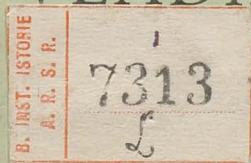

BIBLIOTECA DE ISTORIE

TUDOR
VLADIMIRESCU

'821

Acad. ANDREI OȚETEA

Colecția

BIBLIOTECA DE ISTORIE

apare sub redacția : *Constantin
Bărbulescu* (redactor-șef), *Georgeta
Oancea, Stelian Neagoe*

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE
ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C. C. AL P. C. R.

Acad. ANDREI OȚETEA

TUDOR VLADIMIRESCU '821

BUCUREȘTI, 1971

PREFAȚĂ

*D*intre marile evenimente ale secolului al XIX-lea, nici unul — afară de alegerea lui Al. I. Cuza — n-a produs asupra poporului român o impresie mai puternică și mai trainică decât ridicarea lui Tudor Vladimirescu. Toate aspirațiile poporului la dreptate socială, la egalitate civilă și la independență politică au fost întruchipate în „Domnul” Tudor, și numele lui a fost asociat la toate mișcările spre libertate și progres care s-au produs din vremea lui pînă în zilele noastre. „Țăranii români, mai ales cei care trăiesc în munții Valahiei — scrie socialistul Nicolae Codreanu unui amic din București, în august 1875 —, așteaptă, ca și rușii care trăiesc pe malurile Volgăi, să apară din nou un român revoluționar, Vladimirescu, care să-i organizeze și să-i conducă împotriva boierilor și ciocoilor”. „Dacia viitoare” explică cititorilor săi numele gazetei în funcție de acțiunea lui Tudor: „Sîntem fiii vechii Dacii, vom Dacia viitoare... ce făcu Tudor față de această nedreptate, știți; ce ar fi vrut Tudor să mai facă, vom încerca să se împlinească. Vom lovi în stăpînia de tot felul și de toate neamurile spre a sfărîma jugul ce apasă pe români din orice ținut ar fi ei”. În ultimul război mondial, prima divizie de voluntari care s-a constituit în U.R.S.S. pentru a lupta împotriva fascismului n-a găsit nume mai prestigios și mai potrivit decît al lui Tudor Vladimirescu.

Boierii contemporani, care nu erau în secretele Eteriei și l-au judecat pe Tudor prin prisma intereselor lor de clasă, au văzut în el un „vrăjmaș înarmat al stăpînirii”, care însuflind „duh de răzvrătire între locuitori” și „momindu-i cu făgăduiala slobozeniei de sub jugul stăpînirii”, a rătăcit „mîntea lor cea proastă” și i-a împins la răzvrătire. În sfîrșit, cînd au văzut ei, „oamenii de prin sate ciți erau necăjiți și asupriți de slujbașii domnești sculîndu-se cu mic, cu mare, asupra boierilor țării să-i piarză și să le ia averile”, au înțeles că „răscularea poporului român” nu era decît

„războiul celor săraci împotriva celor bogați“. Generația care a asistat la evenimentele din 1821 a văzut în mișcarea lui Tudor Vladimirescu — cu o remarcabilă perspicacitate — o luptă de clasă tinzând la desființarea proprietății boierești și la eliberarea poporului de sub stăpînirea boierilor.

Generația următoare, care avea să facă revoluția din 1848 și Unirea din 1859, a recunoscut în mișcarea din 1821 o revoluție, căreia i-a atribuit același caracter și aceleași scopuri pentru care lupta și ea.

Astfel, M. Kogălniceanu a văzut în mișcarea lui Tudor o revoluție și socială și politică. „Tudor Vladimirescu — scria el în 1852 — revendică drepturile nu numai ale țării, dar și ale claselor desmoștenite. El ia arma nu numai în contra fanarioșilor, dar și în contra boierilor sau a despueților norodului, spre a întrebuița propriile lui cuvinte“. Pentru N. Bălcescu, mișcarea din 1821 a fost o revoluție democratică. Ea a strigat dreptate și a vrut ca „tot românul să fie liber și egal, ca statul să se facă românesc. El [Tudor] a început prin a arăta devotamentul său față de Poartă, dar a cerut ca Poarta să restituie țării vechile sale drepturi, să alunge pe fanarioși, să ia puterea din mâinile hrăpărețe ale ciocoilor“. Dar mișcarea din 1821, neputînd realiza improprietărea țaranilor, a rămas o revoluție „pur națională și democratică“. August-Treboniu Laurian a văzut scopul mișcării din 1821 în „curățirea țării de fanarioși“ și în „restaurarea drepturilor celor vechi de a-și alege domn român“.

Interesantă e mărturia din 1856 a francezului Paul Bataillard care a apărut cu atîta talent și căldură cauza Unirii principatelor. Tudor Vladimirescu, spune el, „a ridicat steagul independenței sub suzeranitatea legitimă a Porții, dar oamenii nu l-au înțeles și cel mai mare român al istoriei contemporane a pecetluit cu singele său noua alianță a nației sale cu sultanul“. Această mărturie e interesantă și sub alt aspect. Ea exprimă punctul de vedere al capilor emigrației române care, după experiența din 1774, 1812 și 1853, considerau suzeranitatea Porții mai puțin primejdioasă decît protectoratul celor două imperii absolutiste, austriac și țarist. Exponenții principali ai acestei orientări au fost Ion Ghica și Nicolae Bălcescu.

Pentru primul autor al istoriei revoluționare din 1821, Constantin Aricescu, ridicarea lui Tudor a fost o protestare națională împotriva fanarotismului antinațional. Misiunea lui Tudor a fost să elibereze pe români din „ghearele fanarioșilor“.

Pentru Nicolae Iorga mișcarea din 1821 a fost „un episod scurt de inițiativă și organizare țărănească care-și reclama vechile sale drepturi“, dar „care nu-și atinse scopul și din cauza suprimării, prin crima eteriștilor, a șefului lor, fără de care toată istoria noastră contemporană ar fi luat alt drum“. Această teză, tipic idealistă, atribuie lui Tudor in-

tenția de a restabili „voievodatul țărănesc”, în care domnul era „un țăran încoronat și înveșmîntat în purpură”.

Prin această teorie N. Iorga lua apărarea clasei țărănești împotriva burgheziei monopoliste din vremea sa, dar o făcea de pe poziții idealiste și urmărind idealul utopic de întoarcere la o stare ideală și ea însăși — a unui ev mediu care n-ar fi cunoscut nici feudalism, nici lupte de clasă.

Un punct de vedere care s-a impus de la început și care și-a păstrat autoritatea pînă în zilele noastre e cel al lui A. D. Xenopol, după care Tudor Vladimirescu ar fi urmărit de la început „mîntuirea poporului din robia boierului... Luptînd însă contra ocîrmuirii sub care gemea, el se răscolase implicit contra regimului neomenos al domniei fanariote. De la început însă Vladimirescu înțelesese că răscoala lui nu are nimic de împărțit cu aceea a grecilor și că ar fi expus țara lui fără nici un scop răzbunării turcești, dacă ar fi luat parte la mișcarea grecească. De îndată ce Vladimirescu începe a lucra alături de boieri, inspirîndu-se de interesul lor, dă mișcării sale un caracter mai rostit contra domniei fanariote, schimbînd ținta revoluției sale din socială în națională și politică”.

Xenopol nu explică ce a putut determina pe boieri să se unească cu Tudor și să-i accepte șefia într-o răscoală care la începutul ei era socială și urmărea emanciparea țăranilor din robia boierilor și, prin urmare, desființarea privilegiilor boierești.

O altă urmare a teoriei lui Xenopol e că ridicarea Olteniei, îndreptată mai întii împotriva boierilor exploatare, apoi împotriva regimului fanariot, nu era pornită împotriva dominației otomane. Prin aceasta, ea ar fi fost esențial diferită de revoluția eteristă „care avea un caracter politic și ținea să răstoarne dominația otomană”.

Trăsătura comună a studiilor consacrate mișcării din 1821 e că toate o consideră ca o mișcare spontană și pur națională fără altă legătură cu mișcarea eteristă decît un paralelism întimplător. Or, acest punct de vedere nu duce decît la contradicții și incoerențe.

În adevăr, dacă răscoala a fost spontană și locală, cum se explică faptul că a fost organizată la București și că Tudor Vladimirescu a pornit din acest oraș cu o ceată de arnăuți din garda domnească și cu banii puși la dispoziția lui de către fruntașii boierimii, membri ai Eteriei, pentru a răscola Oltenia și a înlesni lui Ipsilanti trecerea Dunării; că, chemarea către toți locuitorii țării și arzul lui către Poartă au fost redactate la București la consulatul Rusiei sau în casa lui Constantin Samurcaș, unul dintre principalii membri ai Eteriei? Cum se împacă caracterul social al mișcării cu înțelegerea prealabilă a lui Tudor cu boierii sau asigurările date țăranilor că îi va elibera de sub robia boierilor,

cu reprimarea severă a actelor de violență ale țăranilor împotriva boierilor; sau declarațiile sale de credință și de supunere către Poartă cu afirmația că insurecția a fost pornită din ordinul împăratului Rusiei? Ce rost puteau avea întărirea mănăstirilor din Oltenia și constituirea unui corp de priveghere la Craiova, dacă nu era pentru a se apăra împotriva unui eventual atac al turcilor? Ce interes puteau avea consulul Rusiei la București, Alexandru Pini, și boierii eteriști să paralizeze orice încercare de reprimare a unei mișcări care nu avea nimic comun cu Eteria? De ce Al. Pini și Comitetul de oblăduire au făcut totul pentru a împiedica divanul să facă apel la trupele turcești pentru restabilirea ordinii? De ce Pini a ținut secretă pînă la 16/28 martie depeșa prin care țarul Alexandru dezavua mișcarea lui Tudor Vladimirescu? De ce trupele guvernamentale trimise, să-l combată pe Tudor au trecut de partea lui, dacă nu fiindcă erau comandate de ofițeri eteriști și, că toate măsurile de combatere a mișcării nu aveau alt scop decît să adoarmă vigilența turcilor? De ce, stăpîn pe Oltenia, Tudor s-a oprit la Țințăreni aproape o lună înainte de a porni spre București, dacă nu pentru a permite lui Ipsilanti să sosească în Țara Românească?

De ce boierii, cu care Tudor Vladimirescu era înțeles, au încercat să-l împiedice să intre în București înainte de sosirea lui Ipsilanti și de ce aceiași boieri cînd acesta a sosit s-au grăbit să-i prezinte omagiile lor, dacă nu fiindcă îl considerau ca pe adevăratul mandatar al țarului?

De ce, cînd Ipsilanti s-a retras la Tîrgoviște, mitropolitul și ceilalți membri ai Comitetului de oblăduire au încercat să-l urmeze încît Tudor, pentru a-i împiedica să plece, a trebuit să-i închidă în castelul Belvedere al lui Dinicu Golescu?

În sfîrșit, cum a putut fi ridicat Tudor din mijlocul armatei sale și predat lui Ipsilanti de o mică ceată de eteriști fără ca măcar un membru al Adunării sale să fi făcut un gest de împotrivire?

Într-o lucrare publicată în 1945, Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Românești (1821—1822), am arătat că toate aceste contradicții dispar dacă admitem, cum o cer documentele cele mai sigure și peripecțiile mișcării, că Tudor Vladimirescu era eterist și că, la început, acțiunea lui se integra în mișcarea generală de eliberare a popoarelor creștine din Turcia europeană, care se baza pe sprijinul Rusiei.

Descoperiri decisive efectuate de noi în arhivele de la Budapesta și Moscova au venit să confirme teza noastră cu privire la afilierea fruntașilor politici din Principatele române la Eterie, legăturile Eteriei cu cabinetul imperial rus și misiunea Eteriei ca instrument al politicii orientale a Impe-

riului rus. Imediat după apariția lucrării noastre din 1945 Constantin Grecescu și M. Romanescu au publicat actele prin care Tudor Vladimirescu și Dimitrie Macedonski au fost angajați de cei mai mari boieri ai țării și membri ai Comitetului de oblăduire, Grigore Brîncoveanu, Grigore Ghica și Barbu Văcărescu „să ridice norodul cu arme“.

Deținătorii acestor acte le-au ținut 15 ani în sertar, fără să le publice, fiindcă ele răsturnau toate ideile istoricilor cu privire la rolul lui Tudor Vladimirescu și la caracterul mișcării din 1821. La aceste acte interne se adaugă cele descoperite în arhivele ungare și ruse.

În cursul unei călătorii de studii la Budapesta în 1955 am descoperit printre alte acte importante cu privire la solidaritatea românilor ardeleni cu mișcarea lui Tudor Vladimirescu și legământul lui Tudor față de Eterie. Actul ni s-a păstrat în traducere germană, ca anexă la raportul din 6 iunie 1821 al generalului Schustekn, comandantul suprem al forțelor armate cu sediul la Sibiu către contele Bánffy, guvernatorul Transilvaniei. Legământul a fost încheiat în prima jumătate a lunii ianuarie și e semnat de Tudor, Iordache și Farmache.

Cei trei asociați se obligau să ducă la îndeplinire „planul cel de obștescul folos“, și anume că „prin puterea armelor, să ne eliberăm de sub jugul apăsător al barbarilor“. Pentru atingerea acestui scop semnatarii acordului se obligă „să provoace dezordine, să stîrnească complicații interne și externe și să se folosească de toată viclenia pentru a ajunge la atingerea scopului comun“.

La 15 ianuarie 1821, cei trei boieri însărcinează pe Tudor „să ridice poporul cu arme“ și apoi să urmeze „precum este povățuit“. Ei jură că îi vor pune la dispoziție „toate mijloacele folositoare și cuviincioase“ și vor lucra „unde și la ce ni se va cuveni pentru obștescul folos“, și-l asigură că va fi folosit așa cum a cerut el („după cererea dumitale vei fi folosit“), și că ei vor acoperi toate cheltuielile „acestei porniri“, „precum am făgăduit, și noi vom răspunde“.

În caz că vor călca vreuna din cele mai de sus făgăduinți ale lor, cei trei boieri primesc să fie judecați de „cei înfrății“ și „prin destoinice arătări învinovați“, să fie pedepsiți după hotărîrea pravililor, „ca niște netemători de Dumnezeu și vrăjmașii neamului și binelui obștesc“.

Înțelegerea Comitetului de oblăduire cu Tudor Vladimirescu a fost completată a doua zi, 16 ianuarie, prin una asemănătoare încheiată cu Dimitrie Macedonski, care, ca și Tudor, luptase împotriva turcilor în 1807—1812. „De aceea, declară cei trei boieri, vă alegem și vă numim pe dumneavoastră Dimitrie Macedonski, să aduceți aceeași slujbă norodului acestei provincii, urmînd întocmai după îndrumările

date de noi slugerului Theodor“. Drept răsplată, „după aducerea în ordine a cîrmuirii acestui principat vi se va da leafă continuă pe toată viața“.

În scrisoarea lor către Dimitrie Macedonski, cei trei membri ai Comitetului de oblăduire arată că motivul intrării lor în Eterie a fost eliberarea țării de sub stăpînirea otomană și cucerirea independenței politice și economice a țării. „Din pricina mulțimii păcatelor sale — scriu ei — neamul românesc a trebuit să sufere jugul neamului străin, de sub care în zadar au căutat unii din patrioții noștri de a mîntui nenorocita țară. Acum însă înțelegem noi că vremea dorită sau așteptată a sosit și este cu puțință, cu ajutorul lui Dumnezeu, de a ne mîntui“.

Prilejul mult dorit îl constituia Eteria cu planul ei de unire a tuturor creștinilor din Turcia europeană într-o luptă comună pentru răsturnarea stăpînirii otomane, avînd încredințarea dată de reprezentanții Rusiei că marele imperiu de la răsărit va sprijini cu forțele sale armate acest plan. Ridicînd steagul luptei pentru independență, membrii Eteriei din Țara Românească erau convinși că gestul lor va fi imitat de 10 milioane de creștini din Imperiul otoman și că trupele ruse, concentrate în Basarabia, n-așteptau decît acest gest pentru a trece Prutul.

Sarcina de a ridica cel dintîi steagul răscoalei generale a fost încredințată, „după cererea sa“, lui Tudor Vladimirescu care „înainte de a ridica steagul spre a cere drepturile patriei sale, s-a îmbrăcat cu cămașa morții“.

Condițiile pe baza cărora fruntașii politiciii românești s-au afiliat la Eterie au fost expuse de Tudor Vladimirescu în fața pandurilor pentru a se justifica de severitatea cu care a pedepsit pe căpeteniile unei cete de arnăuți și de panduri care au atacat conacul Oteteleşanu de la Benești, amenințînd să transforme ridicarea pentru răsturnarea stăpînirii otomane într-o răscoală țărănească anarhică.

„Fraților oameni! Pînă azi nu v-am descoperit pricina tainică a sculării mele. Nu de la mine singur am ridicat armele, ci în înțelegere cu mai marii noștri, și de aceea nici nu privește această mișcare la stingerea boierilor, cari nu ni se împotrivesc cu dinadinsul, fiind greșită ideea ce v-ați făcut de dinșii.

Acum, fiindcă se apropie ceasul, iată vă descopăr la toți adevărul, încunoștințîndu-vă că pornirea aceasta este din porunca țarului Alexandru al Rusiei; și privește nu numai mîntuirea noastră, ci și a întregului neam grecesc.

Prințul Alexandru Ipsilanti, eșind din Moldova, a călcat pe pămîntul Țării Românești, cu însemnată oștire. În urma sa se așteaptă și marea putere a Rusiei, care se află la Prut.

Noi vom înlesni trecerea prințului Ipsilanti peste Dunăre, ca să meargă spre mîntuirea patriei sale. Rușii ne vor ajuta

ca să cuprindem cetățile turcești de pe marginea Dunării, ce cad în partea noastră; și apoi ne vor lăsa a ne cărmui singuri după legile noastre”.

Acesta era programul prezentat de Eterie membrilor săi români. El corespundea aspirațiilor întregii societăți românești. Dar planurile promotorilor tainici ai Eteriei mergeau mult mai departe. Ei urmăreau restaurarea imperiului bizantin sub care Ecaterina II camuflase planul cuceririi Constantinopolului.

Imi rămâne datoria plăcută de a aduce cele mai vii mulțumiri cercetătorilor de la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” care m-au ajutat în ambele ediții ale acestei lucrări: dr. Adolf Armbruster mi-a fost de un prețios ajutor la restructurarea textului; dr. Florin Constantiniu, dr. Paul Cernovodeanu și dr. Ludovic Demény au citit lucrarea în paginile dactilografiate și mi-au făcut unele sugestii, de care am profitat. Pentru toate aceste servicii le rămân sincer îndatorat.

ACAD. ANDREI OȚETEA

Handwritten signature: Andrei Oțetea

ȚĂRILE ROMÂNE ÎN PRAG DE FURTUNĂ

1. REGIMUL FANARIOT

În 1711, după băjenia lui Dimitrie Cantemir în Rusia, turcii au numit domn în Moldova pe Nicolae Mavrocordat, fiul lui Alexandru Mavrocordat, negociatorul păcii de la Carlovitz. În 1716, după mazilirea lui Ștefan Cantacuzino, boierii Țării Românești au ales, la indicația Porții, pe Nicolae Mavrocordat, care avea, astfel, să inaugureze regimul fanariot în ambele țări. La început, domnii continuă să fie aleși de boieri și confirmați de Poartă. În 1731, practica încetează și domnii sînt numiți direct de Poartă, fără alegerea prealabilă a boierilor. Sistemul astfel constituit avea să dureze pînă în 1821.

Cînd Poarta s-a hotărît să nu mai numească domni pămînteni, alegerea ei s-a fixat asupra grecilor din Fanar, pe devotamentul cărora credea că se poate bizui, fiindcă serveau ca dragomani. Scaunul țărilor române ajunge astfel să se dea ca o răsplată pentru servicii aduse divanului otoman și ca o înaintare în carieră.

Domnul avea, în ierarhia otomană, rangul unui pașă cu două tuiuri, egal cu al unui vizir. La autoritatea unui pașă cu două tuiuri, domnul adăuga consacrarea bisericii care conferea domniei caracterul unei autorități de drept divin.

Domnii țărilor române se intitulau „domni din mila lui Dumnezeu” și exercitau, cît timp erau în

funcție, o autoritate absolută. Ei țineau curte proprie, gardă de corp și agenți diplomatici la Constantinopol, care, de la tratatul de la Kuciuk-Kainargi, erau puși sub scutul dreptului ginților ; ei aveau asupra supușilor lor drept de viață și de moarte ; gestiunea lor financiară nu era controlată decît de divan, dar aprobarea acestuia era de pură formă ; nimic nu împiedica pe domni să pună dările cele mai grele și mai extravagante, și toți au uzat de această facultate. Domnul avea, în sfîrșit, dreptul de suprem judecător. Pentru ca să nu abuzeze de aceste privilegii și să se proclame independenți, domnii erau mutați dintr-o țară într-alta ; Constantin Mavrocordat a domnit de șase ori în Țara Românească și de patru ori în Moldova.

Situația țărilor române era dintre cele mai tulburi și mai precare la înscăunarea domnilor fanarioți. Veacuri de-a rîndul ele serviseră turcilor ca poziții de atac împotriva țărilor vecine, iar acestora de teatru de război în conflictele lor cu Poarta.

Între 1711 și 1820, țările române au fost teatru de război și au suferit regimuri de ocupație militară în 1711, 1716—1718, 1736—1739, 1769—1774, 1789—1792, 1806—1812. Pe lângă acestea mai sînt de menționat frecvențele și devastatoarele incursiuni efectuate în Țara Românească la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea de bandele pașei de Vidin, Pazvan-Oglu.

La dificultățile situației externe se adaugă pentru domni amenințarea permanentă cu mazilirea. În ochii turcilor, domnii erau simpli guvernatori civili care puteau fi depuși oricînd și, în adevăr, soarta lor era în mîna coteriilor influente de la Serai, pe care trebuiau să le cultive pentru a se menține în favoare și pentru a anula intrigile concurenților care-i pîndeau din umbră. Scaunele domnești erau atît la Constantinopol cît și la București și Iași obiectul celor mai tenebroase uneltiri.

În asemenea împrejurări, ce puteau face domnii fanarioți ? Ei ajungeau la domnie copleșiți de datoriile pe care le contractaseră ca să obțină numirea, urmă-

riți de creditori, pîn-diți de personajele influente de la Constantinopol care aveau tot interesul să scurteze cît mai mult durata domniei. În 1802, sub presiunea Rusiei, sultanul fixase durata domniei la șapte ani și stabilise că, înainte de expirarea acestui termen, domnii nu puteau fi depuși decît pentru crime constatate de ambele curți, rusă și otomană. Dar Poarta a găsit mijlocul de a eluda și această obligație. Primii domni numiți în virtutea hațișerifului din 1802, pe șapte ani, Constantin Ipsilanti și Alexandru Moruzi, au fost depuși în 1806, sub acuzația de înaltă trădare, fără învoirea prealabilă a Rusiei.

Sub imperiul acestor necesități, domnii nu puteau avea altă preocupare decît aceea de a strînge în timp scurt cît mai mulți bani, pentru a-și plăti creditorii, pentru a se menține în favoarea Seraiului și pentru a-și constitui o rezervă destul de însemnată, ca la prima ocazie să-și poată pune din nou, cu sorți de izbîndă, candidatura la domnie.

În asemenea condiții, de o gospodărie rațională și de o politică cumpătată nici nu putea fi vorba. Regimul fanariot, la care s-a asociat toată clasa noastră conducătoare, era un sistem de guvernare care storcea pînă la sînge o țărănime fără nici o apărare și secătuia înseși izvoarele de producție ale țării. Se poate spune astfel că esența de clasă a regimului fanariot o constituia colaborarea mării boierimi pămîntene cu domnia fanariotă pentru exploatarea maselor populare.

Regimul agrar. La sfîrșitul secolul al XVIII-lea, agricultura românească a trecut printr-o fază de criză. Urcarea treptată a prețului produselor agricole, chiar și la furniturile destinate Porții, și dezvoltarea exportului după reglementarea monopolului turcesc prin hațișeriful din 1774 au îndemnat pe stăpînii de moșii să extindă cultura cerealelor. Prezența timp îndelungat a armatelor ruse și austriece, constituind un debușeu aproape permanent, a favorizat acest proces. Stăpînii de moșie, împinși de nevoile de lux care cresc în contact cu ofițerii ruși și austrieci, caută să producă pentru schimb și să-și

procure cît mai mulți bani. Acest fenomen are cele mai grave repercusiuni sociale. Exploatarea feudală a țăranilor care, în lipsa unui debușeu liber, era redusă la exigențele cele mai modeste, se intensifică în mod simțitor la sfîrșitul acestei perioade. Boierii tind să-și întărească dreptul de proprietate, liberînd pămîntul de servituțile feudale, delimitîndu-l, rotunjindu-l și, pentru a-l pune în valoare, caută să stoarcă cît mai mult din munca țăranului. Ei încearcă, și izbutesc, să-și creeze un drept de monopol din vînzarea vinului și rachiului și din exploatarea morilor. Dreptul țăranilor de a pescui în bălți și heleștee, de a lua lemne din pădure pentru trebuințele lor și pentru vînzare, de a se folosi nestînjinit de izlazurile comunale e atacat și supus unor redevențe. În schimb, numărul zilelor de clacă e sporit și condițiile de muncă sînt neconținut agravate.

Numărul redus al zilelor de clacă, maximum 12 pentru Țara Românească, dovedește că rezerva era puțin dezvoltată și că principala formă a rentei feudale era dijma, nu claca. Transformarea domeniului feudal în mare întreprindere pentru producții de cereale-marfă e încă la început și nu va lua avînt decît după suprimarea monopolului turcesc. Monopolul băuturilor spirtoase și creșterea vitelor constituiau sursa de căpetenie a moșiilor.

Prin abuzul proprietarilor de pămînt, rumânii și vecinii au fost reduși la condiția de robi. „Unii din stăpînii satelor, spune actul de dezrobire al lui Const. Mavrocordat din 1749, s-au obișnuit a vinde pe vecini ca pe robi și a-i împărți cu împărțeală ca pe țigani și a da numele lor în foi de zestre, și a-i despărți pe copii de părinți, luîndu-i în casă la slujba lor și a-i muta de la un loc la altul“. Constantin Mavrocordat a dezrobit pe rumâni în 1746, chiar fără voia stăpînilor de moșie, dîndu-le voie să se răscumpere cu zece taleri de cap. El a suprimat apoi scutirea de dări de care se bucurau unele sate boierești. Dar obligația pentru țărani dezrobiți și pentru satele boierești supuse la dajdie de a presta claca și a da zeciuială

În realitate, „cînd cu pravilele strica obiceiurile, cînd iarăși cu obiceiurile se împotriveaua pravilelor“. Alexandru Ipsilanti fixează claca la 12 zile pe an și acordă proprietarului dreptul de a converti claca în bani (un zlot de casă), fără drept de reciprocitate pentru țărani.

Așezămîntul lui Ipsilanti cuprinde și unele dispoziții care au fost considerate ca favorabile țăranilor. Astfel, el recunoaște dreptul cultivatorului asupra ogrăzii locurilor defrișate de el (asupra cărăturilor) și, în caz de arendare, dreptul de protimisii față de alți arendatori.

Așezămîntul lui Alexandru Ipsilanti rămăsese în vigoare pînă în 1818, cînd Caragea îl modifică adăugînd la cele 12 zile de clacă încă două.

În Moldova exploatarea țăranilor e mai aspră și mai sistematică. După emanciparea țăranilor, în 1749, numărul zilelor de clacă crește pentru coloniști și slujitori la 24, pentru fidei vecini la 12.

Dar în curînd și aceste zile de clacă se dovedesc insuficiente și Grigore Ghica introduce în 1760 *nartul* : adică o anumită cantitate de muncă pentru o zi de adică o anumită și de arătură, trei clăi de secere, o jumătate clacă : zece cosit, uscat și strîns. Lucrul astfel detertate false se putea face nici în 18 zile. *Nartul* marea minat cel puțin șase numărul zilelor de clacă.

În 1775, boierii cer domnului să ordone țăranilor să dea de clacă o zi din zece și să dea și zeciuală. Domnul nu îndrăznește să meargă pînă acolo, dar în 1777 mai adaugă la sarcinile țăranilor două zile de clacă pe an, o podvadă, două zile de cărăușie și obligația de a ajuta la repararea iazurilor, morilor și acatururilor. La cele 18 zile de clacă efectivă se mai adaugă deci cel puțin 9 sau 10.

În 1805, boierii se plîng din nou că nu li s-a acordat, așa cum o ceruseră în 1775, „zeciuala slujbei anului“ și că au fost siliți să rămînă tot la cele 12 zile de clacă, fixate „cînd moșiile erau fără preț, țara nelocuită, cheltuielile micșorate și toate întru ieftinătate“. Numai finațul pe care-l primesc oamenii este „vrednic de îndoită slujbă“ ! În consecință, ei cer înăsprirea *nartului* și limitarea întinderii de pămînt ce se va

da locuitorilor pentru fînaț și pășune, iar acolo unde n-ar fi fînaț îndeajuns, un sfert se va rezerva stăpînului, iar restul se va împărți între locuitori, după numărul vitelor. Locuitorii care vor trimite la pășune mai multe vite decît numărul prevăzut vor plăti cîte 10 parale pe cap de vită mare. Hrisovul lui Alexandru Moruzi din 1805 confirmă aceste cereri. Boierii își însușesc astfel o parte din fînaț și restrîng dreptul țăranilor la izlaz.

De la mijlocul secolului al XVIII-lea pînă la 1821 se observă deci un proces de întindere și de consolidare a drepturilor stăpînilor de pămînt în dauna țăranilor dependenți și liberi și o înăsprire a condiției lor. Numărul zilelor de clacă se dublează și se triplează într-o jumătate de secol, drepturile țăranilor la fînaț și izlaz se restrîng, folosirea pădurilor și bălților e supusă la zeciuală. Prin toate mijloacele, boierul caută să-și mărească resursele și să-și întindă drepturile de proprietate.

Dezvoltarea producției industriale.

La începutul secolului al XIX-lea, articolele de îmbrăcăminte și de uz casnic ale majorității populației erau încă produse de industria casnică și meșteșugărească. Multe dintre produsele industriei casnice se desfăceau în târguri și la bilciuri. Producția meșteșugărească, organizată în bresle, era reglementată de hrisoavele domnești. Cîrmuirea a încurajat dezvoltarea și înmulțirea breslelor, fiindcă trăgea folos de pe urma lor. În același timp, hrisoavele breslelor împiedicau transformarea meșteșugarului breslaș în capitalist, limitînd numărul calfelor și ucenicilor și interzicînd folosirea unor unelte și procedee de muncă perfecționate și menținînd dreptul exclusiv de producție și de desfacere a mărfurilor pe piața locală. Exclusivismul breslelor duce însă la înmulțirea meșterilor „liberi” și la destrămarea sistemului breslaș.

Creșterea producției agricole, înmulțirea populației urbane și intensificarea schimbului de mărfuri au permis apariția manufacturilor, mai întîi sub forma cooperației capitaliste simple; apoi sub forma diviziunii tehnice a muncii.

Pentru a încuraja deschiderea de manufacturi, domnia acordă inițiatorilor drepturi exclusive de fabricație pentru o anumită perioadă de timp, scutire de vamă pentru materiile prime necesare, autorizația de a importa specialiști și utilaje din străinătate. Dar din cauza regimului capitulațiilor, ea nu le putea asigura protecția vamală, de care orice industrie nouă are nevoie. Nici producția industrială nu se putea dezvolta în cadrul dominației otomane, și în adevăr majoritatea manufacturilor din această perioadă au avut o durată efemeră.

Industria extractivă a făcut puține progrese. Doar în exploatarea sării se înregistrează o creștere însemnată a producției și o ameliorare a condiției de salarizare a muncitorilor liberi. Ocnele erau un privilegiu al domniei, pe care aceasta îl arenda împreună cu vămile și cu păcura.

Extracția aurului din nisipul unor râuri, menționată încă din secolul al XVI-lea, dădea între 1811 și 1820 în Țara Românească 7,5 kg, iar în Moldova 5 kg de aur pe an. Această operație era specialitatea țiganilor rudari, care trebuiau să predea domniei în fiecare an o anumită cantitate de aur (4 dramuri = 12,72 g). În schimb, erau scutiți de bir și de alte angarale.

Tendința de modernizare a producției industriale e incontestabilă, dar e frînată de dominația otomană, care, în afară de inconvenientele regimului capitulațiilor, lipsește capitalismul de două condiții esențiale de dezvoltare : siguranța averii și persoanei.

Comerțul. Țările române produceau, după evaluările lui Wilkinson, circa zece milioane chile constantinopolitane de grâu (chila constantinopolitană avea 36 ocale), deși abia a șasea parte din terenul arabil era cultivat. Pe lângă grâu ele mai produceau porumb, orz, cai, bovine, oi, porci, lână, miere, ceară, vin, brînză, pește, piei de iepure și de dihor. Aceste produse ar fi putut constitui materia unui comerț activ. Or, pe la 1820 „comerțul de export era lucru neînsemnat“, spune Wilkinson.

În adevăr, Poarta și-a rezervat monopolul tuturor produselor enumerate mai sus, afară de porci, lână, piei de iepure. Țara Românească exporta 800 000 piei de iepure, pe care le colectau evreii, 600 000 ocale de salbă și 400 000 chintale de lână, pe care Wilkinson o găsește de excelentă calitate. Celelalte produse nu se puteau exporta decât după ce se îndestula „capanul” și numai pe baza unei autorizații speciale, dată domnului de către guvernul otoman, și autorizația aceasta se dădea foarte rar.

Dominația otomană nu producea daune economiei naționale numai prin monopolul instituit asupra principalelor produse ale țării, ci și prin haosul monetar pe care ni l-a impus. Confuzia și nesiguranța rezultând din cele peste 20 de specii monetare care circulau în Imperiul otoman erau agravate prin politica monetară a Porții care altera titlul monedelor și le impunea la un curs arbitrar. Aceste practici au zdruncinat creditul, au creat nenumărate conflicte între creditori și debitori și au întreținut o stare de tulburare în viața economică. Kiselev a evaluat la 50% pierderile pricinuite comerțului nostru de aceste procedee ale Porții, care nu puteau fi evitate decât prin instituirea unui sistem monetar național.

Constatarea aceasta era cu atât mai importantă cu cât la începutul secolului al XIX-lea se formase o pătură de negustori pămînteni care o puteau transforma într-o bază a politicii de eliberare națională. Cu tot regimul capitulațiilor, care crease negustorilor străini, protejați de consulii lor și de tratatele de comerț încheiate cu Poarta, o situație privilegiată, negustorii pămînteni s-au înmulțit și s-au întărit. După catagrafia rusească din 1811, din 4 189 negustori cu prăvălii în Țara Românească 3 218 erau cetățeni români, iar 971 erau sudiți, austrieci sau ruși. Casele de comerț, ca aceea a lui Hagi Constantin Pop, Mihai Țumbru sau a fraților Manicate, au format numeroși negustori români și i-au introdus în rețeaua afacerilor lor care cuprindea Europa Centrală și sud-orientală.

În schimbul produselor pe care le exportă, țările române importă toate obiectele de lux de care au nevoie boierii. Țara Românească posedă „puține fabrici“ de postav, bere, potasă, sticlă, ceramică, hîrtie etc. De la Constantinopol se aduc șaluri de cașmir, stofe orientale, pantofi de marochin, coloniale, cafea, zahăr, piper, tămîie, fructe sudice : lămîi, portocale, smochine, stafide ; untdelemn, săpun, perle, pipe etc. „Lipsanii“ vizitează cele două bîlciuri anuale de la Lipsca, de unde aduc stofe fine, museline, percale, imprimate, bumbacuri, olandă, dantele, parfumerii etc. De la Viena se aduc trăsuri, mobile, sticlării, pantofi, obiecte de gospodărie. Rusia exporta la noi blănuri și ceai și importa mari cantități de vin.

Și din punct de vedere comercial țările române se află abia la începutul transformării lor în surse de aprovizionare cu cereale ale țărilor industriale din Apus. Dar comerțul cu cereale nu va lua amploare decît după desființarea monopolului turcesc prin tratatul de la Adrianopol.

Organizarea administrativă Serviciile publice erau conduse de marii dregători (ban, vornic, logofăt, spătar, vistiernic, postelnic, clucer, paharnic, comis etc.) care, la început, fuseseră slujitori de curte, apoi cu timpul s-au transformat în dregători publici. Ei n-aveau leafă, dar erau răsplătiți cu venitul unui tîrg.

Ispravnicii județelor n-aveau nici ei leafă, dar primeau o parte din veniturile domnești și din „gloabele“ încasate de ei. Cum ei întruneau în mîinile lor atribuții administrative, fiscale, judecătorești și polițienești, ei cercetau, judecau și pedepseau, adică ei executau sentințele și încasau gloabele. Ei aveau tot interesul ca justiția să fie aspră, birurile mari și gloabele grele. Cea mai mică greșeală era motiv de proces, și vai de imprecinații care încăpeau pe mîna justiției ! Un proces, o dată angajat, nu se termina decît cu ruina unuia sau amîndurora dintre imprecinați.

Veniturile pe care dregătorii le trăgeau din slujbe peste leafa legală se chemau *havaeturi*. Cum dregă-

torii își cumpărau slujbe, obiceiul havaeturilor era practic legalizat, și abuzurile la care dădea naștere n-aveau altă limită decât capacitatea de rezistență fizică a contribuabililor.

Constantin Mavrocordat a fixat slujbașilor leafă și le-a interzis de a lua havaeturi. Urmarea a fost că slujbașii luau și leafă și havaeturi. Toată lumea considera slujba ca un mijloc legiuit de procopseală și căuta să scoată cât mai mult din ea.

Pînă la Constantin Mavrocordat, marii dregători aveau sub ordinele lor un număr de slujbași subalterni care purtau numele generic de „sluji“ sau „slujitori“ sau titlul superiorilor lor la diminutiv: vornicei, spătărei, păhărnicei, bănișori, stolnicei, comișei etc. Ei aveau misiunea de a duce la îndeplinire poruncile superiorilor lor, scoțînd oamenii la prestații (pentru drumuri, cetăți, poduri, iazuri, mori etc.), executînd rechizițiile de cai și căruțe pentru oaste și pentru poștă, supraveghînd lucrările pe moșiile domnești, strîngînd gloabele și birurile.

Constantin Mavrocordat a desființat slujitorii civili, lăsînd în Țara Românească numai pe postelnicei, ca o ultimă treaptă boierească, iar în Moldova pe logofeții de divan și de vistierie.

La București și la Iași, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, funcția de prefect de poliție o îndeplinea aga pentru centrul orașului și spătarul la București sau hatmanul la Iași pentru mahalale. Ei aveau sub ordinele lor o întreagă armată de slujitori, numiți dorobanți, lefegii, seimeni, vînători, poterași etc. În 1793, marele hatman e însărcinat cu supravegherea călătoriilor cu poșta. În 1794 se înființează vornicia politiei (orașului) care avea misiunea să țină catagrafia locuitorilor, să repartizeze dările și să facă controlul străinilor.

Autoritatea domnilor era reprezentată în județe de către ispravnici. În fiecare județ erau doi, unul român și unul grec. Dar regula nu era absolută. Ispravnicii erau cheia de boltă a administrației. Ei exer-

citau în județe aceeași autoritate pe care domnul o avea la București.

Organizarea fiscală

Stăpîn peste toate ramurile administrației, domnul dispunea nestînjinit și de resursele țării. Administrația nu avea, de altfel, alt rost decît să stoarcă bani, pentru îndestularea turcilor, a domnului și a boierilor. Jaful era „temelia întregului sistem de ocîrmuire“.

La început, fondurile statului și veniturile domnului se confundau. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, vistieria statului și cămara domnului se separă, pentru ca cererile mereu crescînde ale turcilor să nu înghită, odată cu veniturile statului, și resursele domnului. Fiecare dintre cele două case se alimenta din izvoare deosebite.

Cămara domnului. Cele mai importante izvoare de venit ale domnului erau *ruumaturile* (impozite indirecte), în fruntea cărora stăteau *vămile* și *ocnele*. Veneau apoi *oieritul*, *vinăritul* și *dijmăritul* (pe stupi și rîmători), care de obicei se arendau împreună. Pe lîngă acestea mai întîlnim și alte impozite, mai puțin regulate și mai puțin lămurite, care apar sub unii domni și dispar sub alții, după starea generală a economiei și ingeniozitatea cămărașilor domnești. Cel mai urgisit dintre toate era *văcăritul* care se încasa de două și de trei ori pe an (cel de vară se numea *cuniță*) și era plătit și de boieri. De aceea a fost ușor de desființat. El lovea instrumentele de muncă ale țaranului, boii și celelalte vite cornute care-i permiteau să-și plătească birul. Țăranii n-au încetat de a protesta împotriva lui, dar, cu toate că a fost adesea desființat cu afurisenie pentru acela care ar fi încercat să-l restabilească, el apărea din nou, fiindcă era productiv.

În afară de văcărit, mai sînt amintite : *ierbăritul* (plătit de negustorii de cai pentru pășunatul cailor strînși de ei pentru export), *tutunăritul* (pe pogonul de tutun), *măjăritul* (pe „maja“ de pește), *fumăritul* (pe prăvălii și cîrciume, deși cîrciumele mai plăteau un impozit, *căminăritul*), *cotăritul* (pe cotul de stofă

vîndut în prăvălii), *săpunăritul* (pe fabricile de săpun) etc.

Doamna își avea caseta ei particulară, alimentată în Țara Românească de o parte din venitul vămilor și de birul pus pe țigani.

Vistieria statului. În sarcina vistieriei cădeau obligațiile față de turci și plata funcționarilor statului. Domnii au trecut în sarcina vistieriei și cheltuielile curții, pînă și darurile pe care le făceau cu titlu personal. Țara era obligată prin capitulații să plătească Porții un tribut, care a crescut necontenit; în 1820, el era de 2 milioane pentru Țara Românească și de un milion pentru Moldova. Cifrele acestea erau pur nominale; în realitate, domnii trebuiau să satisfacă toate cererile Porții.

Sumele de bani vărsate Porții se strîngeau din bir. Birul era un impozit personal (capitație), pe care îl plăteau toți țărani de sex masculin, de la vîrsta de 16 ani, cu excepția scutelnicilor.

Pe lîngă bir, statul mai încasa o serie de impozite extraordinare: *ploconul steagului*, care se plătea la urcarea domnului în scaun; *mucarerul mare* pentru prelungirea domniei peste trei ani și *mucarerul mic*, care se plătea în fiecare an.

Ele erau destinate să răsplătească favoarea acordată domnului de către marii demnitari ai Porții. În 1759 s-adaugă *ajutorîța*, care se percepea de două ori pe an pentru acoperirea deficitelor.

Slujbașii statului erau plătiți de *casa rasurilor*, care se alimenta dintr-o cotă adițională (*rasură*) la celelalte impozite.

Jumătate din locuitorii țării erau scutiți de bir. Boierii, neamurile, clerul și mazilii nu plăteau de loc sau plăteau puțin. În afară de aceste categorii privilegiate mai erau *scutelnicii* și *poslușnicii*, care, în schimbul unor servicii și taxe prestate boierilor, erau scutiți de bir.

Pentru a smulge țăranilor și ultima lețcaie, zapcii puneau în aplicare torturile cele mai groaznice. Spre deosebire de împăratul Tiberiu, care spunea că „un

păstor bun își tunde oile, nu le jupoaie“, slujbașii noștri luau și pielea locuitorilor. Generalul Langeron a văzut cum oamenii lui Constantin Samurcaș, cai-macam al Craiovei și mare vistiernic, biciuiau copiii și puneau fermele pe cărbuni aprinși ca să silească pe părinți și pe soți să dea fiscului tot ce aveau. Sub Alecu Șuțu, strângătorii dăjdiilor „legau copii tineri, de cîte unsprezece și doisprezece ani, spate la spate, afară sub vă zduh în vreme de iarnă și, turnînd apă peste dînșii, se lipea de îngheța ticăloasele trupuri, și era o jalnică privire văzîndu-se pieile rupte și sîngerînde cînd în silă se deslipea trupurile și părinții lor erau siliți să-și vîndă tot, pînă și boul ce-i scotea hrana din pămînt, ca să scape pe copiii lor de cumplitele tiranii. Pe alții îi căznea cu bătăi, cu fumuri și cu groaznice închisori friguroase și puturoase, nemîncăți și neadăpați“.

2. CLASELE SOCIALE

Care era cifra populației și repartiția solului la începutul secolului al XIX-lea ? Cifra curentă pe care o dau mănturile contemporane e de un milion pentru Țara Românească și de 500 000 pentru Moldova de după 1812, adică nici a zecea parte din ceea ce ar fi putut să hrănească solul. Cifra e fără îndoială inferioară realității. Toți marii dregători aveau sate dosite, în care agenții fiscului nu puteau pătrunde. Din suprafața cultivabilă abia a șasea parte era cultivată și aceea cu mijloacele și după metodele cele mai primitive.

În ceea ce privește repartiția solului, Perthusier crede că în Țara Românească „proprietățile erau împărțite între cele trei clase în proporția următoare : trei sferturi din pămînt boierimii și clerului, celălalt sfert clasei agricole. Această din urmă porțiune, tocmai fiindcă e mică, se micșorează pe zi ce trece și mărește partea cealaltă“.

Pe baza acestei repartiții, Perthusier împarte societatea în trei clase : stăpînii de moșie, clerul și sătenii sau locuitorii. Dar clerul nu constituia o clasă aparte nici din punct de vedere politic, nici din punct de vedere economic. Clerul superior se confunda cu stăpînii de moșie, iar clerul inferior cu poporul de jos. Țăranii liberi, numiți răzeși în Moldova și moșneni în Țara Românească, deși nu aveau șerbi pe moșiile lor, erau asimilați cu stăpînii de moșie. Rămîn deci două clase față în față ; aceia care au pămînt și aceia care n-au. Negustorii și meseriașii erau încă prea puțini și prea slabi pentru a forma o adevărată clasă mijlocie.

Boierii. Oricare ar fi fost originea boierimii române — dregătoria sau moșia de la Constantin Mavrocordat (1739), legea nu mai cunoaște decît boieria pe care o conferă slujba. Constantin Mavrocordat a împărțit pe boieri în două categorii : *boieri mari* (veliți), de la ban la clucerul de arie, și boieri de rangul al doilea. În 1775, Alexandru Ipsilanti împărți boierii mari în trei trepte : 1. de la mare ban la mare agă ; 2. de la mare clucer la mare comis ; 3. de la mare serdar la mare clucer de arie. Boiernașii formau treapta a IV-a și a V-a. Urmașii boierilor mari care n-au ocupat slujbe corespunzătoare rangului părinților se numeau neamuri și nu plăteau bir ; urmașii boierilor de rangul al doilea se numeau *mazili* și plăteau un impozit special.

Banul fiind singurul mijloc de a preveni și slujba principalul mijloc de a se îmbogăți, boierii s-au făcut cu atît mai spoliatori cu cît emoțiile zilnice ale unei situații veșnic periclitate nu le lasă altă certitudine și altă salvare decît averea cît mai mare și cît mai grabnic adunată.

Înjosirile pe care trebuie să le înghită pentru a ajunge în slujbă, abuzurile de tot felul pe care trebuie să le comită sau să le îngăduie în exercițiul funcției explică nevoia bolnăvicioasă de a părea. Trufia jignită găsește o satisfacție momentană în etalarea unui lux provocator în îmbrăcăminte, echipaj, casă și mobilier.

Starea de inacțiune în care trăiesc persoanele de ambele sexe și aversiunea pentru orice ocupație serioasă, obiceiul de a mărita fetele de la vârsta de 14 ani, fără să se țină seama de înclinările fetei, care de multe ori nu-și vede logodnicul decât în ziua nunții, produc mari tulburări în familie și explică frecvența neobișnuită a divorțurilor. „În Principate, divorțul e pronunțat atât de des și motivele indicate sînt uneori atât de frivole încît nu atinge reputația fermei ca s-o coboare de la rangul ei social“.

Clerul. Aproape o treime din suprafața solului aparținea clerului. Dar această suprafață era puțin locuită de vreme ce recensămîntul lui Moruzi din 1803 nu atribuie mănăstirilor decât 215 sate din 1713, deci a opta parte. Eparhiile, deși venitul lor era foarte însemnat, aveau puține moșii, iar preoții de la țară n-aveau nimic.

Mănăstirile și-au constituit moșii întinse din daniile domnilor și boierilor. Aceste dani erau legate de anumite servicii obștești. Mănăstirile erau obligate să întrețină spitale, să acorde azil sau să înființeze școli.

Cu timpul aceste mănăstiri s-au împărțit în două categorii distincte, de importanță aproape egală: mănăstirile pămîntene și mănăstirile închinete. Primele erau conduse de egumeni români și stăteau sub controlul statului. Mănăstirile închinete erau administrate de egumeni greci și se aflau sub controlul Locurilor Sfinte din Ierusalim și al patriarhilor din Constantinopol, Antiohia și Alexandria, cărora le fuseseră „închinete“ și care începuseră a considera moșiile acestor mănăstiri ca proprietatea lor și a le exploata cu scopul de a scoate cît mai mulți bani din ele.

Clerul suferea de aceleași abuzuri ca și societatea civilă: venalitatea, arbitrariul și ignoranța. Numirile în fruntea mănăstirilor și eparhiilor se făceau nu după valoarea și pregătirea candidatului, ci pentru bani. Fiecare domn venea de la Constantinopol cu numirea în alb a mitropolitului și în caz că mitropolitul

în funcție nu putea plăti suma cerută era înlocuit cu altul care plătea.

Mitropolia din București avea un venit de 400 000 lei, episcopia din Râmnic 150 000, cele de Argeș și de Buzău câte 100 000 de lei. Mitropoli-tul Sucevei avea un venit anual între 70—80 pungi. Adăugîndu-se alte sume, el ajunge la suma de 60 000 de piaștri. Venitul acesta nu rezulta atît din moșiile bisericii, cît din contribuția preoților. Arhie-reii luau bani de la preoții pe care-i hirotoneau și percepeau o dare fixă de 15 piaștri de la fiecare preot.

În aceste condiții, nu e de mirare că numărul preo-ților crește dincolo de orice măsură, iar nivelul lor moral și intelectual scade în aceeași proporție.

Condiția lor se deosebea puțin de a țărănilor. Ei erau scutiți (cu intermitență) de unele dări, dar dacă luau pămînt, ei făceau clacă și plăteau dijmă, ca și sătenii. Și în caz că nu se achitau cu destulă exactitate de obligațiile lor, ei erau bătuți la falangă, ca și sătenii.

Răzeșii și moșnenii. Un loc aparte în viața noastră rurală ocupau satele de răzeși în Moldova și de moșneni în Țara Românească. Ei erau oameni liberi și proprietari deplin ai ocinilor lor. Restul pămîntului era lucrat în devălmășie cu toți locuitorii obștii rurale. Satul de răzeși și de moșneni constituia o persoană morală care putea ataca în justiție încăl-cările boierilor.

Teoretic, răzeșii sau moșnenii puteau ieși din indiviziune, dar cercetările pentru a stabili partea care li se cuvenea erau atît de complicate încît ra-reori izbuteau să-și scoată partea.

La începutul secolului al XIX-lea satele de răzeși și moșneni luptă din greu, dar nu fără succes împo-triva încălcărilor care le amenință din partea bo-ierilor și mănăstirilor.

Starea a treia. Dezvoltarea cu vicisitudinile știute a istoriei noastre și-a găsit expresia cea mai coplesitoare în lipsa de orașe de tipul acelorora care s-au con-stituit încă din secolele XI—XIII în Apus ca centre

de activitate industrială și comercială. Bucureștii și Iașii au fost centre administrative, militare (pînă la fanarioți) și reședințe de boieri, cu alte cuvinte, centre de consum, nu de producție. Deși, la începutul secolului al XIX-lea, Bucureștii avea o sută de mii de locuitori și 366 biserici „cu cinci și cu nouă turnuri“, înfățișarea lor n-avea nimic monumental. Englezul Ker Porter îl găsește „murdar în poduri (străzi podite) și murdar în chiar casele boierești“. Iașii, cu toată poziția lui pitorească și cîteva monumente remarcabile, nu stă mai bine. Și acolo, „no-roiul e îngrozitor“. Iar întrucît privește reședințele de județ, ele nici nu merită numele de orașe.

„Portul maritim“ și cea mai mare piață de desfacere și de aprovizionare a celor două Principate, Galații, n-avea decît 6 000 locuitori. Focșanii avea abia 5 000. Piteștii era „un târgușor cu străzile înguste“. Toate aceste târguri, ca și celelalte, au păstrat un caracter rural ; locuitorii lor de la marginea se îndeletniceau încă cu agricultura. Soția rezidentului francez Reinhard trimis de Napoleon I în Principate, fiind găzduită într-o casă boierească din București, se plînge că n-a putut găsi o oglindă sau o masă de scris.

Majoritatea negustorilor și meseriașilor erau străini și de proveniență recentă. Ei n-au putut juca rolul pe care, în Apus, îl jucaseră corporațiile de meserii și de comerț. Cauza principală pentru care revoluția lui Tudor Vladimirescu nu și-a atins scopul trebuie căutată și în această lipsă a unei burghezii industriale.

Negustorii cei mari, care se numesc lipscani, erau greci. Bancherii, zarafii și profesorii de greacă, de asemenea. În ordine de importanță, după greci, veneau nemții, printre care erau mulți români din Transilvania confundați cu nemții, fiindcă toți erau sub protecția consulului Austriei. Numărul supușilor austrieci, pe la 1820, era de vreo unsprezece mii. Cei mai mulți erau meseriași : croitori, cizmari, tîmplari etc. Case de comerț germane erau puține. Albanezii țineau moșii cu arendă ; fiind oameni harnici și pricepuți, trăgeau mare folos și pentru ei și

pentru stăpînii de moșie. Ei se mai ocupau cu cîrcumăritul și cu băcănia. După ce făceau bani se duceau în țara lor, unde cei mai mulți își lăsaseră familia. Armenii erau bancheri, bijutieri și zarafi. Evreii, răspîndiți în orașe și țîrguri, posedau cîteva case de comerț și case de schimb. Dar majoritatea erau meseriași : gravori, geamgii, tinichigii.

Cei mai mulți dintre negustori și meseriași, ca supuși sau sudiți străini, se bucurau de favoarea neprețuită de a fi sub ocrotirea unui consulat. Dar și așa nu scăpau totdeauna de vexațiile administrației.

Sătenii. „Nu există poate popor mai asuprit de un guvern despotic și mai strivît de ăbiruri și de angarale decît țăranii din Moldova și Țara Românească ; nici un alt popor n-ar suferi cu aceeași răbdare și resemnare jumătate din sarcinile care-l copleșesc. Totuși, obișnuiți cu această stare de servitute care ar părea intolerabilă altora, ei nu sînt în stare să conceapă măcar nădejdea unei sorti mai bune. Starea de deprimare sufletească în care sînt ținuți s-a prefăcut într-un fel de nesimțire și de apatie naturală, care-i face deopotrivă de nepăsători la bucuriile vieții și insensibili la ferice, ca și la amărăciunile grijilor și durerilor“.

Una din sarcinile cele mai grele care cădeau asupra țăranului era dreptul de găzduire pe care-l aveau străinii și slujbașii. Oricine trecea prin sat, fie străin, fie turc, fie pămîntean, funcționar sau particular, pricinuia țăranilor cheltuieli și pagube, fiindcă cei mai mulți veneau escortați de cete numeroase de slujitori pe care țăranii trebuiau să-i găzduiască, să-i hrănească și să-i servească. Ei erau, de asemenea, siliți să se îngrijească de hrana cailor. Cheltuielile ocazionate de aceste împrejurări întreceau uneori suma dăjdiilor și au contribuit și ele la sărăcirea țăranului.

În sfîrșit, satele din apropierea serhaturilor au avut mult de suferit din cauza razilor de pradă ale

garnizoanelor turcești ale cetăților de la Dunăre care ridicau rec oltele, luau vitele și deseori robeau locuitorii.

3. DEZVOLTAREA CULTURII

Schimbările prin care au trecut economia și societatea românească în epoca turco-fanariotă s-au reflectat și în domeniul culturii. Intemeierea și consolidarea unei culturi române diferite de cea medievală sînt însoțite de frămîntările puternice și variate care nu toate iau sfîrșit odată cu perioada fanariotă. Factorii care colaboraseră în cadrul vechii culturi de tip medieval se disociază, unii continuînd să exprime și să servească interesele societății feudale, iar alții străduindu-se să se integreze în cultura europeană contemporană, contribuind la constituirea culturii române moderne. Aspectul cel mai de seamă al acestui proces de reînnoire culturală este declinul influenței culturii grecești.

Drumul străbătut de elenism în țările române între 1774—1821 nu este lipsit de contraste. Pe de o parte se constată încercări de consacrare a limbii grecești ca a doua limbă de cultură pe lângă cea română. Pe de altă parte, sub presiunea culturii române naționale, centrul de greutate al noului elenism nu se mai află în țările române, ci la Viena.

Promovarea ideologiei naționale — impusă de dezvoltarea economică-socială a Principatelor — indică culturii române căi de dezvoltare deosebite de ale elenismului. Una dintre sarcinile acestei noi culturi române era și asimilarea culturii europene burgheze, ceea ce a impus continuarea unui proces de laicizare, manifestat în epoca precedentă. Scăderea interesului pentru literatura religioasă în păturile cultivate ale societății este o consecință directă a acestei evoluții. Laicizarea culturii, care este una din trăsăturile principale ale epocii de care ne ocupăm, s-a produs sub semnul luminismului.

În expansiunea lor europeană, ideile luminate au întâlnit societăți la grade de dezvoltare social-economică și politice diferite și au fost primite numai în parte și adesea adaptate la realitățile locale. În țările române ele au pătruns o dată cu răspîndirea operelor raționalismului francez și au fost adoptate sub anumite forme atît de unele elemente ale păturilor conducătoare cît și de intelectualitatea înaintată. Reformele lui Alexandru Ipsilanti, de pildă, se fac de pe poziții luminate. Reprezentanți ai marii boierimi, ca Iordache și Dinicu Golescu, Iancu Văcărescu și alții predică luminarea poporului și adoptarea unor reforme liberale. Ei se asociază de fapt burgheziei în formare cu care colaborează și în cadrul societăților culturale.

În măsura în care alte culturi ne puteau ajuta sub anumite raporturi, intelectualitatea noastră progresistă s-a adresat și lor, pînă ce a izbutit să-și făurească arme proprii de luptă.

Contactele cu noua cultură europeană se realizează în Principate pe două căi relativ distincte: indirect, prin mijlocirea culturii neogrecești, și direct, fără sprijin din afară.

Contactele indirecte cu Occidentul și cu ideile lui înaintate au fost urmate de relațiile directe cu noua cultură europeană. La aceasta contribuie factori variați și de o importanță inegală (perceptori italieni, francezi, germani; medici, secretari, călători, străini care au întemeiat pensioane).

Numeroși fii de boieri sau de negustori bogați sînt trimiși pentru studii în marile centre de cultură europene (Viena, Berlin, Pisa, Paris, Leipzig). De data aceasta, contactele se produc în înseși țările purtătoare ale noii culturi. E firesc ca printr-înșii multe din ideile burgheziei apusene să se fi răspîndit și la noi, unde au aflat condițiile prielnice ale unei noi orînduirii în formație.

Proporțiile pe care le-a luat revoluția din 1821 se explică și prin existența unei conștiințe colective naționale puternice. La formarea acesteia au contribuit îndeosebi doi factori de ordin cultural de

cea mai mare importanță : Școala ardeleană și învățămîntul și literatura în limba română.

Meritul principal al Școlii ardelenne este acela de a fi creat ideologia națională românească. Cu teoriile ei despre romanitatea limbii și originii poporului român, ea imprimă ideilor revoluției franceze un puternic caracter național, transformîndu-le în arme de luptă pentru independența și unitatea națională. Ideologia națională pe care o promova la noi burghezia în ascensiune nu se putea împăca cu cosmopolitismul ; istoria și limba națională au fost cultivate pentru a alcătui un mijloc de închegare a națiunii și, mai tîrziu, de întemeiere a unui stat național unitar. Învățații istorici și filologi ai Școlii ardelenne concep cercetările lor erudite, privind mai ales formarea poporului și a limbii române ca un program de luptă socială și națională, cu un evident răsunset și în celelalte țări române. În acest context termenul științific de *Dacia* se transformă într-o categorie politică, devenind un simbol al luptei românilor pentru eliberarea și unitatea națională.

Ideile propagate de Școala ardeleană la sfîrșitul veacului al XVIII-lea au devenit în curînd un bun comun al întregului teritoriu locuit de români, fiind deosebit de actuale în timpul revoluției din 1821. Conștiința unității de neam o constatăm ca fiind deosebit de puternică la însuși conducătorul revoluției, la Tudor : „Acesta (fuga boierilor și a lui M. Suțu), de sînt adevărate sau nu, și altele care nu îndrăznesc să le scriu, eu nu știu. Prea sfinția ta și dumneatale trebuie să le știți mai bine, iar mai cu dinadins trebuința urmează să aveți corespondențe cu dumnealor boieri moldoveni ca unii ce sîntem de un neam“. La conștiința unității de neam se adaugă cea a romanității și a continuității poporului român. Ideea despre renașterea poporului român ca urmaș al romanilor a fost larg răspîndită în ajunul răscoalei și se aștepta de la revoluția aceasta tocmai realizarea acestei renașteri, cum o dovedește discursul lui Gh. Lazăr cu prilejul alegerii lui Dionisie Lupu ca

mitropolit al Țării Românești. În același curent de idei trebuie încadrate diferitele mențiuni ale *Daciei*, ca termen pentru Principate, în numeroasele proclamații și memorii din anii 1821—1822.

O contribuție remarcabilă la făurirea ideologiei naționale și la lupta pentru emanciparea socială au adus-o istoriografia și literatura din această etapă. Formarea unei ideologii naționale implică o scrutare a originilor poporului român ; o subliniere a momentelor de strălucire, pe care acesta le-a cunoscut sub voievozii luptători pentru apărarea drepturilor țării împotriva cotropirilor străine ; o valorificare a vechii culturi românești. Interesul pentru trecutul național nu epuizează însă preocupările pentru realitățile contemporane ; pentru acestea se caută interpretarea potrivită și soluții eventuale în învățămintele pe care le poate da trecutul. Este caracteristică, astfel, apariția la noi a unui anume tip de lucrări istorice, mai ales în istoriografia greco-română ; este vorba de descrieri ale situației țărilor române în care partea istorică servește de introducere la realitățile contemporane și de explicarea sensului lor.

4. PROGRAMUL REVOLUȚIEI

Revoluția din 1821 a fost pregătită de întreaga dezvoltare economică, socială, politică și culturală a societății românești din ultimele trei sferturi de secol. De la mijlocul secolului al XVIII-lea, dar mai ales după pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774), procesul de destrămarea feudalismului se adâncește. Dezvoltarea producției agricole și industriale, înmulțirea târgurilor și bilciurilor, întinderea relațiilor comerciale au avut ca efect înlănțuirea intereselor din Principate și, prin urmare, lărgirea pieței interne.

Prin dezvoltarea relațiilor comerciale, interne și externe, prin exploatarea mai intensă a moșiilor, în primul rând prin monopolurile boierești și prin arendășie, prin cumpărarea venitului ocnelor și vă-

milor, prin cămătărie și venalitatea funcțiilor se constituie capitaluri însemnate. În același timp procesul de diviziune socială a muncii se accentuează, meșteșugurile se înmulțesc și manufacturile își fac apariția în număr tot mai mare.

Comerțul, considerabil lărgit după 1774, a permis ridicarea unei pături de mari negustori, care caută să-și plaseze capitalul în întreprinderi industriale. Dar, din cauza dominației otomane care apără relațiile feudale, procesul e lent și relațiile de producție capitaliste nu se pot dezvolta decât împletite cu relațiile feudale. De aceea formarea clasei burgheze e anevoioasă și relativ târzie ; ea nu dispune încă de o bază economică destul de largă care să-i permită o acțiune politică independentă.

Simptomul cel mai semnificativ al crizei regimului turco-fanariot e că marii boieri înșiși s-au întors împotriva regimului din beneficiile căruia se împărtășiseră împreună cu domnii și cu turcii. Îngrădirea treptată a monopolului turcesc după pacea de la Kuciuk-Kainargi a stimulat producția de cereale pentru piață.

În memoriile adresate cabinetelor imperiale din Petersburg și Viena în 1821 și 1822, boierii au propus adevărate proiecte de reformă constituțională. Ei au cerut ca cetățile de la Dunăre — Brăila, Giurgiu și Turnu — să fie restituite și talvegul Dunării să devină „veșnic hotar“ între Turcia și Țara Românească, iar sarcinile către Poartă să fie reduse la quantumul stabilit de pretinsele capitulații încheiate în 1641 cu Mehmet IV. Aceasta însemna întregirea hotarelor țării, reducerea obligațiilor față de Poartă la plata unui tribut simbolic și, prin urmare, un pas hotărâtor spre independență completă.

Acest program era susceptibil să deschidă largi perspective producției capitaliste, și boierii erau gata să lupte pentru realizarea lui. Dar marea boierime care l-a formulat voia în același timp să-și păstreze toate privilegiile feudale și chiar să le lărgască.

Boierii erau dispuși să se alăture și ei la o mișcare pentru cucerirea independenței care le-ar fi permis

să-și valorifice moșiile, dar numai dacă privilegiile lor feudale ar fi rămas neatinse.

Meșteșugarii sufereau din cauza concurenței produselor străine și a meșteșugarilor străini, protejați de consuli lor în virtutea regimului capitulațiilor și scutiți de diferitele dăjdii și angarale la care erau supuși meseriașii de țară. Ei cereau suprimarea nartului (prețul maximal) care-i expunea controlului și jăcmănelilor funcționarilor publici. Pentru ei abolirea relațiilor feudale și răsturnarea dominației otomane însemnau libertatea muncii. În răscoala din 1821 ei vor fi alături de țărani, pentru „slobozenie și dreptate“.

Pe lângă exploatarea economică sub forma monopolului, tributului și a diferitelor prestații și plocoane, Imperiul otoman a frânat dezvoltarea economică și prin sistemul monetar haotic care zdruncina creditul și descuraja investițiile. Aceste inconveniente nu puteau fi înlăturate decât prin crearea unui sistem monetar național. Or, pentru aceasta trebuia înlăturată dominația otomană și cucerită independența.

Un rol deosebit de important în lupta antiotomană și antifeudală au avut, pe lângă burghezia în formare, țărani liberi, moșnenii, care în regiunea de munte formau majoritatea populației rurale și pe care Marx îi încadra în clasa mijlocie.

În Oltenia, de pildă, după conscripția austriacă din 1722, revizuită în 1728, aproape jumătate (48⁰/0) din sate erau moșnenești. Proporția lor scade în 1831 la 38⁰/0. Proporția aceasta se menține, cu modificări neînsemnate, în tot cursul secolului al XIX-lea.

În cîmpia Dunării, unde se constituiseră latifundiile producătoare de cereale pentru aprovizionarea capanului și pentru export, populația rurală consista aproape exclusiv din clăcași.

La asupra directă, dar intermitentă a turcilor se adaugă exploatarea permanentă și excesivă a feudalității laice și bisericești. După pacea de la București (1812), țara s-a refăcut repede, deși vodă Caragea n-a respectat cei doi ani de scutire de im-

pozite, prevăzuți de tratat. Producția agricolă și numărul vitelor au crescut. Dar, în ciuda unei balanțe comerciale favorabile, Țara Românească înregistra în fiecare an un deficit de 7 000 000 lei, echivalentul bugetului pe un an, țara suferind astfel de o criză financiară care se agrava în fiecare an.

Criza financiară făcea și mai sensibile viciile regimului turco-fanariot și feudal. Producătorii și negustorii se plîngeau că vămile, diferitele taxe asupra circulației mărfurilor și licențele de export, vîndute de domnie, chiar și pentru mărfurile lăsate libere de Poartă, absorbeau cea mai mare parte a valorii produselor și a cîștigului negustorilor. Țăranii dependenți se plîngeau de agravarea sarcinilor lor feudale.

Generalizareaarendășiei a contribuit de asemenea la agravarea condiției țăranilor. Quantumul arenzii fiind proporțional cu numărul clăcașilor și cu libertatea de a-i storce, nici un arendaș n-a fost oprit de proprietar să încalce drepturile consuetudinare sau contractuale ale țăranilor.

Dar forma cea mai cruntă a exploatării era cea fiscală, care, în timpul ultimilor domni fanarioți, a aplicat procedeele cele mai prădalnice și mai brutale pentru a storce de la contribuabili și ultima lețcaie.

Copleșitoare prin masa lor, impozitele au devenit intolerabile prin repartitia și perceperea lor. Boierii, boiernașii, mazilii și clerul nu plăteau nimic sau plăteau puțin. La aceste categorii privilegiate se adaugă scutelnicii și poslușnicii. În 1818 din 19 400 familii aparținînd „stării a treia“, 76 000 erau „privilegiați“, adică beneficiau de scutiri de impozite sau plăteau direct vistieriei o sumă fixă, care-i puneau la adăpostul năpăstuirilor perceptorilor. Poslușnicii și scutelnicii formau mai mult de jumătate (41 168) din numărul celor scutiți de bir.

Astfel, jumătate din numărul contribuabililor erau scutiți, încît toată povara dărilor cădea asupra unei părți și cea mai săracă a populației. Pentru a o sili să-și vîndă și vitele de muncă, zapcii puneau în

lucrarea cele mai barbare cazne, încît, lăsat pradă rapacității slujbașilor, birnicul a fost împins la marginile deznădejdii.

Pe acest teren subminat de nemulțumiri atît de adînci avea să cadă sămînța propagandei mișcării revoluționare. Pentru a izbucni, revolta n-avea nevoie decît de un conducător ; ea l-a găsit în Tudor Vladimirescu.

VIAȚA LUI TUDOR VLADIMIRESCU

1. INCEPUTURI...

Originea, condiția socială, formația intelectuală și morală a lui Tudor Vladimirescu, rolul lui militar și administrativ, precum și legăturile lui cu toate păturile societății din Oltenia au exercitat o puternică influență asupra acțiunii lui revoluționare.

Asupra copilăriei și adolescenței lui Tudor Vladimirescu pînă în 1806 nu știm decît ceea ce a putut culege C. Aricescu din tradiția orală, pe la 1870. E puțin. Nici măcar anul nașterii nu-l cunoaștem. „Tudor este născut în comuna Vladimir, districtul Gorj, spune Aricescu, cam pe la anul 1770, după unii, sau pe la 1780, după alții“. Martorii oculari ai revoluției din 1821 îi dădeau 40 de ani. El s-a născut deci mai curînd pe la 1780. Tatăl său se trăgea din județul Mehedinți, plaiul Cloșanilor, poate de la Prejna, unde Tudor a ridicat în 1808, împreună cu Gheorghe Duncea, o biserică și a înzestrat-o cu treizeci de stînjeni de pămînt. Acolo se află și portretul lui de ctitor cu inscripția „Biv-vel sluger Teodor, comandir“.

Tatăl său Constantin, zis Ursu, s-a însurat cu Ioana, fiica sau sora preotului Grigore Bondoc din Vladimir, și s-a așezat în satul soției sale. De la numele satului său de naștere se trage și numele de familie al lui Tudor.

Naum Rîmniceanu, care deși pornit contra lui Tudor, a scris pe bază de informații sigure că Tudor „era pămîntean din județul Mehedințului, născut din părinți proști, din neamul pandurilor“. După relația anonimă asupra revoluției lui Tudor Vladimirescu, publicată de N. Iorga, Tudor a fost „moștean“ din Gorj, adică țaran liber, ceea ce este mai probabil. De aceeași părere e și Dăscălescu : „L-am cunoscut personal, era de felul lui răzeș din județul Gorjului“. Tudor se trăgea dintr-o familie robustă, dîrză și întreprinzătoare, care de două generații se lupta din răsuputeri să facă avere și să se ridice peste condiția în care se născuse. Înfrîngerile și umilirile, nedreptățile și silniciile suferite din partea unor oameni care nu puteau justifica prin nici un merit personal situația de care se bucurau l-au făcut sumbru, închis, bănuitor, vindicativ și violent.

Tudor a încercat, pe rînd și în același timp, toate mijloacele de a face avere care se ofereau atunci unui moșnean : slujba la boier și slujba la stat, cîrciumăritul, arendășia, morăritul, negoțul de pește, de seu, de vite și de cereale și milităria în serviciul Rusiei, ceea ce i-a asigurat protecția atotputernicului consul rus de la București.

După Aricescu, Tudor ar fi învățat scrisul și cititul de la preotul Pîrvu Cihoiu din Vladimir. După însemnarea tovarășului său, Gheorghe Duncea, Tudor ar fi învățat să scrie și să citească de la un moșneag cu care păștea vitele. La 10—12 ani, el ar fi fost trimis la Craiova și dat „de procopseală“ unui condicar, Lupu, cu care familia Vladimirescu era înrudită. După cîtăva vreme, a intrat în serviciul boierului Ioan Glogoveanu din Craiova, „unde a și învățat carte și limba grecească“, împreună cu fiul boierului, Nicolae, cam de aceeași vîrstă cu Tudor. „Ajungînd la vîrsta de 18 ani, a părăsit casa arătatu-lui boier și a intrat între panduri, după datina județului în care se născuse“.

Gheorghe Duncea expune faptele într-un mod deosebit și mai verosimil. „După o slugărie de un an

de zile la curtea lui cuconu Glogoveanu l-a numit logofăt la moșia sa. Văzînd vechiul boier că Tudor este înțelept, și aducîndu-i mari foloase, l-a luat și l-a dus la școală, în Craiova, și l-a învățat carte cu cheltuiala sa pînă ce domnul Tudor a ajuns un cărturar foarte deștept“. Glogoveanu l-a numit atunci administrator la moșiile sale din Baia-de-Aramă și Glogova.

Glogoveanu creștea pe moșiile sale mare număr de vite — pînă la 2 000 capete, boi, vaci, capre, oi —, le îngrășa și apoi le exporta în Transilvania. Tudor făcea astfel dese călătorii în Transilvania. Cu prilejul unui astfel de transport, el ar fi realizat o mare sumă de bani, care i-a permis apoi să facă negoț pe cont propriu.

În timpul primei domnii a lui Constantin Ipsilanti (1802—1806, 1807), Tudor a fost ridicat la rangul de mare comis, iar în a doua domnie a fost numit vâtaf de plai la Cloșani.

Tudor a rămas vâtaf de plai la Cloșani din 1806 pînă în 1811, cînd a fost numit de ruși zapciu la plasa Muntele din același județ, în locul lui Ioniță Hărgot. La 15 iunie 1815, Tudor fu numit polcovnic de poteră, peste 30 panduri, și însărcinat cu paza județelor Saac și Prahova, dar probabil n-a ocupat acest post de vreme ce în același an a cumpărat cu 3 500 taleri vătășia plaiului Cloșani. În mai sau iunie 1815 e înlocuit, din porunca lui Caragea, cu postelnicul Ioan Grecescu, care se obligă să restituie predecesorului său banii ce dăduse pentru numire. Dar cum Grecescu nu se execută, Tudor se plînge domnului, care cere referinți marelui vornic Isac Ralet. Acesta recunoaște temeinicia cererii lui Tudor și propune să se orînduiască mumbașir pentru executarea lui Grecescu. La 2 septembrie 1818, Constantin Samurcaș comunică lui Hagi Enuș dorința lui Caragea ca Tudor Vladimirescu să rămînă și în viitor vâtaf de plai la Cloșani. Tudor a avut vătășia în 1818 cu 2 500 groși, dar în 1819 a trebuit să dea 6 000 și să pună „rageali“, adică garanți, pe C. Samurcaș și pe dragomanul consulatului rus Gh. Leventis.

În 1820, Tudor izbutește din nou, cu sprijinul consulului rus, să obțină vătășia plaiului Cloșani. Naum Rîmniceanu pune numirea în noiembrie. Un document din 31 martie 1820 arată pe Tudor deja în funcție. Dintr-o depeșă a lui Fleischhackl, dacă ar fi fost mai explicită, ar rezulta că la 20 octombrie 1819 slugerul Tudor era vătaf la Cîineni, unde din proprie inițiativă a reparat așa de bine șoseaua încît „se putea trage cu mult mai puțin pericol” prin defileu. În noiembrie 1820, fiind chemat la București în vederea răscoalei ce se pregătea, el lasă ca vechil pe Dumitru Gîrbea. Destinul care-l alesese pentru alte misiuni n-avea să-i permită a se mai întoarce la slujba lui de vătaf.

În viața civilă, Tudor se ocupă cu comerțul și cu arendășia de moșie. El exportă vite, cereale și seu în Ardeal și Țara Ungurească. Lucra cu un tovarăș, anume Nicolae Zoican, și avea corespondenți la Orșova (pe un anume chir Răducanu Nicolau) și la Ada-Kalé.

Comerț mare făcea Tudor cu pește sărat și cu cereale. Pe lângă acestea, Tudor a umblat să dobîndească pămînt. La 9 aprilie 1811, el cumpără 10 stînji de la Ioan Gogăltan din Dalboca pentru 20 de taleri.

La 24 august 1811, cumpără pentru 300 taleri, de la Constantin Dănciulescu, din Obîrșia, partea de pămînt ce i se cuvenea la Cloșani „din săliște, din vad de moară, din locuri arătoase, din livezi, din cîmp, din pădure, din munți”. Dar stolnicul Barbu Viișoreanu o răscumpără în 1813.

Tudor avea și o cîrciumă, la 6 km de Balta, făcută pe moșia sătenilor din Balta. În sfîrșit, el ținea o moșie cu arendă, cum rezultă dintr-o scrisoare din 25 august 1815.

Din vătășie, din negoț și arendășie, Tudor a izbutit să facă avere. Situația averii lui în 1812 o cunoaștem dintr-o „diată” pe care el însuși o redactase. În afară de o sumă de bani gata, „care se vor vedea unde se află prin altă însemnare în condica mea, care este

pecetluită“, Tudor lasă case, mori, vii, locuri de prăvălii și de case în Cerneți. O vie în Poiana Hoțească și una în dealul Govorei, „cumpărături de moșie“ la Munte, în Bălboaca și în Cloșani, o proprietate și vii la Vladimir.

2. COMANDIR DE PANDURI

Primele cete care, în 1821, au răspuns la chemarea lui Tudor au fost pandurii care luptaseră sub comanda lui în războiul ruso-turc din 1806-1812. Constituirea acestui corp prezintă un deosebit interes și pentru începuturile oștirii naționale.

În timpul ocupației militare din 1789-1790, austrieicii organizaseră în Oltenia cete de voluntiri care, sub căpitanul Stoian, au luptat pînă la Smîrdan. Volintirii din Oltenia s-au numit *panduri*, după un vechi termen menționat în documente de la începutul secolului al XVII-lea ; volintirii din Muntenia se numeau *cătane*.

O parte din cetele de voluntiri a fost menținută și după încheierea păcii de la Șiștov (1791), fiindcă unele din trupele turcești care luptaseră împotriva „nemților“ nu s-au dizolvat, ci au intrat în serviciul lui Pazvan-Oglu și făceau mereu incursiuni în nordul Dunării.

Generalul Miloradovici a organizat, la începutul anului 1807, un corp de voluntari care trebuia să aibă „un număr nelimitat de panduri, pînă la zece batalioane“. Încadrați în rîndurile armatei ruse, instruiți de ofițeri ruși, ei aveau sarcina să curețe Oltenia de turci și să facă front comun cu sîrbii. Generalul de divizie Sallos fu numit comandant al batalioanelor de panduri și de voluntiri. Batalionul se compunea din patru roate, conduse de căpetenii alese din rîndul volintirilor. Astfel s-au ridicat stolnicul Gigîrtu, Ion Solomon, serdarul Vișoreanu, Nicolae Boboc, Constantin Surdul, Ghiță Virțanu, Dumitru Gîrbea, Ioniță Cegan și Tudor Vladimirescu.

Comandantul batalionului avea rangul de „ștab-ofițer“, dar era totodată subordonat unui ofițer superior rus.

În 1808 corpul pandurilor a trecut Dunărea. Generalul Isaiev i-a îmbrăcat căzăcește, i-a înarmat cu mazdrace (lănci), pistoale și săbii și, după ce le-a făcut „șmotru“, i-a rînduit în fața Vidinului, la Tatar-gic, ca să împiedice pe cîrjalii lui Mola-aga să iasă din cetate. Deși hărțuiți ziua și noaptea de arapi, ei au ținut pînă toamna, cînd Bagration a venit cu oaste nouă și i-a însărcinat cu asaltul Plevnei. „Eram numai noi, pandurii lui Tudor la asalt, că muscalii, cam greoi, au ajuns cam tîrziu“, spune polcovnicul Ioniță Cegan. La 10 martie 1811, Tudor a condus spre Calafat peste 6 000 panduri. „Nouă ni s-au făcut metereze, de la Galenți pînă la Ciuperceni, și în toate zilele aveam război unii cu alții și i-am ținut pînă aproape de iarnă, fără ca să izbutească“.

Tudor, care ajunsese să comande aproape totalitatea pandurilor, s-a distins în luptele de la Rahova, Negotin și Fetislam (Cladova). Pentru actele sale de bravură a fost înaintat porucic (locotenent) și decorat cu ordinul Sf. Vladimir cu spade, iar împăratul i-a trimis un inel cu inițialele sale.

În aceste lupte Tudor și-a stabilit reputația de viteaz și a dobîndit experiența militară care avea să surprindă așa de mult lumea în 1821. „Știi d-ta, domnule, ce om era căpitanul nostru Tudor? spunea polcovnicul Ioniță Cegan. El care nu rîdea nici odată, cînd auzea că vin turcii asupra noastră, că se năpustesc păgînii ca vijelia, cînd nici cu gîndul nu gîndeai, el de bucurie începea să cînte și să joace ca un copil. Intra în foc, domnule, parc-ar fi mers la nuntă“.

Corpul pandurilor a dat, în cursul războiului, rezultate atît de frumoase încît rușii s-au gîndit să-l transforme într-un corp de oștire permanentă. Amiralul Ciciagov trimite, la 28 iunie 1812, divanului Țării Românești o adresă în care-i propune să „înarmeze pe români pentru a le da mijlocul de a-și

apăra patria și de a da popoarelor dovada că știu să-și apere drepturile cu armele în mâini“. La adresa sa, amiralul Ciciagov anexează un proiect de regulament pentru organizarea armatei române.

După pacea de la București, corpul pandurilor a fost dizolvat de vodă Caragea. La 22 martie 1814, el poruncește să se aleagă 701 panduri dintre cei mai vrednici și mai credincioși din județele Mehedinți, Gorj și Vâlcea și să fie ținuți în slujbă pentru urmărirea făcătorilor de rele, iar ceilalți să fie dați în dajdie.

În februarie 1815 s-a hotărît ca și cei rămași în slujbe să fie trecuți în categoria ruptașilor și să plătească câte 4 taleri pe lună, iar când va fi de nevoie pentru slujbă să se ia dintre dînșii și, pe durata slujbei, să fie scutiți de plata birului.

Cei 500 lude au dat jalbă, arătând că, „după ce ies din slujbă și merg pe la casele lor, nu au odihnă în rîndul slobozeniei, spre a-și putea căuta și ei de hrana cea trebuincioasă, ce îi apucă ispravnicii de plătesc acei câte talere 4, fiind împovărați în două chipuri, adică și cu slujba și cu plata“.

După cercetare, vistieria propune ca „acei lude 500 de au fost lăsați de la așezămînt în slujbe pe la județe... cu numire de poterași și slujitori, să rămîie tot aceiași și de acum înainte, cu aceiași numire prin slujbă, iar când va fi nevoie de slujitori să se ia din rîndul lor în așa fel încît unii să slujească o lună alții alta, iar ceilalți pînă la 500, să se așeze în rînduiala ruptașilor și să fie nesupărați în slujbe“. Cu toate acestea, abuzurile au continuat și astfel pandurii au constituit, în 1821, terenul cel mai prielnic pentru propaganda revoluționară.

3. O CĂLĂTORIE LA VIENA

Între iunie și decembrie 1814, Tudor Vladimirescu a fost la Viena. Această călătorie n-are nimic a face cu intenția care i s-a atribuit de a fugi, după pacea

de la București, de teama răzbunării turcilor, ci a fost întreprinsă din însărcinarea ispravnicului de Mehedinți, Nicolae Glogoveanu, față de care Tudor avea obligații personale.

Tudor a ajuns la Viena în ziua de 14 iunie 1814 și îndată a intrat în cercetare pentru tot ce i s-a poruncit.

Așteptînd încredințarea divanului, „întărită și de consulul nemțesc“, Tudor avea să rămînă la Viena pînă la sfîrșitul lui decembrie 1814. Ca om chibzuit „și de nădejde, el ține să plece cu lucrurile terminate. „Eu de aici nu pot pleca pînă nu voi isprăvi și cu acestea (cu procesul) și cu datoriile care sînt, că de le-aș fi lăsat, cele de la judecată erau pierdute, că după aceea umbla acel neam tiran și îndărătnic, de m-au sucit în mii de învîrtituri ca să mă mănînce“. La 1 septembrie încă nu primise încredințarea.

După luna iulie, scrisorile lui Tudor se fac tot mai rare, încît Glogoveanu îl bănuiește că, fără știrea lui, s-a întors la Cerneți. Tudor răspunde : „Cum poți socoti d-ta că voi fi eu un om atît de fără de cinste ca să las treaba d-tale jos și să plec“. „Tăcerea mea a fost căci nici într-un chip nu știam ce voi putea sfîrși, că în mii de chipuri m-au sucit și m-au învîrtit neamul acesta îndărătnic și tiran“. De trei ori s-a îmbolnăvit, văzînd că lucrurile nu merg după așteptarea lui. Dar, în sfîrșit, i-au sosit actele de la București, „și iară eu, după știința pravililor care am și după multă silință ce am pus, am isprăvit“. La 12 noiembrie Tudor a obținut eliberarea lucrurilor furate și, la 23, el își anunță plecarea pentru 25 ale lunii. Dar din cauza unor dificultăți întîmpinate la scoaterea pașaportului nu a plecat decît la 26 decembrie. La 28 decembrie scrie de la Pesta, unde sosise fără Masincuța. Tudor gătise „pe cocoșiță cu haine de iarnă“, plătise chiria la diligență pînă la Orșova, 480 florini, vorbise cu doftorii care i-au spus că, în asemenea condiții, cu o „căruță în care oamenii merg ca în sobă“, „pot merge copiii oriunde, iarna și vara“. Dar tocmai după ce a plecat,

banul Costache a trimis după Tudor „și a luat copila de a poprit-o“. Într-o scrisoare către Glogoveanu, din 28 decembrie, banul spune că a oprit fetița fiindcă se temea de iarnă. „Dar nu este adevărat, scrie Tudor, ci a oprit-o pentru parigorie (mîngiere) și mai vîrtos că acolo la dumnealui va să-i fie bine ca și la d-ta, și mai bine..., că, după cum este coco-nița Masinca copil ca un înger, poate de loc să se deprinză la tot felul de învățătură, și la limbă“. Cu tot respectul pentru voința stăpînului său, Tudor nu poate să nu aprobe dorința bătrînului ban ca Masinca, fiica Glogoveanului, să rămînă la Viena, „să crească acolo și să învețe, cu tot șartul, după cum se învață oamenii aici de nu rămîn debitoace ca la noi“.

Așa se termină misiunea lui Tudor la Viena, cu apologia culturii occidentale și regretul omului înzestrat cu daruri firești care n-a avut prilejul de a le cultiva. Tudor sfătuiește pe Glogoveanu să-și trimită și ceilalți copii la Viena, așa cum fac boierii moldoveni.

Scrisorile sale către Glogoveanu ni-l arată pe Tudor descurcîndu-se într-un mediu ca acela din Viena, cu o pricepere, o siguranță și o îndrăzneală care surprind.

Tudor știa nemțește și grecește, încît putea aprecia valoarea unei traduceri „din nemțește în grecească“. Prin urmare, era în măsură să înțeleagă din contactul cu oamenii și din gazete curente de idei care se întîlneau în Viena Congresului din 1814—1815. Multe din experiențele și observațiile sale anterioare se vor fi lămurit în lumina acestor idei. O impresie deosebită a trebuit să exercite asupra lui ideile și tendințele puternicei colonii grecești din Viena, care punea mari nădejdi în sosirea apropiată a țarului. Banul Ghica era în legătură de prietenie cu grecul Kirlian, devenit Baron de Langenfeld, care fusese unul din susținătorii lui Rhigas. El a putut să introducă pe Tudor în cercurile grecești și să cunoască acțiunea politică a lui Rhigas. Dar de o inițiere a lui Tudor prin Iordache Olimpiotul în societatea

secretă „al cărei șef, se credea că e însuși țarul Alexandru“, cum susține N. Iorga, nu poate fi vorba. Eteria la care se face aluzie a luat ființă, la Odessa, abia în 1814. La Viena nu putea fi cunoscută atunci decât *Eteria filomusilor*, întemeiată în 1813 la Atena, dar aceasta era o societate culturală, fără scopuri secrete, prezidată în adevăr de Capodistria. Ea avea cu totul alt caracter și altă organizare decât *Philiké Hetairia*.

Dar, dacă Tudor n-a putut fi inițiat într-o societate care abia se înfiripa la Odessa, contactul cu lumea din Viena acelei epoci n-a rămas fără urme asupra lui, cum se vede din scrisoarea din 28 iulie : „Vremea pe aici este tăcere, nimic mișcare. Se așteaptă, la octombrie, din toate părțile miniștri pentru Congres și vine și împăratul Rusiei. *Se sună că atunci va fi ceva și pentru locurile acelea ; ci mult a fost, puțin a rămas*“ (subl. ns.).

Care poate fi sensul acestei fraze enigmatice ? Agentul consular austriac la București, Fleischhackl von Hakenau, pomenește în depeșa sa din 12 octombrie 1814 de o broșură tipărită, după cum se credea, la Viena, în limba greacă, și intitulată *Congresul de la Viena*, în care era vorba de împărțirea Imperiului otoman între aliați și de alungarea turcilor din Europa. Faptul că cenzura austriacă a permis tipărirea și răspîndirea unei astfel de broșuri a stîrnit o senzație enormă. (În realitate broșura fusese tipărită la Tübingen). La București broșura circula din mîină în mîină și forma principalul subiect al conversațiilor. Domnul o primise și el de la Viena și s-a văzut obligat să ceară lui Fleischhackl explicații oficiale. Doctorul Rally care se bucură de toată încrederea domnului spune fără nici o rezervă „că e încredințat că aceste Principate nu se vor mai bucura multă vreme de constituția lor prezentă“. Astfel de reflecții rezumau toate conversațiile, din care se poate deduce că lumea de aici nu era mulțumită cu prezentul și că spera într-un viitor apropiat mai bun !

Fapt semnificativ, agentul Austriei la Iași face aceeași observație cu privire la sentimentele mol-

dovenilor. Lucru hotărît e că „moldovenii doresc mult o schimbare apropiată a regimului politic și trăiesc cu nădejdea că la Congresul de la Viena se va face mențiune și de ei“.

Reflecția lui Tudor Vladimirescu dovedește că și el a cunoscut *Congresul de la Viena* și că era încredințat și el de dezmembrarea iminentă a Imperiului otoman. Toată problema era ca chestiunea țărilor române să ajungă în discuția Congresului : „Ci mult a fost, puțin a rămas“ !

Fraza aceasta ni-l arată pe Tudor cu gândul prins în nădejdea marilor prefaceri pentru țara sa. Zăbava lui la Viena, pînă în decembrie, peste toate așteptările lui Glogoveanu, va fi avut deci ca motiv nu numai hotărîrea de a nu lăsa neisprăvite lucrurile pentru care se dusesse la Viena, ci și „dorința de a cunoaște lucrurile care ni se pregăteau.“

La Viena, de asemenea, Tudor a putut să-și însușească sau să-și precizeze ideile cu privire la „patriotism“ la „suveranitatea poporului“, „dreptățile poporului“, „folosul obștesc“, „Adunarea obștească“, pe care le vor invoca proclamațiile lui. Totuși credem că Iorga a mers prea departe cînd a scris : „Nu vom mai putea spune de acum înainte că scrisul lui, idei politice și formă, e datorit *numai* inspirației și chiar redacției străine : un episcop Ilarion, un consul Pini, un Petrance Poenaru, poate. Fraza lui Tudor, care s-a păstrat în scris într-o formă autentică, e bine legată, plină de energie și de relief, adesea nervoasă, ceea ce denotă un temperament viguros, hotărît și sigur de sine, foarte susceptibil, adesea posomorît, dar capabil și de sentimente duiioase. Fraza e admirabil potrivită pentru a exprima răbufniri de pasiune, dar nu reflecții și speculații politice“.

Tudor se întoarce în țară prin Banat. Dar la Orșova Veche află că prin incursiunile lor de pradă turcii și-au distrus toată gospodăria de la Cerneți. Paguba pe care o suferă îi inspiră împotriva stăpînirii din Țara Românească prima pagină de revoltă pe care o cunoaștem :

„Hoțomanii de la Ada-Kalé au prăpădit lumea de pe la noi, și de la mine și de la d-astră au luat toate bucatele și tot ce au găsit, încă și pe oameni i-au pedepsit tare ; Cernețul l-au ars tot, numai cîteva case de cele boierești au mai rămas pînă acum, pe unde sînt ei închiși, dar cînd vor ieși, le vor arde ; nu cred că vor scăpa nici acolo. Apoi din nechivernisirea stăpînitorilor țării noastre vezi cîtă prăpădenie ni se pricinuieste ! Ci vor lua plată dumnezeiască. Nu s-ar fi putut economisi ca să nu se fi făcut această prăpăduire ? O stăpînire cu așa țară mare în mîini, și un lucru de nimic n-au putut popri, ci ne lăsară de ne prăpădirăm și ne stinserăm de tot ! Adalții au început a lua și robi de oameni, spre mai mare bătaie de joc“ (subl. ns.).

4. PERSONALITATEA LUI TUDOR

Născut dintr-o familie de moșneni, Tudor s-a ridicat, prin învățătură, negoț și slujbe, peste condițiile părinților săi, în rîndul oamenilor noi, pe care un remarcabil memoriu al boierilor munteni, din decembrie 1822, îl denunță ca un ferment revoluționar permanent.

„Sînt foarte mulți oameni de o clasă superioară țăranilor care locuiesc la țară și la moșiile lor, însă sînt familiarizați acolo și cunoscuți peste tot. Toți aceștia, pentru folosul negoțului pe care îl fac și pentru nevoile lor personale, obișnuiesc să aibă legături foarte strînse cu fruntașii satelor, și avînd mare influență asupra sufletelor lor, izbutesc totdeauna în scopurile lor. Acei fruntași, după un sistem tradițional —călăuzesc sufletele țăranilor în așa măsură și în așa bună înțelegere încît știm bine că în multe împrejurări cîrmuirea a fost nevoită să întrebuițeze felurite mijloace ca să-i despartă pentru a ieși adevărul la iveală dar n-a fost cu putință. Este însă și drept și în interesul țăranilor ca ei să fie legați printr-o

astfel de credință față de fruntașii lor ; fiindcă aceștia invocă totdeauna supărările și greutățile celorlalți cu toate că ei trag foloase mai ales din asemenea împrejurări, ca unii ce sînt și ei din fire nedrepti. Dar țaranii, deși cunosc măsura nedreptății lor, sînt mulțumiți și primesc totul cu plăcere fiindcă sînt înlesniți la nevoile lor“.

Carierea lui Tudor Vladimirescu e ilustrarea fidelă a acestui pasaj : el personifică spiritul revoluționar al clasei mijlocii care prinde a se înfiripa dintre aleșii satelor, dintre negustori și boiernași și care se vede împiedicată în ascensiunea ei de abuzurile și privilegiile boierilor mari și de regimul capitulațiilor. Numit sluger, el adoptă hainele boierești lungi, ișlic, beniș „nici cum luxos, ba cam ponosite“. În 1820, el primește chiar patru poslușnici pentru că „a slujit țării în vreme de răzmeriță“.

Dar pînă să ajungă aici, cite umiliri și nedreptăți a trebuit să îndure ! Legenda pretinde că Glogoveanu l-ar fi palmuit o dată, și în adevăr corespondența lui Tudor păstrează ecoul unor adînci jigniri care nu erau numai de amor propriu. Același Glogoveanu nu s-a amestecat abuziv în afacerile sale de arendaș și nu i-a călcat o moșie ca să-i dărîme moara ?!

„Răzeș iubitor de șicane“, Tudor a căutat reparație în justiție. Oameni care nu înțelegeau ce înseamnă pentru un moșnean o călcare de hotar, dar aveau noțiuni foarte precise despre valoarea justiției din vremea aceea, l-au poreclit „tîrîie-brîu“. Experiența dobîndită în această materie avea să fie cea mai dureroasă pentru el și avea să-i smulgă accentele cele mai violente.

Contactul zilnic cu o administrație coruptă și cu o justiție venală exasperează temperamentul său violent și susceptibil și dă expresiilor sale o notă de amărăciune și de revoltă. Astfel se spune că, pierzînd în fața divanului domnesc procesul cu Glogoveanu, Tudor ar fi avut una din acele izbucniri de revoltă care luminează brusc cele mai ascunse cute ale sufletului. Coborînd scara, el ar fi amenințat pe boieri cu degetul, zicînd : „Pe unde pun azi cocoanele

voastre panglicele vor pune într-o zi oltenii mei curelele opincilor“.

Toți contemporanii care l-au cunoscut au relevat caracterul său sumbru, bănuitor și aspru. „Om greu din fire“, scria Ștefan Scarlat Dăscălescu, „aspru, posomorât“ și „sanguinar“, „precum în urmă s-a și arătat“. Vorba lui era scurtă și repede, răstită și poruncitoare, și, pentru gradul lui de cultură, foarte elocventă.

Contemporanii au păstrat câteva exemple din cuvintele lapidare și încărcate de sens, care caracterizau felul de a se exprima al lui Tudor și care se transmit din generație în generație ca proverbele. În vizită la un prieten, Tudor refuză să stea jos „ca să nu fie silit să se scoale dacă ar veni cumva vreo putoare de ciocoiu“.

Cînd Iordache Olimpiotul îl întrebă cu ce drept a spînzurat un căpitan și douăzeci și cinci de panduri, „Tudor i-a răspuns că se află cu sabia lui în patria sa“. La Pitești, unde fusese dus de Iordache și Ghencea, Tudor ar fi zis : „Vreți să mă omorîți ? Eu nu mă tem de moarte. Eu am înfruntat moartea în mai multe rînduri. Mai înainte de a fi ridicat steagul spre a cere drepturile patriei mele, m-am îmbrăcat în cămașa morții“.

Ținuta lui era marțială și impunătoare — „sta drept ca un soldat“ — și avea în toată înfățișarea lui „un aer de comandir“. Prestanța aceasta e cu atît mai remarcabilă cu cît era de natură pur morală. Fizicul lui Tudor Vladimirescu era mai puțin avantajos. „Om de statură mai mult decît mijlocie, talia bine proporționată, față palidă, mustața galbenă, părul castaniu, obrazul mai mult rotund decît oval, trăsăturile feței potrivite, nici prea durduluiu, nici prea slab, cu o mică bărbie, om nu urît“, ușor de recunoscut după un neg ce avea la umărul stîng al obrazului.

„Netăgăduit este, încheie Dăscălescu, că era om de inimă și hotărîtor, poate și ambițios, și din aceste calități se naște vitejia. Cine știe ce ar fi fost într-altă sferă, într-o altă epocă, cu spiritul mai cul-

tivat, un asemenea om ! Avea stofă de om mare, dar timpul, locul și mijloacele i-au lipsit“. Descrierea aceasta, care se resimte puțin de gloria postumă a lui Vladimirescu, e confirmată de F. G. Laurençon, care era preceptor în familia domnului Alecu Suțu și a putut avea prilejul să-l cunoască pe Tudor direct.

„Theodor era om de înfățișare destul de comună și care n-a primit nici o educație ; dar avea spirit natural și anumită dîrzenie de caracter care-i țineau oarecum loc de cunoștințe. Pe cît de puțin respectat și de temut era Al. Ipsilanti de soldații săi, pe atît era Theodor de ai săi. De aceea eu înclin să cred că, fără catastrofa nemiloasă care i-a curmat așa de repede zilele, și-ar fi atins scopul și, noul Masaniello, ar fi fost poate mai norocos și ar fi domnit în Țara Românească“.

Chiriac Popescu, unul din aghiotanții lui Tudor, a insistat în primul rînd asupra însușirilor militare ale lui Tudor. „Vladimirescu era firește om al războiului, îndrăzneț și tot foc, puțin la vorbă și voinic la inimă și la suflet, nelenevos, cu multă minte sănătoasă și curajos“ ; „trebuie să spunem adevărul, adăugă M. Cioranu, Tudor era om sever și, de multe ori și la multe împrejurări, foarte crud“.

Mai adînc în sufletul lui Tudor a pătruns Zilot Românul. „Cu adevărat avea omul duh firesc și vorba lui puțină și totdeauna pe gînduri, și cînd îl frigea cărbunele ce-l avea ascuns în inimă scăpa cîte o vorbă desperată asupra tiraniei“.

Tradiția a păstrat mai multe asemenea vorbe care par în adevăr ieșite dintr-un suflet clocotitor de revoltă. În timpul răscoalei, Tudor ar fi exclamat în fața episcopului Ilarion : „De-oi trăi, voi face douăsprezece perechi de opinci din pielea a doisprezece veliți din divan“. Altă dată vorbind tot cu Ilarion de boierii fugiți de frica lui, Tudor ar fi declarat : „Îi voi scurta de-o palmă pe cîți sînt boieri divaniți ; îi voi umplea apoi cu pae și-i voi trimite plocon din partea țării la curțile împărătești,

unde or să fie negreșit puși la muzeu ; căci acolo e locul lor, lângă hiarele sălbatice“.

Aceste expresii, păstrate de tradiția orală, sînt confirmate de documente contemporane. Consulul Rusiei a primit confirmarea lor chiar din gura episcopului Ilarion.

Correspondentul unui ziar austriac la București, Popovich, vorbește, de asemenea, de intenția pe care ar fi avut-o Tudor de a tăia capul a doisprezece veliți boieri, dar a fost împiedicat de episcopul de Argeș, Ilarion. Nu e deci exclus ca Tudor să fie făcut lui Ilarion reproșuri ca acesta : „Ah, popo ! zise Tudor oftînd, ai să dai seama înaintea lui Dumnezeu că nu m-ai lăsat să taiu cîțiva cîini de ciocoi, care și-au dat coatele cu lupii de greci“.

Contemporanii au exagerat lipsa de educație și cultură a lui Tudor. După întoarcerea, bolnav, de la Viena s-a dus la Herculane pentru a se îngriji. El stă la Mehadia șase zile, în cursul cărora îl vizita zilnic pe popa Stoica, de la care ceru *Istoria Românească*, calendare ca să aibă ce citi la băi.

Iată însușirile pe care Tudor le putea pune în serviciul misiunii ce avea să-i fie încredințată, un spirit natural care-l ridica mult peste gradul său de cultură, o adîncă cunoaștere a oamenilor și o experiență bogată în afacerile militare, o voință dîrză și o ambiție puternică, susținute de o pasiune revoluționară, căreia era gata să-i sacrifice totul, dar care nu-l putea face să uite interesul de a izbuti cu orice preț și de a cuceri pentru sine și pentru clasa căreia aparținea puterea supremă.

Clasa pe care o reprezintă Tudor e boierimea mică și pătura negustorească care începe să se ridice la începutul secolului al XIX-lea și ia poziție din ce în ce mai ostilă față de boierimea mare. În lupta ei cu boierimea care deține toate posturile privilegiate, boierimea mică va invoca tot mai stăruiitor și mai sistematic ideile revoluției franceze de libertate și egalitate.

PRINCIPATELE DUNĂRENE ȘI ETERIA

Organizarea Eteriei. Eteria, sau Societatea prietenilor, era o societate secretă, înființată în 1814, la Odessa, de trei negustori greci : Nicolae Scufas din Arta, Atanasie Tsacalof din Ianina și Emanoil Xanthos din Patmos. Scopul, ca și naționalitatea primilor membri ai societății, era la început pur grecesc : „Izbăvirea neamului și eliberarea lui“. Dar, pentru a câștiga sprijinul și cooperarea celorlalte popoare creștine supuse Porții, Societatea și-a lărgit programul, propunându-și să realizeze „uniunea armată a tuturor creștinilor din Turcia europeană pentru a face să triumfe crucea asupra semilunei“. Astfel, sub o formă diferită, adaptată predilecției timpului pentru societățile secrete, Eteria relua faimosul proiect grec, al Ecaterinei a II-a care nu era altceva decât camuflarea planului de cucerire a Constantinopolului.

N-a fost o întâmplare că Eteria a luat ființă pe teritoriul Rusiei, în marele port al Mării Negre, unde se întâlneau interesele rusești și grecești, nici faptul că, în primii ani de la înființare, pînă în 1818, ea n-a făcut aderenți decît printre grecii stabiliți în Rusia, ca negustori sau refugiați. Printre grecii, foarte numeroși, din Imperiul habsburgic, puțini au aderat la Eterie, iar masele rurale din teritoriile locuite

de greci ale Imperiului otoman nici nu auziseră de Eterie cînd insurecția a izbucnit.

Pe lîngă aceasta, Eteria și-a dat repede seama că pentru a răsturna stăpînirea otomană era nevoie de unirea tuturor popoarelor creștine din Turcia europeană. Șansele de a cîștiga pe fruntașii popoarelor român, bulgar, sîrb și albanez păreau cu atît mai mari cu cît propaganda eteristă se întemeia pe sprijinul Rusiei, ale cărei victorii asupra Imperiului otoman au marcat tot atîtea etape progresive în mișcarea de independență a acestor popoare. Puterea de atracție a Eteriei se întemeia pe faptul că misionarii ei prezentau ca fondator al societății pe țarul Alexandru I, ca inspirator pe Capodistria, principalul sfetnic al țarului în politica externă, iar ca membri pe fruntașii aristocrației și reprezentanții clerului superior din toate provinciile Turciei europene.

În primii patru ani, Eteria a făcut puține progrese, Odessa fiind prea departe de centrul vieții grecești. De aceea, în aprilie 1818, Scufas s-a stabilit la Constantinopol și a constituit acolo un comitet de conducere care a organizat misiuni de propagandă și a înființat eforii, menite să organizeze activitatea membrilor Eteriei, în principalele orașe din Rusia, din Principate și din Grecia. Prima eforie în Principate a fost creată la Galați ; au urmat apoi cele din București și Iași. Înființarea eforiilor a întărit disciplina în rîndul eteriștilor și a mărit forța de atracție a Eteriei.

Dar, pe măsură ce numărul adeptilor creștea, în Eterie s-au strecurat elemente dubioase și interesante, care nu căutau decît să facă avere și carieră. Amenințînd să divulge turcilor existența și planurile Eteriei, acești palavragii și escroci au creat în rîndurile eteriștilor o stare de confuzie și de teamă, care a silit conducerea pe de o parte să suprimpe pe cei mai primejdioși, iar pe de alta să liniștească masa partizanilor asigurînd-o de sprijinul Rusiei, fără de care „Eteria ar fi rămas ceea ce era, adică zero“.

Alexandru Ipsilanti — Pentru a restabili încrederea în masa partizanilor, comitetul de conducere s-a hotărît să pună în fruntea societății o persoană care, prin numele și situația sa, să constituie o garanție a sprijinului Rusiei. Cel mai indicat pentru acest rol era Ioan Capodistria, grec din Corfu și ministru de externe al Rusiei, care se bucura de toată încrederea împăratului Alexandru I.

Era deci natural ca alegerea conducătorilor Eteriei să fi căzut asupra lui Capodistria. Dar propunerea care i se făcea era incompatibilă cu poziția lui de ministru al țarului și a refuzat.

Propunerea a fost adresată atunci lui Al. Ipsilanti, fiul fostului domn al Țării Românești, Constantin Ipsilanti. Prin calitatea sa de general în armata rusă și de aghiotant al țarului, Alexandru Ipsilanti permitea Eteriei să întrețină credința în sprijinul Rusiei; prin legăturile sale de rudenie cu cele mai însemnate familii din Fanar și din Principate (mama lui era născută Văcărescu), el aducea considerabile mijloace de propagandă. Dar mai presus de toate el constituia cheazășia ajutorului rus și relațiile încordate dintre Rusia și Turcia păreau a justifica aceste presupuneri. Țarul Alexandru I însuși l-ar fi asigurat pe Ipsilanti că „dacă o răscoală va izbucni în Grecia, cazacii vor alergera în ajutorul ei“.

Aceste declarații pot fi, în forma în care ni s-au păstrat, simple invenții ale lui Nicolae Ipsilanti, după care s-au luat Al. Suțu și I. Filimon. Cert e că țarul autocrat n-a putut declara că-și va pune trupele la dispoziția revoluției. Dar tot atât de cert e că Al. Ipsilanti — general și aghiotant — n-a putut primi însărcinarea oferită de Eterie, fără autorizația lui Alexandru I și fără îndemnul lui Capodistria, cum o confirmă declarația colonelului Gh. Cantacuzino-Deleanu, cumnatul și însoțitorul lui Alexandru Ipsilanti, și mărturia lui Metternich, după care țarul ar fi trimis lui Ipsilanti „cuvîntul său de ordine prin Capodistria“. Dar pentru succesul propagandei eteriste nu ajungea ca șeful suprem al Eteriei să fie

o persoană de încredere a țarului ; trebuia întreținută și întărită credința că adevăratul șef al Eteriei era țarul însuși. De aceea Ipsilanti a luat titlul de „efor sau episcop general“, pe care unii istorici l-au tradus greșit prin „șef suprem“. Ipsilanti nu s-a considerat decît ca mandatarul țarului. În scrisoarea sa către Miloș, din 24 octombrie 1820, el spunea : „Am primit ordin de la onorata conducere“ și-l asigura că tot ce întreprinde se face „potrivit ordinelor onoratei conduceri“. În scrisorile adresate eforilor de la Constantinopol, Ipsilanti semna ca „efor sau procurator general, acționînd din autorizație superioară“. Că „autoritatea superioară“ sau „onorata conducere“ era țarul însuși o dovedește răspunsul lui Stroganov la declarația lui Ioan Bardi, unul dintre membrii cei mai înflăcărați ai Eforiei din Constantinopol care abuza de numele țarului. Stroganov căuta să-l convingă că „această autoritate era prea mare și prea puternică prin propriile sale mijloace, pentru a avea nevoie să recurgă la acelea pe care ei (eteriștii) voiau să i le furnizeze.“

Convingerea lui Al. Ipsilanti, că de îndată ce va intra în Moldova va fi efectiv urmat de o armată rusă, nu mai poate fi pusă la îndoială. A doua zi după sosirea sa la Iași, la 23 februarie/7 martie 1821, el a trimis lui Stroganov, pentru a-l anunța de începutul mișcării, o scrisoare în care îi recomandă să fie cu băgare de seamă „fiindcă e probabil ca armata să pornească într-o zi sau alta“.

Trecerea conducerii în mîinile lui Al. Ipsilanti a produs efecte imediate asupra vieții interne a Eteriei. Alegerea sa fiind considerată ca o chezășie a sprinjinului Rusiei, el a primit din toate părțile locuite de greci declarații de supunere și devotament, și delegații au venit să-i aducă informații și să primească instrucțiuni. Chiar și Ali pașa din Ianina i-a trimis un delegat. Sub impulsul lui, disciplina interioară a fost întărită și caracterul militar al organizației accentuat.

Înainte de pasul decisiv, Ipsilanti a luat principalilor săi colaboratori jurămîntul de credință și a

numit pe Iordache Olimpiotul, comandantul gărzii domnești de la București, generalissim al armatei de la Dunăre, iar pe Perrevos comandant al armatei din Epir. El procedează ca și cum administrația rusă ar fi la dispoziția sa, și trebuie să recunoaștem că totul contribuie să-l mențină în această iluzie. Recrutările și colectele de bani continuă la Odesa, sub ochii autorităților, chiar și după ce Ipsilanti a trecut în Moldova. Arme și muniții se încarcă pe vase, ziua în amiaza mare, fără ca cineva să facă vreo obiecție. Țarina Elisabeta vorbește de acțiunea lui Ipsilanti ca de o chestiune familiară, pe care o cunoaște în toate amănunțele și o urmărește de aproape în toate fazele desfășurării ei. Înainte de plecare, ea îl invită la curte pe Ipsilanti, ca să-și ia rămas bun de la el și, „dacă expediția lui nu s-ar fi amînat de pe o zi pe alta“, i-ar fi dat o scrisoare de recomandare pentru generalul Wittgenstein, comandantul armatei de la Prut.

**Planul de război
al Eteriei și
rolul Principatelor
Române.**

Credința în sprijinul rus a determinat toată tactica și planul de război ale Eteriei. Proiectul inițial al lui Ipsilante era să înceapă răscoala în Peloponez, care-i fusese prezentat ca o tabără întărită, unde 150 000 de greci ar fi putut ușor înfrunța 100 000 de turci. Dar trimisul peloponezilor și al lui Ali pașa din Ianina, fără să conteste exactitatea cifrelor, obiectau că cei 100 000 de turci erau instruiți și bine înarmați, pe cînd din cei 150 000 de greci abia jumătate erau instruiți și numai un sfert înarmați. Ei susțineau că armata greacă din Peloponez n-avea sorți de izbîndă decît dacă Ipsilanti ar crea o diversiune în Principate și ar sili Poarta să-și concentreze forțele la Dunăre.

În afară de aceasta, un plan de război, întocmit la București, din septembrie 1820, de bimbașa Sava, un veteran al războaielor cu turcii, găsea absolut necesar ca ridicarea grecilor să fie precedată de răscoala sîrbilor și antrenarea bulgarilor, care, după cifrele date și acceptate prea ușor de N. Todorov,

aveau la Plovdiv 10 000 oameni „bine înarmați“, la Tîrnovo și la Lovice 10 000 sau 15 000, Stoian Todorovici Cealakoglu promitea să susțină acțiunea grecilor din Constantinopol cu o ceată de 10 000 de bulgari, de îndată ce 10 000 de sîrbi ar intra în Bulgaria. Generalul P. I. Bagration a fost informat că 10 000 de bulgari ar putea ocupa defileurile Balcanilor ; Manuc-bei declara de asemenea că 10 000 de oameni erau gata. Personal, Bagration ar fi contat pe 35 000 de bulgari. Aceste cifre sînt cu atît mai himerice, cu cît în condiții și cu mijloace incomparabil superioare, Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti n-au putut strînge mai mult de 5 000 oameni înarmați în oștirile lor.

Pentru a decide asupra planului de luptă, Ipsilanti a convocat pe principalii eteriști la o consfătuire, care s-a ținut în noaptea de 1 octombrie 1820, în cimitirul de la Ismail. După ce s-au discutat cele mai extravagante planuri — debarcare prin surprindere la Constantinopol, incendierea orașului, scufundarea flotei turcești, luarea arsenalului și capturarea sultanului — s-a hotărît ca Al. Ipsilanti să se imbarce la Triest pe un vas grecesc, să acosteze în Moreea și să dea de acolo semnalul revoluției. Credința în insurecția sîrbilor și bulgarilor, care avea să atragă la Dunăre majoritatea trupelor otomane, a constituit un element important în decizia lui Ipsilanti. În acest sens s-au redactat instrucțiunile trimise eforiilor și s-au pregătit adresele prin care grecii din toate părțile acordau lui Ipsilanti depline puteri.

De la Ismail, Ipsilanti s-a dus la Chișinău, la cumnatul său Cataczy, guvernatorul civil al Basarabiei, și a avut o întrevedere secretă la Sculeni cu postelnicul Iacovachi Rizo Nerulos, căruia i-a comunicat intenția de a porni mișcarea insurecțională în Moreea. „Dar Ipsilanti, scrie Rizo, fie că m-a înșelat, fie că și-a schimbat planul, s-a hotărît să înceapă răscoala în Țara Românească și Moldova“.

În adevăr, la 24 octombrie 1820, Ipsilanti comunică lui Iordache și lui Sava că a renunțat la planul de

a se îmbarca la Triest, justificînd schimbarea prin faptul că „Anglia și Austria au declarat război Italiei și Neapolului“ și drumul a devenit primejdios. El mai invocă „știrile noi și neplăcute“ care anunță că Poarta, informată de planurile Eteriei, se pregătește să le zădărnicească. Conducerea i-a ordonat deci să pornească imediat acțiunea în Moldova și Țara Românească. La această scrisoare, dictată lui Lassanis — Ipsilanti pierduse brațul drept în bătălia de la Kulm în 1813 — autorul adăugă cu mîna stîngă : „Armata de aici a primit ordin secret să fie gata să pornească la primul ordin și se adună pe ascuns. *Eu am primit ordin să încep mai repede*“ (subl. ns.).

Al. Ipsilanti și-a schimbat cu atît mai ușor planul, cu cît în Principate era sigur să găsească o boierime pregătită, prin cultura ei greacă și prin înrudirea ei cu cele mai de seamă familii fanariote, să îmbrățișeze cauza Eteriei, o curte cu un domn fanariot, cu o gardă de arnăuți comandată de ofițeri afiliați la Eterie, orașe pline de negustori, meseriași, preoți și dascăli greci și, în sfîrșit, o administrație, împănată cu oameni de credință ai Eteriei, care avea să ajute la recrutarea voluntarilor și la strîngerea armelor și proviziilor.

Administrația, justiția, finanțele, poliția, poșta și garda domnească erau, în preajma izbucnirii răscoalei, în mîinile eteriștilor. Cei doi consuli ai Rusiei de la București și Iași, Alexandru Pini și Andrei Pisani, care erau în toate secretele Eteriei, s-au îngrijit ca marile dregătorii, isprăvnicatele, pînă și vătășiile plaiurilor, să fie încredințate unor persoane pe care șefii Eteriei să se poată bizui. Boierii bătrîni și credincioși Porții, au fost înlocuiți cu tineri, ca Nicolae Rosetti—Roznoveanu care, deși lipsit de orice experiență în materie de finanțe, a fost numit vistiernic la 24 ani. „Rușii ne făcuseră pe toți să intrăm în Eterie, declară el. Ei ne spuneau : *Noi sîntem romanii de azi*. Toate popoarele supuse din Orient își vor redobîndi libertatea și vor înflori sub umbra măririi noastre... În 1821, elementele de răzvrătire depuse

în țară de ruși și de Eterie au atins punctul de maturitate ; un singur sentiment, acela de a sfărâma un jug nesuferit însuflețea toate popoarele creștine supuse sultanului“. Așa se explică faptul că principalii boieri, ca Grigore Brîncoveanu, Grigore Ghica (viitorul domn), Barbu Văcărescu, Iordache și Alecu Filipescu, Grigore Băleanu și ginerii săi, Nicolae Văcărescu și Costache Herescu, Alex. Ghica, Constantin Samurcaș etc. din Țara Românească ; Iordache și Nicolae Rosetti-Roznovanu, Sandu și Grigore Sturdza, Iordache Balș, Șerban Negel din Moldova și capii bisericii din ambele Principate erau afiliați Eteriei. Dionisie Lupu fu ales mitropolit al Ungro-Vlahiei, iar Ilarion episcop de Argeș, cu sprijinul lui Pini, față de care s-au obligat în scris să fie credincioși Eteriei, și ei aveau să joace un rol important în timpul insurecției.

În scrisoarea sa către Cristofor Ferrevos, din 23 februarie 1821, Ipsilanti spune că „organizarea, ajungînd în punctul în care orice întîrziere ar fi ruinat aceste provincii și națiunea întregă și știrile de la Constantinopol arătîndu-ne că momentul rupturii a sosit, a trebuit să încep acțiunea cu speranța de a izbuti. Eu mă grăbesc să traversez aceste provincii pentru a ajunge pe pămîntul Greciei și pentru a mă uni cu toți aceia care se pregătesc să răstoarne jugul groaznic care apasă asupra lor“.

Ipsilanti fusese informat că preotul Aristide Papas, trimis, la 7/19 ianuarie 1821, să remită lui Miloș planul operațiilor militare, întocmit și semnat de Ipsilanti de acord cu Miloș, și să aducă planul pe care acesta l-ar fi semnat la rîndul său, a fost prins de turci la Ada-Kalé și actele, care cuprindeau și un proiect de tratat de alianță între cei doi șefi, au fost trimise la Constantinopol. Scrisorile lui Ipsilanti invitau pe Miloș să se răscoale, promițîndu-i că el, Ipsilanti, va asigura ridicarea în masă a Greciei. Răscoala lui Tudor Vladimirescu era prezentată

ca semnalul și sîmburele (*le noyau*) insurecției generale, care avea să înceapă în Moreea, în insule și în toată Grecia, chiar și la Constantinopol. El adăuga că „acțiunea a fost pregătită în Rusia și încurajată de guvern“. Turcii aveau deci în mîna dovada materială a planurilor Eteriei.

În Moldova, Alexandru Ipsilanti a izbutit să cîștige pentru cauza Eteriei și pe domnul fanariot Mihai Suțu. Prin aceasta, eteriștii s-au asigurat de toate resursele Moldovei și de o bază largă pentru pregătirea revoluției.

Din momentul în care Mihai Suțu a intrat în Eterie, el a pus la dispoziție lui Al. Ipsilanti toată averea sa și toate resursele Moldovei. Pregătirile militare pentru începerea răscoalei au luat atunci un curs accelerat și energic. M. Suțu a cerut lui Al. Ipsilanti să-l considere „casă a Eteriei“ ; „întreaga lui avere, toate bijuteriile (care sînt destule) și tot ce un domn poate să strîngă sînt închinat Eteriei“. La un singur cuvînt al conducerii, el s-a declarat gata să numere „o sută, două sute, trei sute de pungi, fără să întrebe pentru ce“, iar cînd va suna ceasul așteptat, cu toate că are o datorie de zece mii de pungi, poate să dea și două și trei mii de pungi.

În urma angajamentelor categorice și fără rezerve, prin care M. Suțu voia să înlătore prevențiile nefavorabile ale diplomației ruse împotriva sa, Eteria a tratat Moldova ca o țară cucerită. Emisari, ca Gh. Lassanis, Gh. Gatzos, bimbașa Atanase, dădeau ordine și luau măsuri fără să țină seama de autoritatea domnului. Pe baza unui recensămînt, eteriștii sperau să poată recruta în Moldova trei pînă la patru mii de arnăuți, greci, sîrbi, bulgari, care, la apropierea primăverii, neavînd de lucru, se dădeau de obicei la prădăciuni. Ei ofereau deci un termen prielnic de recrutare. Guvernul Moldovei însuși, neputînd să-i izgonească din țară, se văzuse nevoit să constituie cu dînșii poteri și, deoarece căpitaniilor lor

comiteau mari abuzuri cu plata soldei, puterile au fost trecute la vistierie. Gatzos a văzut în această instituție un mijloc de a asigura Eteriei, fără să cheltuiască un ban, o armată de 1500 de oameni.

Caracterul predominant aristocratic și conspirativ al Eteriei explică programul, tactica și rezultatul mișcării. O mână de conspiratori, aparținând aristocrației funcționare și protipendadei Fanarului, au luat hotărâri și inițiative peste capul maselor populare. În toate părțile Greciei, în Bulgaria, în Macedonia, în Serbia, în Moldova, masele nu s-au mișcat, fiindcă nu li se oferea un program de reformă socială. Stăpânirea otomană era detestată de toți supușii, mai ales că de ea erau legate un regim social și o administrație deopotrivă de apăsătoare; masele populare înțelegeau să lupte pentru independență și erau gata să-și verse sângele pentru ea; dar, în același timp cu răsturnarea stăpânirii otomane, ele cereau abolirea servituților feudale și egalitatea în fața impozitelor. Or, conducerea Eteriei, în mâinile unei aristocrații care înțelegea să-și păstreze privilegiile și după cucerirea independenței, nu s-a sprijinit în acțiunea sa decât pe clasele privilegiate. Nici în Moldova, nici în Țara Românească, Al. Ipsilanti n-a promis maselor țărănești, ca Tudor Vladimirescu, libertate, egalitate, desființarea privilegiilor sociale și „jertfirea averilor rău agonisite ale tiranilor boieri“, adică abolirea regimului feudal, reparații pentru jafurile suferite și apărarea pentru viitor împotriva împilărilor și stoarcerilor. Dimpotrivă, cetele lui au continuat sistemul de spoliere al regimului turco-fanariot, și Eteria a găsit firesc să se substituie acestui regim de jaf. „Moldova și Țara Românească, scria Iscovachi Rizo Nerulos, postelnicul lui Mihai Suțu, de atîția ani își vindeau produsele negustorilor turci, ziși capanlîi, și primeau prețul lor după doi-trei ani, de multe ori au pierdut și prețul lor întreg. De ce să nu dea cu împrumut grecilor de aceeași religie cu moldo-

venii și cu muntenii tot ce dădeau mai înainte cu forța stăpînitorilor lor barbari cu pagubă însemnată!”. De aceea masele populare din Moldova n-au răspuns la chemarea lui Ipsilanti și Eteria a fost redusă la sprijinul boierilor și clerului, pe cînd țărani din Oltenia și Muntenia „alergau orbi” sub steagul lui Tudor care, pe lîngă independența politică, le promitea și eliberarea de sub stăpînirea boierilor.

PORNIREA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE

1. TUDOR RIDICĂ STEAGUL REVOLUȚIEI

Sarcina de a da semnalul insurecției generale împotriva dominației otomane a fost încredințată lui Tudor Vladimirescu, „la cererea sa“. El trebuia să ridice populația Olteniei cu arme și să înlesnească lui Alexandru Ipsilanti trecerea Dunărei pentru a ajunge pe pământul Greciei. „Norodul cel amărît și dășădit al acestei ticăloase țări — scria el divanului la 4 februarie 1821 — știindu-mă pe mine dintr-alte vremi, că sînt un adevărat fiu al patriei mele, cu silnicie m-au luat a le fi și la această vreme chivernisitor pentru binele și folosul tuturor“. Afirmatia aceasta care a fost luată drept definitivă a rolului lui Tudor a fost, într-un fel, și o stratagemă. Tudor n-a fost luat „cu silnicie“ de masele populare, ci el le-a ridicat sub steagul revoluției.

În noiembrie 1820, cînd, după hotărîrea de la Ismail, trebuia să izbucnească răscoala grecilor, Tudor Vladimirescu se afla la București, unde, sub pretextul unui proces ce avea de susținut în fața divanului „velișilor boieri“, a stat pînă la începutul răscoalei. Fapt semnificativ, Tudor nu mai trage, ca de obicei, la Gr. Brîncoveanu, ci la Constantin Samurcaș, care „avea mare putere în sufletul lui Tudor, fiind fost în slujba D-sale și om al casei de aproape“. Nu știm ca Tudor să fi fost altfel decît ca vătaf de plai, în slujba lui Samurcaș, cînd acesta era

caimacam al Craiovei. Dar l-am văzut pe Tudor întreținând cu Samurcaș o corespondență secretă prin mijlocirea marelui negustor craiovean Hagi Enuș. C. Samurcaș era unul din frunțașii Eteriei din Țara Românească, el și Iordache Olimpiotul l-au prezentat pe Tudor consulului Pini și eforiei din București ca cel mai indicat să urnească o răscoală în Oltenia și probabil tot el l-a pus în relații cu Alexandru Ipsilanti. În casa lui s-au ținut consfăturile secrete, și Tudor era nelipsit de la aceste consfătuiri, la care luau parte capii arnăuților, Iordache Olimpiotul, D. Macedonski, Ioan Farmache, Hagi Prodan, polcovnicul Iova, bulucbașa Ghencea, care, trimiși de ocîrmuire să-l combată pe Tudor, aveau să treacă de partea lui. Printre membrii consulatului rusesc s-au semnalat prin zelul lor pentru cauza Eteriei, Mihai Christari și Ioan Nicolopulo, casierii eforiei din București, Gheorghe Leventis și Dominic Domnando, dragomanul și secretarul consulatului rus. „Toată organizarea, planurile și verice mijloace înlesnitoare ale revoluției elenice au fost conduse și mișcate pe sub mîină“ de aceștia doi din urmă, care „din patriotism și iubire de libertate au pus totul în mișcare“. Dar pentru inițiați și pentru observatorii perspicaci, resortul care-i mișca și pe aceștia era consulul general Pini. Dincolo de planurile acestora se aflau țelurile unei mișcări populare anterioară momentului cînd Tudor era inițiat în tainele Eteriei. Cunoaștem acum într-o traducere germană și acordul semnat de Tudor, Iordache și Ioan Farmache, care definește scopul înțelegerii : lupta comună pentru răsturnarea stăpînirii otomane. Pentru aceasta, semnatarii se obligă să facă tot ce stă în puterile lor și „să-și jertfească nu numai averea, onoarea și armele, ci și viața“.

Conducătorii Eteriei erau perfect conștienți că prin propriile lor mijloace popoarele creștine, chiar unite într-un efort comun, nu puteau răsturna Imperiul otoman. Succesul depindea de intervenția armatelor ruse. Pentru a determina intervenția Rusiei, Eteria

avea să creeze prin răscoala tuturor popoarelor creștine o stare de anarhie, pe care Turcia să n-o poată domina și care să permită Rusiei printr-o „necesitate imperioasă, printr-o necesitate irezistibilă, să intervină“. „Această necesitate va fi, scrie Capodistria, imperioasă și irezistibilă, când se va fi dovedit că nu mai e posibil de a restabili în Turcia, prin mijloacele guvernului turc, o stare de lucruri compatibilă cu menținerea păcii.

„Plasînd astfel chestiunea nu vom combate pe turci pentru a favoriza revoluția. Îi vom combate pentru a pune capăt dezordinii pe care Poanta o provoacă, practicînd împotriva creștinilor un sistem de distrugere și de sînge“.

Acesta e secretul Eteriei. Grecii au acuzat Rusia de a-i fi abandonat, după ce i-a făcut să ridice armele. Or, Al. Ipsilanti n-a înțeles că țarul autocrat nu se putea pune în fruntea unei mișcări revoluționare și, prin declarațiile și acțiunile sale intempestive a făcut totul pentru a compromite Rusia și a paraliza acțiunea diplomației acesteia în favoarea victimelor furiei turcești. El n-a înțeles că țarul Alexandru I nu putea interveni decît ca restaurator al ordinii, investit cu această misiune chiar de Sfînta Alianță, după cum Austria fusese însărcinată de Congresul de la Leibach să înăbușe mișcarea revoluționară din Italia. „Imprudențele fatale“ ale lui Ipsilanti au răsturnat toate planurile diplomației ruse. De aceea pe cît de mult au apreciat conducătorii politicii ruse tactul lui Tudor, care, în toate proclamațiile sale a recunoscut suzeranitatea sultanului și a declarat că mișcarea sa era provocată exclusiv de năpăstuirile boierilor uniți „cu cei după vreme domni“, pe atît de sever au condamnat „nebunia“ lui Al. Ipsilanti, care „a compromis națiunea întregă, a întins un vâl de doliu asupra Constantinopolului și a dezlănțuit, din partea turcilor, un război de religie“ și de exterminare a creștinilor.

Cu privire la scopul mișcării, Naum Rîmniceanu și St. Dăscălescu au susținut că eteriștii n-au revelat lui Tudor secretul planurilor lor. Scopul suprem al

Eteriei era răsturnarea Imperiului otoman și restaurarea Imperiului bizantin. Ceea ce Tudor considera ca „pricina tainică a ridicării sale“ era eliberarea țării de sub stăpînirea otomană, așa cum a declarat-o pandurilor săi.

La 15 ianuarie, Alecu Suțu era mort sau pe moarte. În aceeași zi s-a constituit un comitet de oblăduire, format din D. Lupu, Gr. Brîncoveanu, Gr. Ghica, B. Văcărescu și C. Crețulescu la care, în urma intervenției lui Pini, se adăugau Gr. Filipescu și Iacovachi Rizo, toți „actori principali și promotori tainici ai răscoalei“. Moartea lui Suțu lăsa în mînă lor cîrma țării și ei voiau să profite de interregnul care avea să dureze pînă la numirea noului domn, pentru a pune în lucrare „delicata lor pornire“.

În aceeași zi, principalii trei membri ai Comitetului de oblăduire — Grigore Brîncoveanu, Grigore Ghica și Barbu Văcărescu — însărcinează pe Tudor „să ridice poporul cu arme“ și să urmeze „precum este povățuit“.

Tudor a pornit deci, cu știrea și din însărcinarea Comitetului de oblăduire, dar „la cererea sa“, să dezlănțuie revoluția, scopul acestei acțiuni fiind răsturnarea stăpînirii otomane și cucerirea independenței țării. O înțelegere cu cei mai mari boieri ai țării nu putea merge dincolo de un program pur politic, care să nu știrbească privilegiile clasei boierești. Dar Tudor nu se putea opri aici. Dacă inițiativa a venit de la el, cum o recunosc semnatarii actului — „după cererea d-tale vei fi folosit“ —, Tudor a văzut în însărcinarea oferită prilejul de a realiza revendicările clasei pe care o reprezenta. Programul lui nu se oprea la cucerirea independenței, ci mergea pînă la reforme sociale. Lozinca sa era *Dreptate și slobozenie*, ceea ce însemna egalitatea tuturor în fața legilor și abolirea privilegiilor boierești. Cele mai înalte autorități austriece au interpretat proclamația lui Tudor într-un sens mai radical și mai explicit : „Din mănăstirea Tismana, unde-și stabilise cartierul general, el (Tudor) a lansat o proclamație către poporul român concepută într-un stil autentic

carbonar, pentru a-l îndemna să ridice armele cu scopul de a elibera clăcașul de sub presupusa tiranie a nobilimii și a autorităților existente, deviza lui fiind : *Pace bordeelor, război palatelor*“.

Condițiile în care Tudor a pornit la acțiune sînt o dovadă a prudenței și a simțului său de răspundere. Garanțiile pe care le-a primit aveau să-i asigure o mare libertate de acțiune. Cei trei boieri jură că-i vor pune la dispoziție toate „mijloacele folositoare și cuviincioase“, că vor „lucra unde și la ce ni se va cuveni pentru obștescul folos“ și-l asigură că ei vor acoperi cheltuielile la trebuința aceștii porniri ; „precum am făgăduit, și noi vom răspunde“. Aceasta însemna, după însăși interpretarea celor trei mandatar, că se acorda lui Tudor slobozenie „ca să poată cheltui sau să arate că au cheltuit oricît va voi“. În caz că vor călca aceste făgăduieli, ei primesc a fi judecați de cei „înfrățiți“, și pedepsiți după hotărîrea pravilelor ca niște „netemători de Dumnezeu și vrăjmași neamului și binelui obștesc“. Se vede limpede că aceste condiții au fost dictate nu de boieri, ci de Tudor.

Înțelegerea Comitetului de oblăduire cu Tudor a fost completată a doua zi, 16 ianuarie, cu o convenție încheiată cu Dimitrie Macedonski, care, de asemenea, luptase împotriva turcilor în 1807—1812. Spre deosebire de Tudor, Macedonski a fost tratat ca un mercenar. Drept răsplată, după succesul întreprinderii, adică „după aducerea în ordine a cîrmuirii acestui principiu“, i se promite leafă pe toată viața.

Autenticitatea acestor acte care ni s-au păstrat numai în copii este atestată de dosarul anchetei întreprinse de Kiselev în 1832, tocmai pentru a stabili dacă erau sau nu autentice, și de legămîntul lui Tudor față de Eterie, pe care-l precizează și completează. Din învoiala boierilor ocîrmuirii cu Dimitrie Macedonski rezultă că programul boierilor se limita la răsturnarea jugului otoman. Declarațiile lor cu privire la suferințele îndurate de „neamul românesc“ din pricina jugului „neamului străin“, de care în zadar unii din patrioții noștri „au încercat

de a mîntui nenorocita provincie“ se reduce la cucerirea independenței. „Acum însă, înțelegînd noi că vremea dorită sau așteptată a sosit și este cu puțință cu ajutorul lui Dumnezeu de a ne mîntui“, ei s-au hotărît să pornească acțiunea.

„Vremea așteptată“ era conflictul provocat de Eterie în vederea unui război ruso-turc care să alunge pe turci din Europa și, sperau ei, să asigure independența țării. În aceste condiții, care ar fi asigurat boierimii toate privilegiile ei de clasă și deplină stăpînire politică, s-a angajat boierimea în Eterie. Conflictul latent și ireductibil dintre boieri și Eterie, pe de o parte, și Tudor pe de alta, era deci înscris de la început în însuși actul de colaborare. K. Marx a marcat foarte limpede acest antagonism : „Vladimirescu era patriot român. El s-a adresat nu boierilor, ci țăranilor“. Avîntul maselor populare care s-au strîns în jurul lui Tudor avea să înăsprească conflictul și să-l împingă pînă la ruptură. Independența politică nu putea fi pentru mase și pentru Tudor decît o etapă spre emanciparea socială.

Fără îndoială că boierii au simțit riscurile unei ridicări la arme a maselor asupra și de aceea au căutat să încadreze acțiunea lui Tudor în dispozițiile codului militar al Eteriei. Pentru același motiv Tudor a fost în prealabil introdus în Eterie. Legămîntul față de Eterie și împuternicirea Comitetului de oblăduire aveau să pună la dispoziția lui Tudor mijloacele materiale pentru a-și constitui o oaste și a porni lupta pentru dezrobirea poporului român.

Din noiembrie, data sosirii sale la București, pînă la vestirea morții lui Alexandru Suțu, Tudor s-a pregătit pentru mișcarea pe care avea s-o înceapă. Planul acțiunii lui a fost discutat și întocmit în toate amănuntele în cursul consfătuirilor ținute la Samurcaș și la consulatul rus. La București i s-a organizat cancelaria care avea să-l însoțească și să-i redacteze actele. Tudor scria bine românește, dar era impulsiv, pătimaș și inexpert în arta diplomației. Prudenții săi îndrumători nu puteau lăsa în voia acestor impulsuni corespondența lui Tudor cu ocîr-

muirea de la București, cu turcii și cu reprezentanții țărilor vecine. Consulul Prusiei la București, Kreuchely anunță la 20 martie. că „Theodori, provăzut cu sume considerabile, plătește totul în ducați imperiali de Austria și este urmat de o cancelarie organizată“. La început, cancelaria a fost condusă de Ioniță Kinopsi, fostul grămatic al ispravnicului de Gorj ; Krețiescu-Ortopan, Aurel Ghica „și alții“ serveau ca scriitori sau copişti. La aceştia s-au adăugat logofeții Dumitrache Protopopescu și Dinu Bâldea care făcuseră parte din garnizoana Strehaiei și, după capitularea mănăstirii, au fost puși de Tudor „să scrie în cancelaria lui“. În timpul cât a „domnit“ la București, între 18 martie și 15 mai, Tudor a avut ca secretar pe Petrache Poenaru. Cele mai multe dintre scrisorile lui dintre 20 martie și 14 mai, adresate lui Alexandru Filipescu, Mitropolitului Dionisie sau divanului, sînt scrise de mîna lui Petrache Poenaru. Stolnicul Geani Orășanu și episcopul de Angeș, Ilarion, erau sfetnicii lui.

Preocuparea lui Tudor, în intervalul de timp dintre noiembrie 1820 și 18 ianuarie 1821, a fost însă constituirea unei armate.

2. ÎN DRUM SPRE OLTENIA...

În noaptea de marți, 18/30 ianuarie, Tudor a luat pe Iova, nepotul lui Iordache Olimpiotul, cu 25 arnăuți din garda domnească, și a plecat din București, în cea mai mare taină. La marginea orașului s-a împreunat cu Dimitrie Macedonski, care, după războiul din 1806—1812, se stabilise la București cu toată familia lui. El va fi avut de asemenea vreo 15 arnăuți, încît s-a ajuns la numărul de 40 pe care-l dau cele mai multe informații, printre care și cea oficială a divanului către Poartă. La Pitești, unde sosesc a doua zi, 19 ianuarie, îi ajunge din urmă un curier cu vestea morții lui Alexandru Suțu. Faptul acesta dovedește că pornirea acțiunii lui Tudor era întemeiată pe previziunea morții lui Suțu. — și,

în adevăr, vacanța tronului avea să joace un rol însemnat în propaganda revoluționară — și că mișcarea lui era urmărită de aproape de la București. Totul indică o pregătire minuțioasă a mișcării. De la București pînă la Pitești sînt 114 km ; pentru ca ceata lui Tudor să străbată această distanță „într-o fugă“, trebuie să fi avut cai de schimb orînduiți de mai înainte. La fel s-au petrecut lucrurile pînă la Tîrgu-Jiu. Numai așa ceata a putut ajunge în seara de 19 ianuarie la Ocnele Mari, unde a conăcit noaptea, după ce a trecut Oltul la Budești.

Ispravnicii de Argeș au semnalat divanului trecerea trupei prin Pitești. Boierii n-au luat însă nici o măsură, fiindcă unii, neinițiați, credeau că e vorba de o simplă întreprindere hoțescă ce nu merită atenție, iar alții lucrau în ascuns pentru Tudor.

La 20 ianuarie Tudor s-a îndreptat spre Tîrgu Jiu, unde a ajuns a doua zi, vineri, 21 ianuarie, pe la miezul nopții și a descins la sameșul județului, Vasile Moangă, cu care Tudor era înțeles de mai nainte. În drum, oamenii lui Tudor au ridicat pe vechilul vătafului plaiului Hurez, pe care l-au întîlnit ducînd la zărăfia județului Vilcea două mii și mai bine de galbeni. Douăzeci de arnăuți au fost trimiși să ridice de la conacul său pe Dinicu Oteteleșanu, ispravnicul județului. Dus înaintea lui Tudor, clucerul Dinicu a cerut să vadă mandatul în virtutea căruia a fost arestat. Tudor a răspuns că i-l va arăta la Brădiceni, unde spera să pună mîna și pe al doilea ispravnic, căminarul Iorgu Văcărescu.

La Tîrgu Jiu, nu s-au oprit decît atît cît le-a trebuit să îmbuce ceva și să-și potcovească caii. Cele mai severe măsuri de pază au fost luate la toate opririle, ca și cînd ar fi avut să se teamă de un atac prin surprindere. „Și așa, scrie Dîrzeanu, cu strajă la poartă, la scară și în foișor, șezînd pînă la patru ceasuri din noapte, și-au potcovit caii, cu lumînarea, noaptea, și au îmbucat și cîte cevași d-a-n picioare, arătînd că au să meargă și la județul Mehedințului, ca să ridice pe dumnealor ispravnicii de

acolo“. Arestarea ispravnicilor avea ca scop să pună la dispoziția lui Tudor administrația județelor oltene, să-i înlesnească recrutarea și aprovizionarea trupelor sale.

În aceeași noapte, după trei ceasuri de drum, s-au oprit la cîrciuma stolnicului Vișoreanu, fost și el comandir de panduri în războiul din 1806—1812, și au mas acolo pînă dimineața, cînd au plecat la Brădiceni, unde trebuiau să-l prindă pe căminarul Iorgu Văcărescu. Dar acesta, prinzînd de veste, „se caciardisese“, încît nu l-au găsit. Grăbiți cum erau, nu s-au mai oprit să-l caute, ci și-au continuat drumul. Sîmbătă, 22 ianuarie, au ajuns la mănăstirea Tismana considerată ca o cetate inexpugnabilă în care Tudor a făcut sediul cartierului său general. De aci, nu de la Padeș, și-a lansat Tudor proclamația tipărită la București. Clucerul Oteteleșanu „care încă se mai cunoștea de administrator“, a fost silit „a da porunci prin sate, ca fără cîtuși de puțină zăbavă, să aducă zaherea, cît se va putea mai în grab, pentru mănăstirea Tismana“. Tudor făcea astfel din Tismana o bază de eventuală rezistență. Din Tismana, scrie Dârzeanu, „au ieșit Tudor cu haine schimbate.“ Atunci va fi luat costumul lui de comandir pe care l-au popularizat gravurile de mai tîrziu : căciulă de hîrșie neagră, cu fundul alb, cum numai domnilor era obiceiul a purta ; pieptar cu șireturi negre ; dulamă de culoare negru-verde, incopciată sub bărbie și lungă pînă la genunchi ; scurteică cu blană deasupra dulamei și cizme în picioare. Iarna purta pe deasupra o tătarcă lungă și îmblănită, strînsă la spate, cu gulerul scurt și ridicat, mînecele lungi și strîmte, garnisite la capăt cu blană ; drept arme, o sabie turcească atîrnată de gît cu găitane, pistoale la coburul calului sau la brîu.

A doua zi, duminică 23 ianuarie, lăsînd pe Oteteleșanu în paza a 23 arnăuți, Tudor s-a dus cu restul trupei sale la Padeș, un sat în plaiul Cloșanilor, al cărui vătaf era, și unde îl aștepta vechilul său, Dumitru Gîrbea, cu 100 de plăeși înarmați. Dintr-

aceștia, 60 au fost trimiși la Tismana pentru a întări garnizoana mănăstirii.

Ceea ce a surprins în chip deosebit pe contemporani a fost faptul că Tudor n-a făcut, pînă la Tîrgu Jiu, nici o pagubă locuitorilor. Tot ce a luat de la aceștia pentru hrana trupei sale a plătit cu bani gata. Chiar și boierii ocîrmuitori, care taxaseră mișcarea lui Tudor de „faptă tîlhărească“, sînt siliți, în adresa lor către Poartă, din 30 ianuarie, să recunoască că Tudor n-a făcut nimănuia „vre-o supărare sau pagubă“.

3. PROCLAMAȚIA DE LA TISMANA

De la Tismana, Tudor a trimis în toate satele plaiului și în plășile vecine emisari ca să strîngă plăieși „făgăduindu-le leafă și slobozenie“. El a făcut în primul rînd apel la panduri, care, „în ciuda privilegiilor lor și a constituției țării“ fuseseră supuși la dajdie. El le-a promis că-i va scăpa de aceste sarcini și de stoarcerile ispravnicilor. Apoi, cînd s-a strîns în jurul lui o ceată destul de numeroasă, a lansat către „tot norodul omenesc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești“ o proclamație care a produs asupra țăranilor efectul unei declarații de război stăpînirii boierilor și întregii orînduiri feudale.

Proclamația lui Tudor se adresa tuturor locuitorilor țării, fără deosebire de naționalitate, limbă și religie, și era îndreptată împotriva tuturor asupritorilor, atît mireni cît și clerici. Ea excepta pe aceia care aderaseră la Eterie și care se vor asocia mișcării pornite de el, „cum sînt făgăduiți“. Dar țăranii n-au admis această distincție. Pentru ei toți boierii erau tirani, averea tuturor era „rău agonisită“ și de aceea toate averile boierești și bisericesti trebuiau jertfite.

Proclamația de la Tismana, redactată și tipărită la București înainte de începutul mișcării, prevestește

viitorul conflict între Tudor și boieri. Toate pasajele care fac procesul vechiului regim și justifică mișcarea sînt incontestabil de la Tudor.

În arzul lor către Poartă, boierii ocîrmuirii au dat aceeași interpretare proclamației de la Tismana. Ei acuză pe Tudor că a arătat norodului „cum că cugetul lui privește spre a-i ocroti de a rămîne slobozi de sub stăpînirea domnilor și boierilor“. Această interpretare a programului lui Tudor se regăsește apoi în numeroase memorii ale boierilor din anii 1821—1822.

Chiar și sultanul „voește ca noi, ca niște credincioși ai lui, să trăim bine. Dar nu ne lasă răul ce ni-l pun peste cap căpeteniile noastre!“ După invocarea autorității lui Dumnezeu și a „prea puternicului nostru împărat“, sultanul, proclamația trece la pasajul principal, prin care cheamă poporul să se înarmeze și „cu răul să piardă pe cei răi.“

Manifestul se termină cu avertismentul ca nimeni să nu se atingă „măcar de un grăunț, de binele sau de casa vreunui neguțător orășan sau țăran sau de al vreunui lăcuitor; decît numai binele și averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri să să jărtfească“, *afară de ale acelora care se vor alătura mișcării, „precum sînt făgăduiți“.*

Legitimarea răscoalei prin dreptul de insurecție împotriva unui guvern asupritor, care ajută pe „stricătorii făcători de rău“, și transformarea oștirii revoluționare în „Obșteasca Adunare“ care să organizeze mișcarea și s-o conducă spre „binele și folosul obștesc“, dădeau proclamației un caracter autentic revoluționar.

4. ARZUL CĂTRE POARTĂ

În același timp, Tudor adresează Porții un arz și trimise țarului Alexandru, care se afla la Congresul de la Leibach, o ștafetă, arătînd celor doi monarhi motivele pentru care poporul s-a răscolat împotriva

asupritorilor săi. „Pe cît de revoluționară și de autentic carbonară“ a fost proclamația către locuitorii țării, „pe atît de supusă e adresa către Poartă“, scrie consulul Austriei, Fleischhackl. În tonul celei mai leale supuneri către Poartă, arzul arată „neconțințele năcazuri și cumplitele patimi ce suferim din pricina unirii pămîntenilor boieri cu cei după vreme trimiși domni și ocîrmuitori acestui norod de Dumnezeu păzit“, căci „boierii, învoindu-se cu cel de acum domn... ne-au prădat ca niciodată mai înainte... încît am rămas mai goi decît morții cei din mormînturi“. Toate aceste s-au întîmplat fiindcă plîngerile țării n-au putut ajunge la urechile sultanului. Dacă el ar fi avut cunoștință de aceasta, „de mult ne-ar fi izbăvit de către acești nemilostivi tîlhari“. În consecință, el cere „să se trimită om împărătesc, nu de legea noastră, ca să cerceteze și să vadă jalnica stare a țării și să ni se facă îndreptare și orînduială, ca să lipsească jafurile și să ne răspundem ce va fi cu dreptul către prea puternica împărăție“.

5. RĂSUNETUL CHEMĂRII LUI TUDOR

Poporul a reținut din proclamația lui Tudor mai ales apelul împotriva căpeteniilor, „atît cele biseri-cești cît și cele politicești“ care i-au supt sîngele, și îndemnul de a jertfi „averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri“. Și pentru țărani, „cu al cărui sînge s-a hrănit și s-a poleit tot neamul boieresc“, cum avea să spună Tudor în scrisoarea sa către Nicolae Văcărescu. La începutul lui martie, un agent austriac informează pe superiorii săi de la Viena că „toți țărani îi sînt devotați (lui Tudor) pentru că i-a asigurat că-i va scăpa de robia boierilor“.

Cuprinși de „entuziasmul răzbunării“ țărani alergau „orbi“ sub steagul lui Tudor care-i asigura că-i va scăpa de tirania boierilor și că nu vor mai avea să plătească dăjdi. În cîteva zile focul răscoalei a cuprins toată Oltenia și țărani „au început cu toții

a se scula și tot Principatul a se clăti“. Pe unde trecea, Tudor era salutat de popor ca „un mîntuitor și ca un zeu ocrotitor“. Poporul nu-l numea decît „Domnul Tudor“. Participarea miilor de panduri din războiul din 1806-1812 și însușirea artei militare i-au furnizat lui Tudor cadre calificate și i-au înlesnit organizarea mișcării.

S-au reprodus astfel ceea ce, la 1514, s-a întîmplat cu „cruciații“ lui Toma Bakóez : de îndată ce țărani s-au văzut înarmați, în jurul unui șef al lor și-au întors armele împotriva asupritorilor și exploata-torilor lor. Slujbașii nu mai erau ascultați, drepturile proprietății nu mai erau respectate. Pandurii cu-treierau în cete satele, îndemnînd poporul să se răscoale. Țăranii primeau cu ciomege, cu furci și cu topoare pe ipistații moșierului și pe slujbașii stă-pînirii. Aceia care nu supuneau injoncțiunilor ță-rănimii erau insultați, maltratați și jefuiți fără cru-țare. Dările nu se mai plăteau, iar zapcii erau je-fuiți de banii strînși. Țăranii din Mehedinți „cu toții alergau la Adunarea slugerului Teodor, ducîndu-le prin care și prin cai cele trebuincioase ale mișcării. Încă și marginea învecintelor județe, as-cultînd din depărtare propovăduirea asiedosiei, s-au abătut la nesupunere“. Lîngă mănăstirea Motru, un conac boieresc a fost dărîmat din temelie. În jude-țul Gorj a fost călcată casa lui Broșteanu, iar în județul Mehedinți mai mulți arendași au fost je-fuiți „pînă la piele“. Cum se întîmplă de obicei în asemenea împrejurări, la panduri s-au alăturat toate elementele turbure sau dezmoștenite ale societății. „Împreună se înhăitară grecii și calicii toți, opin-carii, ungurenii, iobagii și oltenii... Pe mic, mare au despoiat. Și cu zeghi au îmbrăcat... Toți strigară cu un cuvînt, nimeni să nu aibă avut. A lor să fie averea că s-au sculat cu zavera“.

Sătenii care nu s-au înrolat în „Adunarea noro-dului“ au atacat conacele și moșiile boierești și mă-năstirești. „La ciocoi, le ia ce găsesc“. Moșiile mănăs-tirilor Cozia, Nucet-Vîlcea, Arnota, Motru au fost prădate. Locuitorii din Constantinești au ars casele și

acareturile lui Hagi Enuș, au spart pătulele și pivnițele și au stricat stupii. Locuitorii moșiei Radovanu au rupt gardul viei biv-vel-comisului Ion Ghica și au prefăcut via în izlaz, de au ros-o vitele pînă la pămînt.

Pretutindeni sătenii năvălesc în păduri și le taie. Distrugînd viile și golind pivnițele, ei lovesc în odiosul monopol boieresc : tăind pădurile, ei protestează împotriva confiscării de către stăpînii de moșie a unui drept colectiv. La Bîrca (Olt), „rumânii s-au răscolat ca să-și ia livezile pe care le-au avut înainte“. Dar furia distrugerii lovește mai ales în centrul puterii moșierești, în conacele unde se păzesc, pe lîngă roadele muncii clăcașilor, registrele socotelilor strîmbe și asupraitoare pe care le ard.

În toată Oltenia, duhul revoltei transformă pe supușii locuitori de altădată în răzbunători neînduplecați ai împilărilor și jafurilor îndurate. Mai mulți țărani din Albeni (Gorj), globiți pe nedrept de zapciul plășii, s-au înrolat în ceata lui Ion Magheru și, după ce zapciul a fugit în Transilvania, i-au atacat casa și i-au luat „vite, rîmători și altele, drept gloaba ce le luoașe cînd era zapciu“. Scutelnicii refuzară să mai verse boierilor „banii cîștului... zicînd că țara s-au iertat de bir“.

Constantin Nicolae, care se ocupa de moșia Ianușești a lui Hagi Enuș, scrie stăpînului său : „Rumânii au mari fumuri și nu ne putem vedea de nici o treabă, deoarece nimeni nu ne ascultă“. Peste cîteva zile, el adăugă : „Nu pot să poruncesc rumânilor și scăunașilor deoarece nu sînt cei dinainte, așa cum îi cunoașteți, acum ei sînt stăpîni, și eu mă tem mai mult de ei“.

Din Oltenia mișcarea s-a întins în toată Țara Românească chiar și în unele părți ale Moldovei. Caracterul cel mai general, mai organizat și mai conștient l-a prezentat mișcarea în județul Buzău, unde numărul satelor moșnenești era cel mai mare din Muntenia. Ispravnicii înștiințează la 3 aprilie vîstieria că „s-au răzvrătit tot județul“, deci împreună cu

moșnenii și clăcașii, și cer ajutor. Satul Moșești refuză să dea conace și să facă transporturi, zicînd „că este porunca să dea boierii conac, iar nu țara“. Pogonarii din Sărata refuză să se prezinte la lucru și amenință pe cei ce s-ar supune că le vor tăia mîinile. Sătenii dimprejurul moșiei Maxenu a episcopiei Buzăului au intrat în pădure și au tăiat a treia parte din ea. Multe sate s-au împrăștiat „prin prejur“. Ispravnicii au încercat să oprească cîteva sate, dar oamenii nu s-au supus, „sărind cu zurba asupra noastră“.

În județele din cîmpia Dunării unde aproape totalitatea sătenilor erau clăcași, mișcarea a avut un caracter local, fără o idee de ansamblu. Locuitorii din Merișani și din alte sate ale județului Teleorman au devastat casele slugerului Matei Păucescu. Clăcașii de pe moșia Slobozia (Vlașca) a căminarului Barbu Știrbei „nu s-au strămutat, ci au arat, au cosit, strîngîndu-și fiecare rodurile lor, fără de a da la nimeni nimic. Încă și alte pagube mari i-au făcut, vînzînd însuși ei vin și rachiu pe acel an“. La Urziceni (Ialomița) locuitorii au luat „toate bucatele ce avea strînse din alți ani“ arendașul. Locuitorii din Oinac și din alte sate ale raialei Giurgiului au intrat în viile banului Constantin Filipescu din județul Vlașca, „cu 44 cară cu cîte 4 boi“ și au ridicat butoaiele de vin. Deosebit de semnificativă este organizarea spontană a unor cete de țărani răsculați care luptă în numele lui Tudor pentru realizarea celor proclamate de conducătorul revoluției. Vlahutzis îl informează astfel pe Ioan Caragea că în județul Ialomița „s-a prezentat un alt răsculat la început numai cu 15 români, care au primit imediat apelul lui, că țărani nu trebuie să plătească nimic, apoi s-au înmulțit la 30 de răsculați, și ciomăgind pe jandarmi i-au izgonit și au luat banii din casele lor“. Alte cazuri asemănătoare s-au semnalat în județul Argeș și în Oltenia. „Independent de cetele lui Tudor, țărani și servitorii boierilor fugiți sau arestați, au format bande proprii, care pradă averea

foștilor lor stăpîni și se constituie ca adevărate cete de tîlhari“.

Cazuri de „apostazie“ s-au produs și în Moldova. La moșiile Trifești și Corni (Roman), locuitorii au golit hambarele de porumb. La Țațomirești, sătenii au atacat curtea biv-vel-pitarului Cuza. Locuitorii din Pașcani, Dămieri și Cuca (Covurlui) au ridicat toate produsele de pe moșia postelnicului Grigore Ventura. Asemenea întîmplări s-au produs și pe moșiile Ruginoasa (Roman) și Cucuteni (Iași). La 27 martie 1821, vîstieria poruncește ispravnicilor de Suceava să aducă la ascultare pe locuitorii „zurbagii și împotriviitori întru ale lor datorii a adetiului moșii din satul Ioneasa“.

După ce a strîns numai din plaiul Cloșanilor 600 de oameni, Tudor i-a lăsat în seama căpitanilor Macedonski și Gîrbea, iar el s-a întors la Tismana, de unde a scris căminarului Iorgu Văcărescu, ispravnicul județului Gorj, precum și medelnicerului Zamfirache și serdarului Dinu Bălțeanu la Tîrgu Jiu, chemîndu-i să vină să se întîlnească cu el, că are să le arate poruncile aduse de la București și să le spună prin grai viu „și alte lucruri, în privința binelui obștesc, pe care ei nu le cunoșteau“. Dar cazul lui Dinicu Oteteleșanu le deschise ochii. În loc de a se duce la întîlnire, ei au trimis divanelor de la Craiova și București rapoarte amănunțite asupra situației și au început a strînge panduri a asigura paza tîngului pînă la sosirea ajutoarelor cerute de la divan.

De la Tismana, Tudor s-a dus din nou la Padeș, unde a găsit toate satele plaiului Cloșani adunate și gata de revoluție. În fața acestei adunări, Tudor proclamă desființarea birului și făgădui că, după ce, „prin ajutorul lui Dumnezeu și cu concursul tovarășilor săi de arme“, va fi restabilit drepturile și privilegiile de care se bucura țara din vechime și va întemeia dorita dreptate și libertate, va face să se restituie fiecăruia ceea ce i s-a luat pe nedrept și va extermina pe toți asupritorii poporului, iar averile

acestora le va împărți acelor care au suferit apăsări și nedreptăți.

La 16 februarie, plecînd de la Tismana, Tudor se duse la Baia de Aramă și sili să scoale chiar și pe țărani care ar fi preferat să rămînă liniștiți. Zăpicii plășii, cu toți banii pe care îi strînseseră, au fost ridicați și trimiși la Tismana. Apoi, cu vreo 600 panduri ce se înrolaseră în cetele lui, Tudor a pornit spre Cerneți. Dar, la Ciovărnișani, el s-a izbit de polcovnicul Paul Nicolicescu, trimis de ispravnicii județului să oprească pe răzvrătitor și, viu sau mort, să-l aducă în fața lor. Tudor împresură trupa, făcu prizonier pe comandant și puse de-l bătut de moarte, apoi încorporează trupa în oastea sa și coborî la Cerneți. Orașenii, care, la apropierea lui Tudor, își trimiseseră familiile la Orșova și Cladova, s-au împrăștiat acum și ei. Ispravnicul s-a tras la Craiova de frică să n-o pățească și el ca Dinicu Oteteleșanu. Tudor a căutat să liniștească lumea asigurînd-o că el nu urmărește decît să scape poporul de dăjdi și de podvezi.

La Cerneți, numărul ostașilor săi ar fi atins cifra de 1 500, „cei mai mulți dezertori din Transilvania“, printre care și un german, Franz Klinger, care-i servea de inginer. De la Cerneți, Tudor s-a dus la Strehaia, care fusese ocupată, din ordinul divanului Craiovei, de 70 de arănuți și plăieși, comandați de ceaușul Costache. Aci s-a petrecut un lucru deosebită semnificație. Dimitrie Macedonski, *în uniformă de ofițer rus*, s-a prezentat la poarta mănăstirii și, în numele țarului Alexandru, a somat garnizoana să se predea, amenințînd-o că la cea mai mică împotrivire toți vor fi măcelăriți. Cei din lăuntru, în frunte cu ceaușul Costache, „spăimîntîndu-se de mulțimea norodului, iară mai ales amăgindu-se întru deșartele maglisele ce le-a arătat Machedonski cu slugerul Teodor, au deschis porțile de au intrat apostazia“. Garnizoana a fost încorporată în cetele răsculaților. Un anonim a însemnat strîngerea armatei răsculaților imediat după proclamația de la Tismana astfel: „Apoi s-au apucat după aceea dă-

loc slugeriu, făcînd oaste rumânească, cu arme, lănci, furci dă fier și săcuri, întărind răbelie cu acea adunare dă norod ce i-au luat din Mehedinți, Gorj și Vîlcea, făcînd mare prăpădenie, jăfuire și dărăpănare, boierilor, boierinașilor și neguțătorilor.“

După ce umplu și mănăstirea Strehaia cu provizii și orîndui pe fratele său Papa comandant al garnizoanei, cu 200 panduri, Tudor se îndreptă cu trupele sale spre mănăstirea Motru, unde cei doi ispravnici de Mehedinți, Barbu Viișoreanu și căminarul Ștefănică Bibescu, se închiseseră cu oamenii lor. Cetele de răsculați fură primite cu focuri de arme și șapte-opt oameni căzură morți. Tudor trimise atunci pe Macedonski și pe Iova la Țințăreni, ca să ocupe cu o ceată de albanezi și de sîrbi bine înarmați pozițiile strategice, să taie conducta de apă și să intercepteze toate comunicațiile cu lumea din afară. După o blocadă de o săptămînă garnizoana isprăvi toate proviziile. Divanul din Craiova trimise pe serdarul Diamandi cu 150 de arnăuți în ajutorul garnizoanei împresurate și aviză divanul din București de cele întîmplate. Diamandi s-a închinat lui Tudor și a obținut eliberarea ispravnicilor. Garnizoana și trupa lui Diamandi s-au unit cu cetele lui Tudor. O parte din pandurii strînși, din ordinul divanului Craiovei, de vistierul Constantin Crăiniceanu, au trecut cu căpitanul lor cu tot de partea lui Tudor.

După ocuparea mănăstirii Motru, Tudor și-a așezat tabăra la Țințăreni, iar trupele guvernamentale au luat poziție la satul Coțofeni. De la Țințăreani, Tudor trimitea „oameni dintr-ai Adunării sale de amăgea și prilostea sate întregi, trăgînd în prăpastia nesupunerii și ridicîndu-i întru apotasio, precum și pe alocurea prăda și jefuia“. Divanul Craiovei a trimis pe Ioan Solomon, cîrc-serdarul județului, „cu șaizeci de ostași buni“, să pună capăt acestor neorînduiei. Solomon a atacat în două rînduri pe sătenii răzvrățiți din satele Băilești, Sîrbești, Băileștii Românești și Cioroiul din județul Dolj și, după ce „vitejește i-a înfrînt prin vrednice mijloace“, i-a silit să se întoarcă la vetrele lor, iar pe agitatori i-a

prins și i-a trimis la cămăcămia Craiovei. Boierii ocîrmuitori au răsplătit isprava lui Solomon cu un contăș împlănit cu znih și cu 500 taleri.

Dar a fost de ajuns ca Ioan Solomon să se întâlnească cu Iordache Olimpiotul pentru ca atitudinea lui să se schimbe. Întîlnirea avu loc, între patru ochi, lîngă Craiova, Iordache dădu lui Solomon o scrisoare de încredințare din partea lui Tudor. Apoi în fața oștirilor lor, cei doi căpitani jurară pe o icoană să fie frați și să se susțină pînă la ultima picătură de sînge. Soldații urmară exemplul șefilor. Astfel uniți, ei intrară cu toții în Craiova și a doua zi jurară solemn în fața catedralei că vor lupta cu toții ca frați, pentru lege și patrie. Ce a putut să schimbe așa de brusc și de radical atitudinea lui Solomon? E lămurirea pe care Tudor a dat-o și Adunării sale, cînd Al. Ipsilanti a intrat în Țara Românească, anume că „pornirea aceasta e din porunca țarului Alexandru al Rusiei și privește nu numai mîntuirea noastră, ci și a întregului neam grecesc. Noi vom înlesni trecerea prințului Ipsilanti peste Dunăre, ca să meargă spre mîntuirea patriei sale. Rușii ne vor ajuta ca să cuprindem cetățile turcești de pe marginea Dunării ce cad în partea noastră și apoi ne vor lăsa liberi și independenți“.

Cetele de panduri organizate de autoritățile locale pentru a fi trimise împotriva răzvrătorului sînt atrase în oștirea lui Tudor sub cuvînt că e constituită pe bază de firman, adică cu învoirea Porții; recalcitranții sînt înrolați cu forța.

Astfel, făgăduind pandurilor restabilirea privilegiilor de care se bucuraseră înainte de domnia lui vodă Caragea, dintre care cel mai important era scutirea de dăjdii și de podvezi, clăcașilor împărțirea „averilor cele rău agonisite ale tiranilor boieri“ și încetarea mîncătoriilor dregătorilor, tuturor slobozenie și ușurare de sarcini, Tudor a izbutit să ridice în picioare toată Oltenia și să-și constituie o armată căreia nici o forță locală nu-i mai putea rezista.

VLADIMIRESCU ȘI BOIERII

1. COMITETUL PROVIZORIU DE OCÎRMUIRE

După moartea lui Suțu, Comitetul de oblăduire luă în mînă cîrma. Acest comitet avea datoria de a păstra ordinea, liniștea și obiceiurile de cîrmuire ale țării.

Comitetul avea să rămînă în ființă o lună de zile, pînă la sosirea caimacamilor noului domn (24 februarie 1821). Competițiunea în jurul scaunului Țării Românești a fost, de data aceasta, mai aprigă ca de obicei. În baza hatîșerifului din ianuarie 1819, succesiunea revenea de drept fostului domn al Moldovei, Scarlat Calimachi. Dar fratele său Iancu, care era dragoman al Porții, rîvnea, de asemenea, la scaunul Țării Românești. În sfîrșit, familia Suțu făcea toate sfortările să obțină scaunul pentru fiul defunctului domn, Nicolae, măcar pînă la terminarea perioadei de șapte ani începută de tatăl său. La București se spunea că doamna văduvă ar fi oferit Porții treisprezece milioane pentru alegerea fiului său, ceea ce echivala cu bugetul țării pe doi ani. Pini a susținut din răspuțeri candidatura beizadelei Nicolae Suțu și în acțiunea sa a fost ajutat de treizeci și trei de tineri boieri care, la 18 ianuarie, i-au adresat o suplică asigurîndu-l că în el își pun toată nădejdea în aceste vremuri tulburi. Prin pro-

tecția exercitată asupra noului domn, a cărui nulitate politică era cunoscută de toată lumea, Pini ar fi ajuns stăpîn absolut al Țării Românești. În cazul numirii lui Nicolae Suțu, spunea Fleischhackl, „nu va mai domni un voievod în Țara Românească, ci un consul rus într-o provincie rusească“.

Cu toate intrigile abil urzite ale lui Pini și ale boierilor care-l secundau, Poarta a numit domn pe Scarlat Callimachi (începutul lui februarie 1821). Dar, cum noul domn era însărcinat cu negocierile foarte spinoase ale Porții cu Rusia, plecarea lui a fost amînată ; el n-avea să se urce niciodată în scaun. Evenimentele din Țara Românească aveau să-i aducă dizgrația și moartea. Problema de a face față unei situații excepționale a căzut deci în întregime în sarcina Comitetului de oblăduire.

2. PRIMELE MĂSURI DE ORDINE ALE GUVERNULUI

Era evident că obșteasca adunare a clerului și boierilor și Comitetul de oblăduire, prin încetineala măsurilor de represiune, prin negocierile cu turcii și prin parlamentările cu Tudor, nu căutau decît să cîștige timp în vederea sosirii lui Al. Ipsilanti și a oștilor ruse și să aducă răscoala din Oltenia „la un punct ireparabil“.

Primul act al acestui comitet, după ce a trimis anafora de înștiințare către Poartă pentru moartea domnului, a fost să ia măsuri de stăvilire a mișcării lui Tudor încît Poarta să nu bănuiască adevăratul caracter al mișcării. Membrii divanului au prezentat răscoala din Oltenia ca o întîmplare banală, în tot cazul nu ca ceva mai grav decît obișnuitele „întreprinderi tilhărești“ ale cetelor de haiduci împotriva cărora era de ajuns să trimită o poteră. Ei au cerut deci mitropolitului o anatemă scrisă împo-

triva lui Tudor și au pus pe capul lui un premiu de 500 piaștri. Dar abia s-au luat aceste măsuri, și sosi la București știrea că Tudor a intrat în Cerneți cu 1 500 oameni, a înlocuit pe ispravnic cu un om al său și a ocupat toate mănăstirile și cetățile. La un caz atit de excepțional se impuneau măsuri excepționale. Strașnice porunci au fost trimise către ispravnicatele de peste Olt ca să facă străjuirile necesare, să dubleze efectivele beșliilor fiecărui zabit și să împrăștie pe răzvrătitori. Dumitrache Bibescu a fost orînduit comandir asupra tuturor pandurilor din județele Dolj și Mehedinți, „om devotat al lui C. Samurcaș“ și care locuia de mai mulți ani în acel județ. Misiunea lui era să strîngă toți pandurii din Gorj și să atace garnizoana de la Tismana.

Patru căpetenii de arnăuți, și anume deli-bașa Mihali, buluc-bașa Iani, Hagi Prodan și serdarul Iamandi Giuvara, fiecare cu cîte cincizeci de soldați plătiți cu o lună înainte, au fost orînduiți la București pentru a fi trimiși unde ar fi fost nevoie. Ispravnicii județelor Gorj și Mehedinți, cele mai contaminate, au fost înlocuiți. Clucerul Nicolae Glogoveanu, numit ispravnic de Mehedinți, demisionă de îndată ce sosi la Craiova și văzu „apucăturile“ lui Tudor. În locul lui fu numit căminarul Ștefan Bibescu. La Gorj a fost orînduit fostul comandir de panduri, Barbu Viișoreanu, dar, la obiecția divanului din Craiova, el a fost mutat la Mehedinți și, în locul lui, a fost numit serdarul Dinu Bălteanu. Slugerul Ioan Solomon a fost însărcinat cu paza Craiovei. În sfîrșit, locuitorii care s-ar fi lăsat amăgiți de cuvintele răzvrătorului au fost amenințați cu „blesteme și afurisenii“ de clerul înalt al țării, care califica pe tovarășii lui Tudor „de iobangii (vaga-bonzi) fără Dumnezeu“, iar pe căpetenia răscoalei de „orbitor al mulțimii“, care „rătăcește lumea cu minciuni“, pentru a-și asigura sieși „lauda și bunurile pămîntești“. Oricine îi va da sprijin și ajutor, procurîndu-i arme, muniții și provizii, va fi aspru pedepsit.

Prin adresa lor din 30 ianuarie, boierii ocîrmuitori sfătuiesc „părintește și ca niște adevărați patrioți“ pe Tudor să se lase de faptele sale, „păgubitoare țării, aducătoare de sminteală liniștei lăcuitorilor și pricinuitoare de mare nevoie asupra-ți“. În caz că se va supune, ei îl încredințează cu jurămintă că vor interveni pe lîngă domnul țării ca să-i treacă cu vederea urmarea ce a cugetat. Dacă nu se va supune, va fi lovit de trupele trimise împotriva lui, „apoi și osînda morții îți va fi grozavă și cumplită, ca unui turburător și amestecător de liniștea lăcuitorilor“. Răspunsul lui Tudor trebuia dat, în soroc de două ceasuri, curierului ce-i adusese scrisoarea boierilor. Adresa avea deci un caracter ultimativ.

Tudor a primit scrisoarea la 3 februarie, dar n-a răspuns decît a doua zi, la 4 februarie. El știa că toate măsurile Comitetului oblăduitor erau, mai ales, menite să adoarmă vigilența Porții. El discută toate punctele din adresa boierilor și le întoarce pe toate împotriva lor. „Tot norodul cel amărit și dosădit al acestii ticăloase țări răspunde Tudor, atît cei dă loc, cît și cei streini, văzînd că stăpînirea subt care sînt încredințați... i-au adus la cea mai desăvîrșită prăpădenie, și, ne mai putînd suferi arzimea focului care ne-a pus pe capete, cu toții într-un gînd s-au unit și s-au hotărît să se scoale cu mici cu mari și să se adune în orașul cel de căpetenie al țării, acolo stînd, să ceară împărâtească milă“. El, Tudor, nu s-a ridicat de bună voia lui, ci „știindu-mă norodul pe mine într-alte vremi, că sînt un adevărat fiu al patrii mele, cu silnicie m-au luat a le fi și la această vreme chivernisitor pentru binele și folosul tuturor...“ „M-am arădicat pe loc ca să plec ; iar Adunarea norodului, nu numai că nu m-a lăsat, ci încă subt mare pază m-au pus“.

La acuzația că prin mișcarea lui tulbură liniștea poporului, Tudor răspunde că, citind poporului scrisoarea boierilor, „cu un glas răspunseră că aceasta nu este nimic pe lîngă tiraniile cele cumplite pe care le pătimesc de la dregători“. „Și cînd, și de acum înainte, dregătorii și otcîrmuitorii locului să vor

purta tot asemenea și nu vor îngădui pă norod a-și cere împărăteasca milă pentru lipsirea jafurilor și a tiraniilor, ei sînt hotărîți ca pe toți să-i jărtfească ; pentru ei, din multă dăznădăjduire, sînt bucu-roși ca mai bine să piară cu toții decît să trăiască precum au trăit de la o vreme încoace“.

Tudor termină cu un apel la boieri, să se facă „patrioți adevărați, iar nu vrăjmași ai patriei, precum ați fost pînă acum“ ; să oprească pornirea armelor împotriva norodului și să imite pilda strămoșilor lor, adică „să vă învoiți cu norodul la cere-rile ce face, pentru că ei nu cer vreun lucru ne-cuviincios sau care să nu-l fi avut, ci cer o dreptate care poate fi D-stră dă mai mare folos, iar într-alt chip nu va ieși lucrul la căpătii bine“.

Boierii își aduc aminte de „cîtă slujbă și vred-nicie au arătat după vremi tagma pandurilor din cele cinci județe de peste Olt, încît putem zice că, în multe rînduri, s-au cunoscut izbăvitori și apără-tori ai țării de relele și nevoile ce o înconjuraseră, cu chiar primejdia vieții lor“. Boierii pămînteni au dorit ca aceste servicii să fie răsplătite „cu facere de bine și privilegii din partea stăpînirii, potrivit cu slujba și cu vrednicia fiește-căruia ; cînd pandurii au fost aruncați în dăjdie, ei s-au adresat cu rugă-ciuni către domnii oblăduitori ai țării ca să-i scoată din dăjdie și să-i mîngîie pentru slujbele și oste-nelile lor, rămînînd tot în starea ce au fost mai nainte“. Alexandru Suțu era tocmai să dea curs ce-rierii lor, cînd s-a îmbolnăvit și „au rămas treaba nepusă în lucrare“. Acum că oblăduirea țării a ră-mas la seama lor, boierii „cu sfat de obște au chib-zuit cu cît mai în grab să-i izbăvească de sub jugul dăjdiilor“. Divanul a dat deci ispravnicilor ordin ca toți pandurii din județ, care vor fi fost în slujbă după vremi, să fie scutiți de dăjdi în veci și să li se aducă la cunoștință această poruncă.

Dar cum era de așteptat, toate măsurile de pacifi-care luate de guvern s-au dovedit ineficace. Garni-zoanele de la Strehaia și Motru s-au predat după un simulacru de rezistență. Trupele guvernului au

trecut de partea răscoalei. „Costi, trăgînd de-a dreptul la casa sa în județul Gorjul, unde locuia de mai mulți ani, au lăsat cu totul în nelucrare poruncile ce i se dăduse de divan“. Stolnicul Barbu Viișoreanu, trimis cu 20 de arnăuți ai curții în județul Mehedintși ca să strîngă cîți panduri va putea, abia ajuns în Gorj, „s-a întors la casa lui fără nici o ispravă“.

Înaintarea lui Tudor și defecțiunea trupelor guvernamentale au produs panică la Craiova. Orașul a început „a se sparge“. Alarmat, divanul se adresează, la 31 ianuarie, ocîrmuirii din București cu cererea să întîmpine, cu orice mijloc, întinderea răzvrătirii. Boierii ocîrmuitori răspund, la 2 februarie, printr-o severă mustrare pentru „lucrurile nesăbuite și pline de micșorime de suflet“ ale craiovenilor și-i îndeamnă să se înarmeze „cu chipul cel mai bărbătesc și înțelept... Aicea tot ce trebuia să se facă s-a făcut cu prisos“.

3. MISIUNEA VORNICULUI NICOLAE VĂCĂRESCU

Comitetul de oblăduire și boierii de obște hotărâsc totuși să trimită împotriva lui Tudor pe toți sîrbii și bulgarii aflători în slujba statului. Căpitaniii Iordache Olimpiotul, Ioan Farmache și Hagi Prodan, considerați ca cei mai devotați și mai viteji, au fost însărcinați cu conducerea expediției. O dată cu ei au plecat delibașa Mihali, tufecci-bașa Bozin și bulucbașa Ghencea, cu o sută de oameni. Plătiți înainte și aprovizionați cu toate cele necesare, ei au fost expediați cu poșta pentru a se uni cît mai repede cu trupele stăpînirii din Oltenia.

Comandant suprem al tuturor acestor trupe a fost orînduit vornicul Nicolae Văcărescu, pe care divanul îl știa „cu durere de patrie, cu iscusință și cu bune măsuri“, dar pe care publicul nu-l cunoștea decît ca „bun călăreț și bun vînător“, deși îl poreclise „Cocoșatul“. El avea să coordoneze măsurile Comite-

tului de oblăduire și ale divanului din Craiova și era înzestrat cu depline puteri pentru a stăvili „turburătoarea mișcare“ a lui Tudor. Măsurile Comitetului de oblăduire au fost aduse la cunoștința divanului Craiovei, agalelor ogeacului și pandurilor printr-o adresă din 2 februarie.

În același timp, „Obșteasca Adunare a clerului și a boierilor“ se adresează consulului general al Rusiei de la București și-i aduce la cunoștință că, „față de înaintările uriașe ce pe tot minutul le face răzvrătitorul“, nu mai văd alt leac decât intervenția armatei turcești. Adresele către pașalele de Vidin și Nicopole fuseseră întocmite și nu se aștepta decât încuviințarea consulului pentru a fi expediate. Mehendarul (comisarul) pentru primirea oștilor a fost numit și s-au dat dispoziții pentru constituirea magaziiilor de aprovizionare. Consulul Rusiei le anulează pe toate. El arată boierilor că hatiseriful din 1802 „chezășuiește țările amîndouă împotriva oricărui călcări de hotare“. El recunoaște că hatiseriful admite excepția de forță majoră, „cînd, adică, siguranța țării este amenințată de o primejdie mare și după ce stăpînirea a întrebuițat toate mijloacele localnice spre a o înlătura“ ; pe baza scrisorilor divanului Craiovei, el mai recunoaște că măsura preconizată de „Obșteasca Adunare a clerului și a boierilor“ e singurul mijloc de salvare. Dar lasă întreaga răspundere a urmărilor în sarcina Adunării, fiindcă „dacă aceasta ar fi întrebuițat mai puțină zaveră și mai puțină întîrziere în chibzuirile sale pentru treburile obștești, nu s-ar fi ajuns la măsurile extreme“.

Boierii au trebuit să renunțe la intervenția Turciei și să ia ei măsurile cerute de împrejurări. Cea mai urgentă era să se înlătore frica și bănuiala de primejdie din sufletul bucureștenilor. Căminarul Sava, serdarul Iordache și căpitanul Farmache au fost însărcinați la 5 februarie cu paza ordinii în capitală și, pe lîngă oștirea orînduită, li s-au dat 600 hargiuri, „de tocmit imediat din bulgarii sălășluiți în țară cu familiile și namestiile lor și din alți oameni

pe care îi vor cunoaște vrednici de arme“ și de care se vor face ei înșiși chezași răspunzători.

Dar, la cererile tot mai stăruitoare ale craiovenilor, serdarul Iordache și căpitanii Farmache și Ianache, cu două sute din cei șase sute de hargiuri adunați, au fost trimiși în Oltenia să se unească cu trupele ce erau deja concentrate acolo.

În același timp, boierii ocîrmuitori reiau negocierile directe cu Tudor. Ei trimit pe Pavel Macedonski ca să îndemne pe fratele său Dimitrie și pe Tudor să înceteze cu mișcarea lor. Ei adresează lui Tudor o scrisoare expres printr-un lipcan. Tonul lor e de dojană și de amenințare. „Urmările ce fac sînt urmări răzvrătitoare, iar nu de patriot cum zici, pentru că turburi norodul, îi dai în osînda judecății ca pe niște însoțiți la fapte rele și, în loc de a-i face bine, precum zici că-ți este rîvna, îi vei aduce mare foc și peire la cap“... Astfel, „din pricină-ți se vor pricinui omoruri și vărsare de sînge a creștinilor nevinovați“. Boierii revendică apoi pentru ei termenul de patriot, cu care Tudor își justifică acțiunea „*Patrioți sîntem noi, căci nici odinioară n-am voit vărsare de sînge. Și te hulim cu osebite într-această vreme, cînd te faci pricinuitor acestei vărsări, în vreme ce starea în care te afli nu te iartă să faci acest fel de lucru cu mijlocul pe care-l crezi*“.

Tudor a răspuns prin Pavel Macedonski, care a făcut boierilor și un raport verbal asupra misiunii sale. Tudor cerea, „prin graiul trimisului său“, trei lucruri pentru a înceta orice mișcare :

1. „Încetarea cu desăvîrșire a mîncătoriilor din țară“ ;

2. „Despăgubire pentru locuitorii ce s-au nedreptățit“ ;

3. „Garanții de imunitate pentru el și pentru cei de pe lîngă dînsul, și plata unora din oamenii săi“. Pînă la primirea răspunsului, Tudor „va sta pe locul în care se află, fără a se mișca măcar cu o palmă.“

În timpul acestor negocieri, Văcărescu ajunse trupele guvernului la Șerbăneștii Domnești din județul

Olt și-și continuă drumul împreună cu ele. Dar înainte de a fi ajuns la Craiova el trimise pe deli-bașa Mihali, tufedci-bașa Bozin și buluc-bașa Ghencea la Coțofeni, cu ordin expres de a se uni cu trupele lui Ioan Solomon și ale serdarului Diamandi și de a aștepta acolo, *fără a se mișca*, sosirea lui Iordache Olimpiotul cu restul trupelor. Însă, după cum am arătat deja, aceștia au sfârșit prin a se alătura trupelor lui Tudor.

După instrucțiunile boierilor ocîrmuitori, Nicolae Văcărescu a încercat — ori s-a prefăcut că încearcă — să dezarmeze pe Tudor prin mijloace pașnice și apoi să înduplece pe locuitori „a înțelege cu întregime înșelătoarele sale povățuiri, după care să-și vină în cunoștință și cei ce pînă acum s-au întovărășit relexor sale cugetări“. El a trimis lui Tudor o scrisoare din care acesta n-a înțeles decît că „toate pornirile cele vrăjmășești ale mai marilor noștri, cari le-au pornit asupra patriei, le grămădești asupra-mi ; ...ci, *pre semne, d-ta pre nord, cu al cărui sînge s-a hrănit și s-a poleit tot neamul boieresc, îl socotești nimic ; și numai pre jefuitori îi numești patrie !...* Dar dacă este tagma jefuitorilor dreaptă și norodul vinovat, cum de nu trimiteți D-stră și pe la învecinatele neamuri ca să vedeți pe cine categorisesc, pre norod sau pre d-stră ?“ Tudor încheie cu un apel la amintirea părinților lui Văcărescu „care niciodată nu s-au ridicat cu arme de moarte împotriva patriei“ și îl invită la o întrevvedere pentru a discuta orînduiele pe care le așteaptă norodul. „Fiindcă norodul nu cere altceva decît numai o dreptate ce poate fi folositoare și tagmei boierești“.

Proclamațiile lui Văcărescu pentru lămurirea norodului au avut același rezultat : țărani continuau să îngroașe rîndurile partizanilor lui Tudor.

Dar cînd toate pregătirile de luptă au fost terminate și Văcărescu se pregătea să atace tabăra lui Tudor de la Țințăreni, sosi un curier de la București cu ordinul de rechemare a lui Văcărescu. Acesta, deși ginerele lui Băleanu, afiliat sau cel puțin la

curent cu scopurile Eteriei, își luase rolul de pacificator în serios și, cu zelul lui intepesiv, amenința să strice socotelile eteriștilor din București.

4. ÎNSĂRCINAREA VORNICULUI CONSTANTIN SAMURĂȘ

Guvernul l-a rechemat deci pe N. Văcărescu și înlocuit cu vornicul Constantin Samurcaș „unul din membrii cei mai însemnați ai Eteriei grecești”. „Om obscur din Constantinopol”, Constantin Samurcaș a venit la București în timpul domniei lui Constantin Ipsilanti care l-a numit caimacam al Craiovei. În timpul războiului ruso-turc din 1807—1812 a ocupat funcția de vistiernic și, pentru serviciile aduse armatei rusești, a fost decorat cu ordinul Sfântului Vladimir, „Fiind bărbat cu învățătură și ritorică”, ambițios și energic, însurat cu o pămînteană, a urcat repede toată scara onorurilor și s-a menținut în slujbe sub toți domnii. Vodă Caragea și Alecu Suțu făceau mare caz de talentele lui și îl consultau în toate chestiunile financiare. El avea reputația, pe deplin justificată, de a ști să mulgă și o vacă stearpă. El a cumpărat, în 1819, Ciorogîrla domnească, în care Caragea investise peste un milion și jumătate de piaștri.

Samurcaș fusese în șase rînduri caimacam al Craiovei, cunoștea foarte bine „firele hălăduitorilor acelor părți” și se credea în stare să restabilească ordinea prin mijloace pașnice, fără vărsare de sînge. El era înzestrat cu depline puteri și ducea și carte deschisă de iertăciune pentru Tudor.

C. Samurcaș a intrat în tratative cu Tudor îndată ce sosi la Craiova, dar exigențele acestuia erau atît de exagerate încît nici nu îndrăznește să le spună, sigur fiind că nu vor fi primite. Tudor cere anume, în afară de 70 000 piaștri, pe care îi reclamă de mai mult timp de la guvern, o sumă enormă ca despăgubire pentru sine și pentru ai săi. Samurcaș ceru di-

vanului să-i trimită prin curier expres 172 000 taleri, fără altă explicație. Boierii ar fi amînat, după obiceiul lor, trimiterea banilor, dacă Pini n-ar fi făcut presiune asupra lor. Așa s-a executat și, la 25 februarie, i-au trimis 102 000, iar a doua zi restul de 70 000 lei. „Dar, adaugă Dîrzeanu, să vede ca, cu un chip de farmazonie fiind izvodirea acestei tulburări, nici o ispravă nu s-a făcut“.

În adevăr, rezultatul misiunii lui Samurcaș n-avea să fie decît să întărească poziția lui Tudor, punîndu-i la dispoziție bani și trupe noi, tocmai pe acelea care erau menite să-l combată. Imediat după sosirea sa la Craiova, Samurcaș a intrat în corespondență cu Tudor și i-a trimis 90 000 lei prin Hagi Prodan, care a și rămas de atunci în tabăra răsculaților. Samurcaș a expediat apoi pe căpitaniii Iordache și Farmache la Coțofeni, pentru a se uni cu trupele de acolo, dar le-a poruncit să nu înceapă cumva lupta înainte de a fi primit instrucții în acest sens. Toate măsurile de prevedere au fost deci luate pentru ca eroarea de la Motru să nu se mai repete.

Între Coțofeni și Țîntăreni era o distanță de patru ore, Iordache trecea adeseori noaptea și pe ascuns la Țîntăreni, pentru a se sfătui cu Tudor și se întorcea la Coțofeni în revărsatul zorilor, după ce, de fiecare dată, lăsa lui Tudor o parte din trupele și din proviziile sale.

Între timp, toți aceia care doreau măsuri energice împotriva răsculaților sperau că lucrurile se vor schimba de îndată ce vor sosi caimacami domnești. Poarta era de aceeași părere și, cum Scarlat Callimachi se afla încă reținut la Constantinopol de negocierile cu rușii, grăbi plecarea celor trei caimacami desemnați de Callimachi în persoana lui Costache Negri și Ștefanache Vogoride pentru București și a lui Iancu Samurcaș pentru Craiova. Caimacami au sosit la București în ziua de 23 februarie/7 martie și au tras de-a dreptul la Mitropolie, unde era sediul Comitetului de oblăduire. Ei aduceau firmane care-i autorizau să facă apel la pașii serhaturilor împotriva rebelilor.

A doua zi după sosirea lor, ei au ținut o consfătuire cu boierii asupra măsurilor de luat pentru restabilirea ordinii și liniștii și au hotărât să ceară intrarea trupelor turcești. Dar, deși hotărîrea a fost aprobată de toți, aducerea ei la îndeplinire a fost amînată, căci boierii au început să șovăie și să se gîndească la urmări, mai ales că scrisori primite de la Samurcaș lăsau să se creadă într-un aranjament pașnic. La rîndul lor, caimacamii, pretextînd că nu cunosc încă împrejurările, nu luau nici o inițiativă, ci stăteau pasivi și așteptau ca boierii să dea un răspuns categoric și unanim cu privire la aducerea trupelor turcești.

Și mai surprinzătoare a fost atitudinea caimacamilor față de o notificare a consulului austriac, Fleischhackl. Aceasta trimisese pe cancelarul Udritzki să întrebe pe caimacami ce au de gînd să facă în cazul unei crize de guvern, fiindcă el (Fleischhackl) nu va recunoaște decît guvernul instituit de Poartă, iar dacă acesta va fi răsturnat, el își va suspenda funcția. „Spre marea mea uimire — scrie Fleischhackl, postelnicul Negri a răspuns numitului cancelar (Udritzki)... că se miră de declarația mea, întrucît el credea că Austria e de acord cu Rusia în tot ce se petrece aici“.

Explicația acestei stranie atitudini a caimacamilor ne-o dă Doamna lui Mihai Suțu, într-o scrisoare către tatăl ei, fostul domn Ioan Caragea : „Caimacamii au declarat imediat după sosirea lor la București că fac parte din Societate (din Eterie) și știu totul în legătură cu Tudor. Astfel ei au liniștit spiritele. Cine ar fi putut spera ca Negri, Vogorides, Iancu Samurcaș să fie de mult membri ai Societății !“ Cazul caimacamilor lui Scarlat Callimachi arată cît de întinse erau ramificațiile Eteriei și cu cîtă abilitate au fost folosite toate măsurile acestei organizații.

Cînd a aflat de sosirea caimacamilor, Samurcaș s-a întors și el la București (în noaptea de 5 spre 6 martie) și, înfățișîndu-se divanului, a arătat că nimic n-a putut săvîrși „nici prin puterea armelor, nici prin dare de bani“. Boierii divanului văzînd că

toți arnăuții trimiși împotriva lui Tudor s-au unit cu dînsul și că banii care trebuiau să-l dezarmeze mai mult l-au întărit, au înțeles, spune Naum Rîmniceanu, că „Samurcaș a voit să stingă para focului cu untdelemn“. Samurcaș a fost învinuit că jumătate din banii care i-au fost trimiși să cumpere pe Tudor i-ar fi băgat în buzunar. Dar acuzația e gratuită, fiindcă chitanța din 5 martie prin care a restituit vistieriei suma de 33 887,6 taleri „din cei o sută șaptezeci și două mii taleri care s-au trimis domniei sale la Craiova“ ni s-a păstrat.

Pentru a dovedi sinceritatea eforturilor sale, Samurcaș prezintă divanului corespondența ce avusese cu Tudor și un rezumat al propunerilor pe care acesta i le făcuse. Ilie Fotino le-a rezumat în cinci puncte :

1. Boierii veliți ai divanului să interzică prin anafora către Poarta otomană, pentru desființarea obiceiului de a se trimite domni numai dintre străini și pentru restabilirea dreptului de a se alege domni dintre pămînteni, „ca, o dată cu acestea, să înceteze grelele dăjdii și nesuferitele împilări făcute de dînșii asupra țării“.

2. O armată de 12 000 să se organizeze, pe cheltuiala țării, pentru menținerea ordinii și liniștei interne.

3. Dările sătenilor să se fixeze pe șapte ani, fără ca în interval să se mai poată face vreo schimbare.

4. Să se ierte tuturor locuitorilor biruirile pe trei ani, afară de obligațiile ce le au față de proprietari.

5. Să se verse lui Tudor 500 000 lei pentru întîmpinarea cheltuielilor militare și să i se promită că i se vor da și în viitor sumele de care va avea nevoie pentru susținerea oștirii sale.

În caz de acceptare a acestor condiții, Tudor cere să i se dea o declarație scrisă și să i se trimită cîte un reprezentant de la fiecare isnaf.

Boierii nu socotiră aceste propuneri demne de răspuns. Dar, cuprinși de teamă, trimiseră Porții un al doilea arz cerînd ajutor pentru înfrînarea mișcării lui Tudor. În același timp s-au întocmit scrisori către pașii de la serhaturi. Dar consulul rus, prevenit

de Samurcaș, opri pe Băleanu și pe alți boieri de a semna cererea, și astfel ocîrmuirea a fost silită să renunțe și de data aceasta la intervenția trupelor turcești.

Cînd a aflat de sosirea lui Al. Ipsilanti, Tudor a părăsit tabăra de la Tînjăreni și lăsînd la o parte Craiova, s-a coborît încet spre Slatina unde a ajuns la 4/16 martie. În proclamația sa din 16 martie, Tudor pomenește de armata lui Ipsilanti, care trebuia să fi sosit pe sub munte, la Fălticeni.

Cînd s-a aflat la București că Tudor a ajuns la Olt, banii Grigore Brîncoveanu, Grigore Ghica și Barbu Văcărescu, logofătul Ștefan Belu și vistierul Ioan Manu, toți șefii boieri eteriști au apucat drumul Cîmpinei spre Brașov, urmați în curînd de vornicii Grigore și Iordache Filipescu, Constantin Samurcaș, Alecu Ghica și hatmanul Nicolae Mavru.

5. CAZUL DE LA BENEȘTI

Spaima lor era în parte motivată de excesele comise de trupele lui Tudor. Cazul cel mai caracteristic este acela de la Benești. Vreo opt familii boierești s-au retras la conacul lui Iordache Oteteleşanu din Benești și s-au întărit acolo de frica unei cete de 75 arnăuți ce se desprinsese din oștirea lui Tudor.

Boierii s-au apucat să facă metereze la ferestre, să ridice zid între stîlpii foișorului și în clopotnița bisericii din apropiere. Nici n-au terminat bine lucrările de apărare și au fost atacați.

Noaptea, spre miercuri 23 februarie, boierii izbutiră să trimită o scrisoare lui Tudor și să-l cheme în ajutor.

Tudor a trimis apoi capetele celor doi căpitani la București să dovedească boierilor că, „deși nu e din sînge de evghenist, tot simte durerile celor evgheniști“ și că „cugetul lui n-a fost nici este a se urma unele

ca acestea“. El roagă pe boieri ca să pună capetele la răspîntii „spre pilda și a altora“ și-i informează că le trimite toate lucrurile ce s-au putut găsi la tîlharii ce i-au jefuit.

Exemplu a impresionat pe cei ce se înrolaseră în „oastea izbăvirii“ numai pentru a prăda.

Ajuns la Slatina, Tudor se opri cîteva zile acolo pentru a aștepta trupele căpitanilor Iordache, Farmache și Solomon. Acolo se hotărî ca Tudor, Iordache și Farmache să meargă la București, iar Solomon să se întoarcă la Craiova și, cu trupele ce i se vor pune la dispoziție, să împiedice intrarea turcilor în Oltenia.

Iordache și Farmache au fost trimiși înainte, pe două drumuri diferite, pentru a tăia boierilor calea de retragere din București, primul a luat-o prin Pitești și Găești, al doilea prin Talpa și Vadulat. Cetele lor de arnăuți comiseră, în tot cursul drumului cele mai mari excese : violuri, jafuri, tîlhării, spargerii de biserici, atentate împotriva organelor fiscale și administrative etc. Arnăuții lui Iordache Olimpiotul, întîlnind pe vistierul Ștefan Bilciurescu, ieșind cu soția sa din satul Clejani, l-au dat jos din căruță, i-au luat tot lăsîndu-l pe el și nevasta lui numai în cămăși. Ceilalți, trecînd prin Pitești și prin Găești, au luat tot ce au găsit : „cai, arme, boarfe, bani“. Apoi s-au abătut pe la Tîrgoviște, unde au stors de la ispravnici o sumă de bani și au jefuit tot ce au putut. În sfîrșit, coborînd spre București, au prins pe zapcii plășii Cornățelul și i-au despoiat de tot. La moșia Șanțurile au jefuit casa clucerului Iordache Deșliu luîndu-i șaluri, argintărie, cai, arme și bani... La moșia Cîrsteasca au jefuit pe Fundățeanu și l-au bătut de moarte ; în satul Sandagiu, au jefuit pe Bujoreanu și pe bejenarii ce se refugiaseră acolo.

De îndată ce au ajuns la București, arnăuții au cerut să li se plătească solda. Vornicul Gheorghe Filipescu le-a răspuns că vistieria e goală, fiindcă prin toate județele încetase plata dăjdiilor. Arnăuții

nu vor să audă de nimic ; de la sosirea lui Ipsilanti în Moldova, ei încep să ridice capul „să se arate cu ursuzlîc“ și să nu mai cunoască nici o stăpînire ; ei amenință pe Filipescu cu moartea. Acesta cere un răgaz de cîteva ore pentru a se sfătui cu mitropolitul și cu boierii divanului și, profitînd de răgaz, se duce cu Samurcaș să se plîngă consulului Rusiei. Pini cheamă la sine pe Iordache și-l muștră pentru faptele arnăuților săi care pot compromite cauza Eteriei.

Aflînd că Alexandru Ipsilanti a sosit cu ceata sa la Focșani, căpitanul Iordache, deli-bașa Mihali și aga Ghencea, cu o trupă de 600 oameni au pornit, la 25 martie st. n., întru întîmpinarea lui și la 26 dimineața au fost la Ploiești. La apropierea lor, orășenii, instruiți de jafurile săvîrșite de ei aiurea, se ridică împotriva lor cu arme și le interzic intrarea în oraș. Ei trec Teleajenul și, după un scurt popas la Bucov, lasă drumul mare la dreapta și o iau pe sub munți la Buzău, pentru a nu se mai expune la primiri ca cea de la Ploiești.

6. EMIGRAREA BOIERILOR

La vestea dezavuării mișcării eteriste de către țar, exodul boierilor se înteeți. Alarmate, isnafurile se strîng la curte, unde erau adunați boierii și caimacamii, și întreabă de cauza acestor tulburări. Boierii îi încredințează „cu jurămînturi“ că nu e nimic și-i sfătuiesc să-și vadă de treburi, „căci pentru străjuirea și paza politiei sînt întocmite destule poteri“. Așa s-au potolit pentru moment spiritele.

Dar, în fiecare noapte „se strecura dintre haremurile boierești, ieșind pe taină din politie și cacerdisindu-se în părțile muntelui“. În urma unei false alarme că vin turcii, s-a făcut „mare spaimă și tulburare în politia Bucureștilor ; au început, ziua nămiaza mare, a fugi toți în toate părțile, și era mare jale să fi văzut femei cu copii în brațe, oameni cu

desagi la spinare, alergînd să iasă din politie numai cu trupurile.“

Consultînd listele refugiaților alcătuite de autoritățile austriece la punctele de frontieră cu o meticulozitate extremă, ceea ce denotă grija acestora de prevenirea unei „contaminări“ revoluționare, se constată că și aceste cifre pot deveni deosebit de grăitoare în privința naturii antifeudale a revoluției conduse de Tudor. Marea majoritate a refugiaților sînt boieri, urmați, de la distanță apreciabilă, de negustori străini, medici, profesori și dascăli, meseriași ; țărani lipsesc cu desăvîrșire. În ultima fază a revoluției predomină arnăuții refugiați.

Datorită complicității trupelor trimise să-l combată și diplomației lui Pini, Tudor a putut ajunge la București fără să întîmpine în drum cea mai mică rezistență.

Comandanții trupelor trimise împotriva lui făceau parte din complot și au trecut cu trupele lor de partea răscoalei. Iar mijlocul care ar fi putut înăbuși instantaneu mișcarea n-a putut fi pus în lucrare din cauza opoziției lui Pini. Marele vizir, într-o scrisoare către contele Nesselrode, a caracterizat exact situația, spunînd : „Consulul Rusiei... prin diferite demersuri contradictorii pe lîngă agenții guvernului, cu scopul de a nu permite intrarea trupelor Înaltei Porți în țară pentru a alunga pe rebeli, a împiedicat multă vreme această intrare“. Tudor Vladimirescu a putut deci să înainteze spre București și să ajungă în „capitala sa“ înainte de Ipsilanti.

ECOUL MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE
ÎN TRANSILVANIA

Mișcarea lui Tudor Vladimirescu a trezit în Transilvania un ecou imediat și puternic, care a reevocat în fața autorităților și a claselor stăpînitoare spectrul lui Horia și le-a silit să ia cele mai severe măsuri de prevedere. Caracterul antifeudal al mișcării lui Tudor a fost recunoscut de la început de țărănimea ardeleană, care, cu treizeci de ani înainte, se ridicase cu atîta forță revoluționară împotriva exploatării feudale și care n-aștepta decît prilejul de a relua lupta. Acest fapt a alarmat clasele stăpînitoare. Încă de la 16 februarie agentul austriac scria din București : „Însă, în împrejurările acestea (se referă la generalizarea și progresele răscoalei) nu pot să-mi stăpînesc îngrijorarea pe deplin întemeiată, că spiritul de libertate și nesupunere insuflat de slugerul Tudor și de tovarășii săi românilor primitiv asupriți să nu se transmită, asemenea unei boli contagioase și românilor transilvani învecinați, tratați și ei fără de blîndețe de stăpînii lor de moșie și să nu-i îndemne, dacă nu la o răscoală asemănătoare, cel puțin la o emigrare în masă în Țara Românească. Pentru prevenirea acestor rele ar fi de cea mai mare importanță să se ia din timp cele mai potrivite măsuri“. „Lucrul cel mai primejdios — scria generalul Schustakh, comandantul suprem al forțelor imperiale din Transilvania — mai ales

pentru țările vecine (cu Țara Românească), e părerea răspîndită de Tudor printre țărani din Oltenia, că boierii n-au drepturi asupra celorlalți locuitori, ci ei trebuie supuși la aceleași dări și sarcini și trebuie să renunțe la calcă“.

Și pentru guvernatorul Transilvaniei, Bánffy, gravitatea situației stătea în strînsa conexiune economico-comercială „atît religioasă cît și națională“ a Principatului Transilvaniei cu Țara Românească și în receptivitatea unei populații care n-a uitat (tumulul lui Horia) și „era atît de strîns legată cu răsculații prin origine, limbă, religie și moravuri“.

De aceea primele măsuri luate de autoritate au fost înăsprirea controlului la granița românească și concentrarea de trupe în țara Zarandului, de unde pornise răscoala lui Horia. Elementele cele mai suspecte de a răspîndi idei primejdioase erau oierii transilvani, călugării și regimentele de grăniceri. Ei au fost puși sub o supraveghere „directă“ și vigilentă.

În mai puțin de două săptămîni după proclamația de la Tismana, numele lui Tudor Vladimirescu — sub forma alintătoare de Todoraș sau Todoruș — era pe buzele tuturor românilor din Transilvania. Rapiditatea cu care vestea mișcării lui s-a răspîndit pînă în nordul Transilvaniei, simpatia și interesul cu care țărănimea română a urmărit toate fazele răscoalei, manifestările de solidaritate spontană cu ea au îngrozit clasele stăpînitoare.

Țărani ardeleni erau convinși că Tudor, de îndată ce va isprăvi cu boierii din Țara Românească, va veni pe la Boița (Turnu Roșu) în Transilvania să facă și acolo dreptate. Adam Bedia din Sulighete (Hunedoara), oriunde întîlnea un grup de țărani, scotea din șerpar o scrisoare și, deși nu știa carte, se făcea că citește o proclamație, spunînd : „Se face înștiințare că, de către răsărit, s-a ridicat un crăiuț, cu numele Todoraș, dintîi cu puțină oaste, dar din zi în zi crește... Dumnezeu i-o sta deasupra, că vrea să facă dreptate, și de-o sfîrși lucrul cu boierii în Țara Românească, pînă la Paști o da și într-acoace,

că un crăiuț o să vină de jos ca să se întîmple laolaltă, ca să facă și aicea dreptate“.

Același Gheorghe Bánffy era încredințat că scrisoarea pe care o „citea“ Adam Bedia era proclamația lui Tudor. El dădu ordin să fie urmărit și imediat arestat pentru a se cerceta „cum a ajuns actul în mâinile lui“. Atît declarația lui Bedia cît și instrucțiunile lui Bánffy dovedesc o cunoaștere amănunțită a evenimentelor din Oltenia. Autoritățile civile și militare erau informate de către agenția din București de tot ce se petrecea în Țara Românească. Nu e deci de mirare că guvernul avea cunoștința de toate întîmplările. Surprinzător e faptul că și țărani erau așa de bine informați. Cuvintele lor dovedesc că știau de proclamația lui Tudor și de întîlnirea lui Tudor cu Ipsilanti, căci „crăiuțul“ cu care Tudor trebuie să se unească nu putea fi altul.

Solidaritatea românilor ardeleni cu mișcarea din Oltenia e atestată de rapoartele mai multor prefecti. Comitele de Crasna, Paul Bánffy, înștiințează guvernul că „țărani din acest comitat nu vor să mai depindă de stăpînul de moșie“. Ioan Popa din Hălmagiu (Arad) a declarat că, dacă stăpîna de moșie va continua să ceară robotă, „va fi lumea lui Horia... Nu va fi prestare de slujbă (robotă), ci mai curînd va fi răscoală.“ Comitele de Alba raportează că, la Sîngătin, oamenii au fost convocați, ca în timp de răscoală, prin tragerea clopotelor și că „judecata care se pregătea asupra nobililor era sfîrșitul dominației lor“. Comitele de Hunedoara, Alexe Noptsa, semnalează declarația lui Toma Voina, cum că, de îndată ce Tudor va sosi în Transilvania, el va fi cel dintîi care i se va alătura, și Noptsa adaugă : „Toate împrejurările arată că țărănimea română de aici privește cu simpatie evenimentele din Țara Românească și, în caz că s-ar produce o incursiune din partea aceea, s-ar arăta fără îndoială dispusă să i se alătore“.

Rapoartele autorităților și declarațiilor inculpaților dovedesc că, din februarie pînă în mai 1821, cînd mișcarea lui Tudor a fost înăbușită, agitația în mijlocul țărânimii ardeleni a fost extremă. Oamenii erau

atît de siguri de venirea lui Tudor încît i-au fixat și data : ziua Sf. Teodor, care, în 1821, cădea în marțea de dinaintea Paștilor. Astfel, Ignat Ungur a declarat că „încă înainte de Paști va bea vinul stăpînului său de moșie și în ziua de Paști va juca în cizmele lui“. Ignat a mai spus că românii ardeleni vor serba ziua lui Tudor, „fiindcă ziua aceasta e socotită ca termen pentru săvîrșirea planurilor sale (ale lui Tudor). Atunci se vor alege lucrurile și ei vor trata pe nobili, după cum partizanii lui Todoraș îi tratează pe boierii din Țara Românească“, adică „îi vor jupui de vii“.

Caracterul social al acestor manifestări rezultă limpede și din faptul că țărani se ridică împotriva tuturor privilegiatilor, inclusiv contra preoților români, deși aceștia în mare parte erau alături de ei în lupta contra feudalismului. Astfel, sătenii din Almaș (Hunedoara), convocați de preot în adunare, refuză să lucreze grădina preotului și să admită majorarea prestațiilor în folosul lui, declarînd că „mai bine trec la altă lege“. A doua zi, ei s-au adunat în casa lui Ștefan Solomon și au luat hotărîrea de a protesta împotriva încercării preotului de a-și împovăra enoriașii. Denunțat ca instigator, fiindcă tocmai se întorsese din Moldova, unde fusese funcționar la curtea domnului, Ștefan Solomon, supus unui *benignum examen*, a negat că ar fi adus proclamații din Moldova sau alte știri decît aceea că arnăuții au omorît pe turci. Solomon a fost pus în libertate, dar ținut sub supraveghere.

Teama să nu se aducă proclamații și știri despre cursul mișcării revoluționare din Țara Românească și Moldova făcea ca orice om venit din aceste părți să fie considerat ca suspect de autoritățile transilvănene.

Ceea ce urmăresc țărani e abolirea feudalismului. Dar, în condițiile speciale în care se aflau, lupta lor avea să ia un aspect religios și național, cum foarte just a remarcat Tóth Zoltán în legătură cu răscoala lui Horia : „Condiția lor de țărani, romanitatea lor și religia ortodoxă, iată cei trei factori care

s-au împletit în conștiința răsculaților, constituind un tot organic“.

Puternicul sentiment antifeudal al țărănimii ardelenene era însoțit de un simț politic care dovedește experiența ei revoluționară. Ceea ce urmăresc țărăniile e abolirea exploatării feudale. Pentru nobilimea săracă, care trăiește din munca sa, ei se arată înțelegători și se gîndesc chiar s-o cîştige de partea lor. Radicalul Ignat Ungur căuta să-l liniștească pe Ștefan Magulits, un nobil sărac, spunîndu-i : „D-ta nu te teme, d-le Magulits, fiindcă pe d-ta, care porți portul nostru și trăiești din munca d-tale, ca și noi, o să te scăpăm noi în fața primejdiei“.

Măsurile de prevedere ale autorităților, ca confiscarea armelor și concentrarea de trupe în Transilvania, erau pentru țărani dovezi de temeinicia știrilor din Oltenia și de frica ce cuprinsese nobilimea. Oamenii sînt convinși că soldații concentrați nu vor veni în ajutorul nobililor, ci „într-al nostru“, și că, dacă li se vor lua armele, „topoarele nu ni le pot lua... Să dea Dumnezeu un timp ca acela, că vor și ei să se servească și de o secure“.

Nobilimea feudală era cu atît mai alarmată cu cît și ea știa că nu se poate bizui pe fidelitatea trupelor, fiindcă, declară într-un memoriu nobilimea din Hunedoara, „o parte din armată e de același neam și de aceeași religie cu poporul de rînd“.

Servindu-se de influența bisericii, autoritățile au întreprins o intensă campanie împotriva propagandei revoluționare. Gazetele vieneze care publicaseră dezavuarea mișcării lui Tudor de către împărații Austriei și Rusiei și anatema patriarhului de la Constantinopol împotriva rebelilor au fost răspîndite în toate comitatele contaminate și Bánffy a adăugat lămurirea că mișcarea lui Tudor era îndreptată nu împotriva boierilor, ci împotriva turcilor. Țărăniile denunțați de nobili sau de funcționarii publici că au rostit „cuvinte necuviincioase“ au fost arestați și cercetați pentru a se afla sursa informațiilor lor.

Autoritățile civile și militare ale Transilvaniei au luat astfel toate măsurile pentru a combate propaganda revoluționară și pentru a înăbuși agitația țărănimii. Aceste măsuri arată, pe de o parte, puternicul ecou al mișcării lui Tudor, iar pe de alta acuitatea crizei care submina orînduirea feudală și întreținea o efervescentă agitație în rîndurile țărănimii.

Programul atribuit lui Tudor de a suprima toate privilegiile de clasă și toate servituțiile feudale și de a supune pe boieri la toate sarcinile publice, amintirea răscoalei lui Horia, deopotrivă de vie și în mintea asupritorilor și în cea a asupriților, și criza care de treizeci de ani submina relațiile de producție feudale și întreținea o puternică agitație în mijlocul țărănimii — care s-a tradus printr-o serie aproape neîntreruptă de răscoale locale — toate aceste cauze explică interesul cu care țărănimea transilvăneană a urmărit evenimentele din Țara Românească.

Dar Tudor n-a putut isprăvi cu boierii din Țara Românească, cum sperau țărani ardeleni, și sfîrșitul lui tragic a curmat brusc nădejdea că avea să se ducă și în Transilvania pentru a face și acolo rînduială. Frămîntarea țărănimii ardeleni nu a încetat însă cu înăbușirea mișcării de dincolo de Carpați, fiindcă aceasta n-a fost cauza, ci numai prilejul de manifestare a unei crize de structuri.

MIȘCAREA ETERISTĂ ÎN MOLDOVA

1. IPSILANTI POPOSEȘTE LA IAȘI

În seara zilei de 22 februarie/6 martie 1821, Alexandru Ipsilanti, în uniformă de general rus, trecu Prutul la Sculeni însoțit de vreo 20 persoane, printre care frații săi Gheorghe și Nicolae, și cumnatul său, prințul Gheorghe Cantacuzino-Deleanu, colonel în armata rusă și aghiotant al generalului Benigson. Pașaportul lui Ipsilanti era semnat de contele Nesselrode, ministrul de externe al Rusiei, iar al lui Cantacuzino de Catacazij, guvernatorul Chișinăului.

La granița Moldovei, Ipsilanti a fost întâmpinat de o gardă de 200 arnăuți, care l-a condus pînă la Iași, unde a deschis la domnița Ralù Cantacuzino, mama prințului Gheorghe. Dar peste două sau trei zile s-a mutat în frumosul palat al tatălui său de la Galata, de unde datează proclamația sa din 2 februarie. Ipsilanti a luat în mînă administrația, poliția, poșta și comanda trupelor recrutate în Moldova. În noaptea de 22-23 februarie, un incendiu a izbucnit în cartierul Podul-Roșu, fără să i se fi putut determina cauza. Deși focul a fost stins repede, lumea a rămas pe străzi, neîndrăznind să se culce înainte de revărsatul zorilor, parcă ar fi fost cuprinsă de presentimentul unor mari nenorociri. Nu e de loc exclus ca focul să fi fost pus pentru a distrage atenția publicului de la acțiunile eteriștilor.

În acea noapte, Ipsilanti avu o întrevvedere cu Mihai Suțu în casa postelnicului Iacovachi Rizo. El a dat cele mai categorice asigurări că în urma lui vin 70 000 de ruși. Față de viceconsulul austriac, Raab, el a declarat că scopul mișcării sale e să libereze Grecia de sub jugul otoman și că împăratul Rusiei se măgulește cu nădejdea că sfortărea sa de a ridica o națiune atît de bună și de veche a grecilor se va bucura nu numai de sprijinul împăratului Austriei, ci și de al celorlalte puteri aliate.

Ipsilanti a comunicat lui Iacovachi Rizo intenția sa de a desființa printr-o proclamație toate privilegiile de clasă din Principatele Române. Rizo a obiectat că o asemenea măsură ar ridica împotriva lui toate stările privilegiate. „De la prima clasă a boierilor pînă la tîrgoveții orașelor, de la mitropolit pînă la ultimul călugăr, toți au privilegii. A le desființa înseamnă a ataca stările cele mai influente, ceea ce ar stîrni împotriva domniei voastre un popor ignorant și incapabil să aprecieze generozitatea intențiilor voastre“.

Ipsilanti se lăsă convins de argumentele lui Rizo și a doua zi (23 februarie) publică alt manifest tipărit clandestin la Chișinău. El declară că nu face decît să străbată țările române în drum spre Grecia și îndemnă populația să-și vadă liniștită de treburi, fiindcă „siguranța averilor și persoanelor va fi garantată“. De turci să nu se teamă, fiindcă vor fi aspru pedepsiți de „o putere strașnică“ dacă ar îndrăzni să calce teritoriul țării. Ipsilanti n-a avut curajul să angajeze populația țărilor române într-o acțiune cu adevărat revoluționară care să declare război privilegiilor boierești și abuzurilor administrative și să emancipeze țărănimea clăcașă. De aceea nici în Moldova, nici în Peninsula Balcanică țărănimea nu l-a urmat.

La 24 februarie, Ipsilanti și Suțu au scris țarului la Laibach pentru a-l pune la curent cu ultimele evenimente și a-i solicita sprijinul. „Nu respingeți, Sire, rugăciunile a zece milioane de creștini !“

2. ATITUDINEA BOIERILOR... ȘI A BARONULUI STROGANOV

În aceeași zi, Mihai Suțu a convocat pe toți boierii la spătăria cea mare a curții și, după ce le-a prezentat un tablou al situației, le-a propus să îmbrățișeze și ei cauza Eteriei ca, prin acest mijloc, să poată dobîndi eliberarea țării de sub turci. S-au întocmit adrese către țarul Alexandru, către baronul Stroganov și către generalul Wittgenstein, prin care se cerea intervenția trupelor rusești. Boierii erau atât de convingși de complicitatea Rusiei încît au semnat, fără șovăire, adresele propuse.

În același timp s-au săvîrșit acte care trebuiau să facă ireparabilă ruptura între turci și răsculați. Toate insigniile autorității turcești, ca drapele, tuiuri etc., au fost înlăturate și înlocuite cu embleme revoluționare. În noaptea de 23 spre 24 februarie, turcii din Beilic au fost arestați, dezarmați și măcelăriți. Din vreo 70 de turci cîți se aflau la Iași, ca negustori sau soldați în garda domnească, numai baș-beșli aga și doi neferi au scăpat cu viața, refugiindu-se la curte, și vreo șapte negustori adăpostiți la consulatele străine.

Aceeași soartă au avut-o turcii din Galați, ceea ce dovedește că s-a procedat după un plan prestabilit. Prin aceasta Ipsilanti a dezlănțuit fanatismul musulman și a paralizat acțiunea ambasadorului rus de la Constantinopol.

Boierii moldoveni primiseră bine pe Ipsilanti și-i acordaseră tot concursul atîta timp cît crezuseră în intervenția Rusiei. A doua zi după sosirea lui, ei s-au dus să-l salute. Iordache Rosetti-Roznovanu, cel mai bogat proprietar al țării, a jertfit pentru cauza Eteriei 10 000 ducați olandezi și 300 cai cu tot harnașamentul lor. Mitropolitul Veniamin a înarmat și echipat pe cheltuiala sa un voluntar eterist, a vîrșat 10 000 lei în casa Eteriei și a dăruit patru telegari lui Ipsilanti. Ceilalți boieri au dat cai, arme, provizii și bani. În cîteva zile s-au strîns la Iași trei milioane de lei.

La 27 februarie s-a celebrat în biserica Trei-Ierarhi un Te-Deum. Mitropolitul Veniamin, convocat prin ordin expres pentru această ceremonie, a încins pe Ipsilanti cu sabia, după ritualul de la încoronarea domnilor, și a sfințit drapelul revoluției eteriste (roșu, negru, alb), care înfățișa pe o parte chipul împăratului Constantin și al mamei sale Elena, cu deviza : *Prin aceasta vei învinge!* iar pe cealaltă parte, un Phoenix, cu inscripția : *Din cenușa mea renasc!* Pe acest drapel, sfințit de mitropolitul Moldovei, ostașii au jurat să lupte pînă la moarte pentru renașterea Greciei. În fruntea acestei armate de abia 2000 oameni, Ipsilanti a plecat la 1/13 martie, prin Roman, Bacău și Focșani spre București.

La o lună după ridicarea lui Tudor Vladimirescu, Alexandru Ipsilanti trecu, așadar, Prutul în uniformă de general rus și cu un pașaport legal. Întîmpinat la graniță de o ceată de 200 arnăuți din garda domnească, el și-a făcut intrarea în Iași ca investit cu puteri superioare. Toate autoritățile s-au eclipsat în fața lui. Mihai Suțu i-a predat, împreună cu poșta și poliția, comanda forțelor armate recrutate din ordinul său. Stroganov a reproșat lui Andrei Pisani că în loc să se prefacă că vrea să-l aresteze sau cel puțin să protesteze solemn pe lîngă domnul și divanul Moldovei împotriva incursiunii lui — *ce qui nous surait mis à l'aise quelqu'en eût été la succès* — i s-a supus ca și ceilalți.

Ipsilanti și-a inaugurat acțiunea de eliberare a grecilor lansînd două proclamații, una către greci spre a-i chema la arme pentru eliberarea patriei lor și una către moldoveni pentru a-i liniști, „fiindcă, dacă ticăloșii de turci ar încerca în disperarea lor să calce teritoriul vostru, să nu vă speriați, căci o forță prea puternică e gata să pedepsească îndrăzneala lor“. Cînd a aflat aceste evenimente și de uciderea turcilor pașnici care se aflau la Galați și la Iași, Stroganov a fost consternat. El nu-și putea explica „invazia îndrăzneată și de neconceput a prințului Ipsilanti în Moldova“ decît prin „cea mai funestă rătăcire din partea lui“. El prevedea că masacrele de la Galați și Iași

vor avea drept consecință „să precipite în prăpăstie popoarele pe care Ipsilanti pretinde că le va salva“.

A doua zi după sosirea sa la Iași, Ipsilanti a trimis la Constantinopol un pachet conținând o proclamație, un mesaj pentru Stroganov și șase scrisori adresate principalilor membri ai eforiilor de la Constantinopol și Patras. Pachetul expediat cu maximum de celeritate trebuia să ajungă la destinație mai înainte ca Poarta să fi aflat de incursiunea lui Ipsilanti.

În numele „autorității respectabile“, adică a țării, Ipsilanti informa pe membrii Eteriei că „momentul a sunat“ și că el se grăbește să se unească cu toți aceia care se pregătesc să răstoarne jugul otoman. În scrisoarea sa către Stroganov, el scrie : „În cazul în care Poarta ar voi să trimită turci în Principate, dumneata trebuie să protestezi, căci e contra tratatelor. Eu cred că trebuie să fii atent, căci e probabil că armata va porni de pe o zi pe alta“. Scrisoarea adresată eforilor de la Constantinopol conținea ordinul de a da foc orașului, de a ocupa arsenalul, de a scufunda flota otomană și de a pune mâna pe sultan când va ieși la incendiu.

Stroganov a primit curierul de la Iași la 3/15 martie, orele 10 dimineața. Evenimentele pe care le afla i-au părut „acte de nebunie“. Aceste evenimente aruncau o lumină nouă asupra mișcării din Țara Românească. Acum nu mai putea fi vorba de complotul unor particulari care lucrează pe cont propriu, ci de subversiune de mult pregătită de guvernul Rusiei și condusă de un general rus, cu legături cunoscute la curte și urmărind, în numele religiei, emanciparea a zece milioane de creștini din Imperiul otoman. Al. Ipsilanti și Mihai Suțu solicitau intervenția militară a Rusiei ca un fapt stabilit de mai nainte, dând astfel constanță zvonurilor cu privire la complicitatea Rusiei. Ceea ce i-a tulburat mai mult pe turci a fost că răsculații ieșeau din Rusia și se refugiau în Rusia. Neîncrederea Porții era alimentată și de noul ambasador al Angliei, lord Stran-

gford, care prezenta insurecția Greciei ca efect al instigațiilor Rusiei. Evenimentele din Moldova confirmau tot ceea ce un popor bănuitor, totdeauna gata să atribuie intrigilor ruse primejdiile de care era amenințat, putea imagina. Guvernul otoman s-a văzut atacat prin surprindere după o secretă și îndelungată acțiune de subminare a autorității sale interne.

Revolta Muntenegrului, tulburările din Creta și din Bosnia, mișcarea de independență a sârbilor și sulioților, insurecția din Țara Românească și intransigența lui Stroganov în negocierile sale cu Poarta luau după evenimentele de la Iași aspectul unei conspirații generale împotriva Imperiului otoman. Nimeni nu-și putea închipui că grecii au putut preconiza, fără sprijin străin, o insurecție generală împotriva Imperiului otoman.

În această situație atât de gravă și delicată, pentru a încredința Poarta de buna credință a curții sale, Stroganov s-a grăbit să comunice guvernului otoman rapoartele consulare și scrisorile primite de la Iași. La conferința din 4/16 martie, el s-a străduit să smulgă din mintea guvernului otoman „ideea oricărei ingerințe din partea Rusiei, a oricărei influențe, mărturisite sau secrete, din partea autorităților ruse“, în acțiunea lui Al. Ipsilanti și să-l asigure că împăratul Alexandru va respinge cererea de ajutor militar pe care i-au adresat-o Mihai Suțu și boierii moldoveni. El a adăugat că Poarta putea să întărească efectivele trupelor sale de la Dunăre și a declarat că curtea rusă e dispusă să acorde Porții „pentru restabilirea ordinii, cooperarea sa, fie morală fie efectivă“ (adică militară). Prin protocolul din 12/24 martie, Stroganov și-a dat chiar asentimentul la trimiterea unor forțe armate, dar numai pentru a însoți pe noii domni și pentru a restabili ordinea.

Dar oferta de cooperare pentru a restabili ordinea în Principate a fost respinsă pe motiv că „cooperarea efectivă“ nu s-ar putea realiza decât „prin trimiterea unei armate pe teritoriul Imperiului otoman și această măsură n-ar produce decât îngrijorare“.

Cu toate acestea, ședința s-a terminat cu asigurarea de dispoziții mutual-amicale ale celor două guverne.

Poarta, deși afectată de un complot cu ramificații atât de întinse, consimți să nu-l considere decât ca „opera unor intriganți, fără mandat, a unor capete înfierbântate de doctrinele revoluționare ale zilei care au avut îndrăzneala să se servească de numele Rusiei pentru a-și acredita planurile“.

Ceea ce a îngreuiat situația lui Stroganov a fost complicitatea negustorilor ruși, toți de origine greacă, și a celor mai multe personaje ale Fanarului ca Scarlat Callimachi și fratele său Ioan, Nicolae Suțu, fratele domnului Moldovei, și capuchehaia lui, Gheorghe Caragea, fiul fostului domn al Țării Românești, Moruzi, dragomanul Porții, prințul Hangerli, care, avertizați de rudele lor rezidind în Principate sau în Rusia de a se salva din Constantinopol, au alergat la ambasada rusă. Stroganov a izbutit să-i ajute pe unii să fugă în Rusia cu pașapoarte false. Cei care au rămas au fost sfătuiți să fie prudenți. Dar alții, ca Scanavi, Manu, Th. Rizo și Alexe Fotino, au fost decapitați și corpul lor expus în stradă.

O delegație sîrbă negocia de mai mult timp la Constantinopol, printre altele, recunoașterea eredității principatului în familia lui Miloș. Pentru a împăca pe turci, Stroganov a insistat pe lângă delegația sîrbă să renunțe la acest articol, pe care Poarta refuza să-l acorde.

3. DEZAPROBAREA ȚARULUI ALEXANDRU

După plecarea lui Ipsilanti, Mihai Suțu a continuat, cu aceeași energie, recrutarea voluntarilor și strîngerea armelor. În același timp el a căutat să mențină ordinea și să liniștească populația, din ce în ce mai îngrijorată de întîrzierea oștilor rusești. El se plimba zilnic, în trăsură deschisă, pe străzile orașului, afectînd cea mai desăvîrșită încredere și siguranță.

Dar zilele treceau și armata rusească ce trebuia să susțină acțiunea lui Ipsilanti nu mai venea. Boierii trimit pe consulul rus, Andrei Pisani, cu o scrisoare la generalul Wittgenstein. Acesta răspunde că teama lor de năvălirea turcilor e fără temei „deoarece turcii nu vor cuteza niciodată să calce tratatul și, din moment ce nu-l vor călca, Moldova va fi ferită de vizita lor“ Așadar, după ce au încredințat, în chipul cel mai categoric, pe boieri de intervenția Rusiei, eteriștii căutau să-i liniștească prin sofisme.

Sarcina misiunii imperiale ruse de a liniști Austria și de a proteja în același timp pe grecii răsculați devenea tot mai dificilă. N-au trecut nici două săptămîni de la plecarea curierului care ducea condamnarea revoluției lui Tudor și membrii congresului au aflat incursiunea lui Al. Ipsilanti în Moldova, care deschidea revoluției „o nouă scenă enormă“. Metternich se temea că Rusia să nu profite de împrejurări pentru a realiza scopurile istorice ale politicii sale orientale. Dar țarul l-a liniștit neșovăind să condamne „în termenii cei mai categorici“ acțiunea lui Al. Ipsilanti. „Nici un ajutor direct sau indirect nu-ți va fi acordat de către împărat. Nu mai sînteți nici d-ta, nici frații d-tale în serviciul M. S. Împăratului“.

Stroganov n-a așteptat instrucțiunile curții sale pentru a preveni efectele „imprudențelor fatale“ ale lui Al. Ipsilanti. La cererea sa, el a avut la 4, 6, 8 și 12 martie (st. v.) patru conferințe cu Reis-effendi. El a arătat acestuia scrisorile lui Al. Ipsilanti și Mihai Suțu — după ce a suprimat pasajele cele mai compromițătoare — și rapoartele lui Pini, și a asigurat Poarta de sentimentele „de uimire, de durere și de indignare“ cu care împăratul a luat cunoștință de faptul că Ipsilanti era în fruntea răzvrătiților. Astfel, el a izbutit să calmeze temerile guvernului otoman. În cursul audienței din 12 martie, el s-a angajat să dea consulului rus din Iași ordinul de a dezavua pe Ipsilanti și pe aderenții lui, de a soma pe rebeli să se retragă în Rusia și de a comunica

tuturor consulilor din Levant „sentimentele binevoitoare ale țarului pentru Poartă“.

Dar țarul nu s-a mulțumit cu această dezaprobare redusă la persoana lui Ipsilanti. La cererea Cabinetului austriac, el a făcut să se insereze în oficiosul lui Metternich, „Oesterreichischer Beobachter“ din 17/29 martie, și în gazeta elină de la Viena un comunicat reprodus și de ziarul londonez „Times“ din 11 aprilie 1821.

Țarul declară că el nu poate considera întreprinderea prințului Ipsilanti decît ca „efectul spiritului neliniștit care caracterizează epoca actuală și al inexperienței și ușurinței tînărului prinț“. În consecință, țarul dispune următoarele :

Prințul Ipsilanti va fi scos din serviciul Rusiei și i se va face cunoscut că M. S. Împăratul dezaprobă în chip formal întreprinderea sa și că nu se va putea aștepta niciodată la vreun ajutor din partea Rusiei.

Ordinele cele mai precise vor fi transmise contelui Wittgenstein, comandant suprem al trupelor rusești de pe Prut, de a observa cea mai strictă neutralitate cu privire la turburările care au izbucnit în Principate și de a nu lua, sub nici un pretext, vreo parte, directă sau indirectă, la ele.

Aceste hotărîri vor fi comunicate ambasadorului rus la Constantinopol, cu ordinul de a le aduce la cunoștința Porții și de a reînnoi, în același timp, asigurările sincere și leale care i-au fost deja date cu prilejul răscoalei din Țara Românească. Baronul Stroganov va declara anume că politica M. Sale Împăratului este și va rămîne străină de uneltirile care ar putea amenința să turbure liniștea unei țări oarecare ; că orice participare la asemenea mișcări ar fi contrară rectitudinii intențiilor împăratului, și că, în relațiile sale cu Poarta, M. Sa nu are alt scop și altă dorință decît

menținerea și executarea strictă a tratatelor existente între cele două puteri.

La rîndul său, curtea imperială austriacă a ordonat internunțului M. Sale la Constantinopol să se explice în același sens și să declare în termenii cei mai liniștitori intenția serioasă a M. Sale Împăratul de a garanta de orice atingere relațiile de pace și prietenie între Austria și Poartă prin menținerea inviolabilă a fidelității tratatelor.

Răspunsul țarului la acțiunea lui Alexandru Ipsilanti a sosit la Constantinopol vineri 14 aprilie. Țarul însărcina pe baronul Stroganov să asigure din nou Poarta de sentimentele pașnice ale țarului Alexandru I, să arate guvernului otoman scrisoarea destinată lui Alexandru Ipsilanti și să grăbească plecarea lui Scarlat Callimachi în țară. Țarul își exprima convingerea că, „ajuns la fața locului, investit cu puteri extraordinare și susținut de forțe suficiente“, noul domn va putea restabili liniștea în Principate. Dispoziția aceasta era menită mai ales să permită lui Scarlat Callimachi, devenit suspect după deportarea fratelui său Iancu, să scape teafăr din Constantinopol.

Dar și această rezervă avea să anuleze tot efectul comunicației rusești — țarul înțelegea să reducă la această unică măsură inițiativa Porții. „Orice altă măsură și, mai ales, orice măsură violentă, provocînd inevitabile reacțiuni, ar aduce cu sine inconveniențele grave pe care le-a atras totdeauna intervenția exclusivă a puterii publice și militare în afacerile interne ale Principatelor“.

În sfîrșit, Stroganov a informat că împăratul Austriei, „împărtășind vederile țarului și formînd aceleași urări pentru securitatea Turciei, a trimis internunțului instrucții asemănătoare celor primite de el“.

Stroganov s-a grăbit să le comunice Porții. Dar credința în complicitatea Rusiei era prea adînc înrădăcinată în sufletul sultanului și al miniștri-

lor săi pentru ca o simplă declarație s-o poată schimba.

Poarta interceptase scrisori din corespondența conțelului Capodistria cu Mihai Suțu și Alexandru Ipsilanti și din aceste scrisori se încredință că promotorul răscoalei grecești a fost Capodistria care a asigurat pe Ipsilanti de sprijinul Rusiei. În aceste condiții, concesiunile Rusiei nu puteau avea decît efecte trecătoare. Astfel, Stroganov a promis că se va consulta cu ceilalți miniștri acreditați pe lângă Poartă cu privire la vizita vaselor care treceau prin Strîmtori pentru a împiedica fuga supușilor otomani. La recomandarea sa, șefii comunității grecești din Fanar, întruniți la 11/23 martie în palatul Patriarhiei, s-au declarat responsabili de fidelitatea coreligionarilor lor din Constantinopol și împrejurimi. Printr-o scrisoare pastorală, patriarhul Grigore V a îndemnat pe credincioșii săi la pace și i-a dezlegat de jurămîntul de fidelitate față de Eterie. La rîndul său, Stroganov a poruncit ca toate prăvăliile de arme aparținînd unor supuși ruși să fie închise și armele lor predate autorităților turcești.

La rîndul său, guvernul otoman caută să liniștească populația și ia măsuri de pază. Gărzile sînt împătrite, patrulele orînduite de capudan-pașa și de topci-bașa circulă toată noaptea. Dar glasul acestora care predică prudență și moderație e înăbușit de fanatismul plebei și militiei. Ienicerii amenință pe sultan, pe miniștri, pe greci, chiar și pe străini. Plebea capitalei se dedă la acte de violență și de jaf, pe care guvernul nu le poate nici preveni, nici reprimă. Dar efectul acestor concesiuni a fost considerabil atenuat prin refuzul ambasadorului rus de a împlini cererea la care Poarta ținea mai mult: extrădarea lui Mihai Suțu și dreptul de a-l pedepsi pe Al. Ipsilanti și pe partizanii săi. În afară de aceasta, scrisoarea de dezavuare a lui Ipsilanti conținea prea multe menajamente ca să dea deplină satisfacție Porții. Ea cuprindea mai ales un pasaj care putea fi interpretat ca o recunoaștere a dreptului grecilor de a aspira la o situație politică mai bună.

În sfârșit, „turcii nu-și ascundeau surprinderea penibilă pe care o aveau văzînd că toți șefii principali ai rebelilor Caliarchi, Arghiropol (viceconsul rus la Galați) etc. erau indivizi mai mult ruși decît greci, decorați și întrebuițați de Rusia, bizuindu-se pe protecția ei și înșelînd poporul prin asigurarea că această putere ar încuviința răscoala lor“.

Astfel, cu prilejul ridicării în masă, proclamată de sultan, fanatismul plebei s-a dezlănțuit. Negustori și marinari străini au fost molestați, prădați, uciși. Ienicerii au plănuit ca în noaptea de 23/24 martie să ucidă pe toți grecii din Constantinopol. Pentru a-i potoli, sultanul a declarat religia în primejdie și a promis să răzbune pe musulmanii masacrați la Iași și la Galați. Această declarație a fost semnalul unor înarmări febrile. Tezaurul imperial a avansat sumele necesare pentru echiparea și concentrarea unei armate de 36 000 de oameni în cetățile de la Dunăre.

Curînd în Moldova nici sofismele nu mai pot fi susținute. În ziua plecării lui Ipsilanti, Suțu primi de la ispravnicul de Tecuci vestea că trei sau patru mii de turci au sosit la Brăila și că un alt corp de șase mii de oameni e în drum. Boierii care se compromiseră cu eteriștii se pregătesc să fugă, ceilalți se tem să nu fie făcuți solidari cu Suțu. Groaza de represaliile turcești crește și mai mult cînd se află că țarul Alexandru a dezavuat acțiunea lui Ipsilanti și a admis ca Poarta să intervină cu forța armată. Stroganov osîndește sever conduita lui Pisani care în loc să protesteze solemn împotriva incursiunii lui Ipsilanti s-a pus la dispoziția lui și-i ordonă să părăsească Iașii cu întreg consulatul. Pisani rupe relațiile cu Suțu și se retrage în Basarabia, urmat de un mare număr de boieri.

Împăratul primise înștiințarea lui Suțu și cererea divanului „cu mare și vie necăjire“. Tulburările din Principate, coincizînd cu mișcările revoluționare din sudul Europei, au reținut atenția acestuia, dar ceea ce l-a surprins mai mult a fost atitudinea autorităților (adică a domnului) și abuzul care s-a făcut de numele Rusiei. „Niciodată această

vinovată revoltarisire nu putea să cheme numele Rusiei în ajutor“. „Nici un ajutor nu vi se va da de la armia rusească, și oștile lui Wittgenstein nu vor lăsa locul sălașurilor lor“. Tot ce poate face împăratul Rusiei pentru locuitorii Principatelor e să-i asigure că, dacă se vor supune autorității legitime a sultanului, nimic nu va fi cruțat pentru a-i feri de urmările defectiunii lor și că se va acorda azil în Rusia domnului și boierilor care nu s-ar simți în siguranță în țara lor.

A doua zi, divanul a fost convocat la Mitropolie pentru a lua act de abdicarea lui Suțu și de adresa lui Pisani. Poporul a fost înștiințat de cele petrecute printr-o proclamație și invitat să păstreze ordinea. „Cocardiştilor“ li s-a pus în vedere că, dacă după șapte zile de la plecarea lui Suțu vor mai fi găsiți în țară, vor fi tratați ca criminali de drept comun. Divanul a redactat apoi un memoriu către Poartă în care aruncă toată vina de cele întâmplate asupra lui Suțu. O declarație asemănătoare a fost trimisă pașei de Brăila. Boierii căutau un mijloc de a curăți țara de eteriști pentru a preveni o ocupație turcească.

Boierii care semnaseră adresa către țarul Alexandru s-au grăbit, în frunte cu mitropolitul Veniamin, să fugă peste graniță. În țară n-au mai rămas decât boierii de mîna a doua și, dintre principalele familii, acelea care n-au putut străbate străjile așezate de greci pe toate drumurile. La cererea divanului, Mihai Suțu a demisionat și s-a refugiat în Basarabia (28 martie/10 aprilie). Așa a luat sfîrșit domnia ultimului fanariot în Moldova.

4. „ADMINISTRAȚIA“ ETERIEI

În locul vechii ocîrmuirii a țării s-a instalat administrația bunului plac al Eteriei, „cu sabia în mîină, cu mavrofori și cu arnăuți“ care avea, cum era de așteptat, să dea rezultatele cele mai deplorabile. Ja-

furile, tâlhăriile și silniciile se înmulțiră. „Drumurile se împănesc de eteriști, scrie postelnicul Manolache Drăghici, colindînd satele după cai, după arme și după hrana ce strîngeau de la locuitori pentru oastea lor cea în parte compusă de dzi (!), încît nu știau oamenii în țara lor unde s-ar adăposti ca să scape de prădăciuni și de primejdia vieții, mult mai sigur fiind (acele pe) care l-au apucat vremea în fundul pădurilor și în munți, după turbăciunea volintirilor, decît prin orașe și sate“.

Pentru a împiedica emigrația, eteriștii făceau strajă pe toate drumurile și opreau pe fugitivi. Astfel vistiernicul Grigoraș Sturdza, care voia să treacă în Bucovina, a fost prins și consemnat în dușeana unor greci, de unde n-a scăpat decît prin intervenția domniței Marghioala.

După plecarea lui Suțu și dezavuarea țarului, boierii rămași în țară au întreprins o dublă acțiune pentru a se justifica în fața Porții și a înlătura bănuiala că și moldovenii „au fost hrăniți în cugetul de răzvrătire al grecilor“. Ei au hotărît, pe de o parte, să ceară intervenția trupelor turcești, iar pe de alta să organizeze înlăuntru o mișcare de reacțiune națională împotriva eteriștilor.

În luna martie 1821, doi boieri din Țara de Jos au fost trimiși la pașa din Brăila cu un arz în care arătau sentimentele lor de supunere față de Poartă și cereau ajutor împotriva eteriștilor. „Raiaua, spuneau boierii, stă în împlinirea datoriilor sale de credință și de supunere și nu are nici cea mai mică participare la aceste neașteptate și neplăcute mișcări“.

Peste două săptămîni (la 14 aprilie), divanul Moldovei trimite pe aga Petrache Negri și pe spătarul Gavril Iamandi la pașa de Brăila cu un „mehtupul“, pentru a arăta „înaltului pașă toate nevinovățiile și nevoile țării“. Spre a arăta pericolul foametei care amenință Moldova, fiindcă arăturile trebuincioase nu s-au putut face, divanul ordonă celor doi boieri ca să ia spre încredințare și cîțiva din mazilii și vornicii satelor din drum.

Rezultatul delegației trimise de divanul Moldovei la Brăila e din cele mai interesante. Pașa a cerut boierilor să dovedească sentimentele lor de credință prin acte care să desolidarizeze întregul popor de mișcarea eteristă.

Înștiințați de acest plan prin clucerul Ureche, boierii din Țara de Sus s-au întrunit la graniță, într-un cătun al Zvoriștei, cu boierii refugiați în Bucovina și au hotărât „să ridice satele și să pornească războiul asupra grecilor puindu-i între două focuri pînă vor curăți țara“.

Apelul spătarului Sturdza, ispravnic al județului Neamț, „către toți de obștile neguțitorii locuitori Moldoveni“ ni s-a păstrat. „Înarmați brațul vostru de la cel mai mic, strigă el sătenilor, începînd cu orice arme aveți, pușcă, coasă, lance, topor... și să mergem, unde ne vom întîlni cu alți simpatrioți și să izgonim numaidecît pe tîlharii aceștia din pămîntul nostru... Drumul ne va fi drept spre orașul Iași, și nu mai departe“. Căminarul Ștefanachi Gherghel și paharnicul Gavril Istrati, pornind de la Svoriștea, izbutesc să ridice vreo trei mii de săteni. În frunte cu steagul lor roșu, „semn de război și de moarte“, cetele țărănești coboară valea Siretului pînă la Stănțești și pun tabără pe înălțimile ce domină șesul.

La apropierea lor, locuitorii Botoșanilor s-au înarmat și, ducîndu-se la ispravnicie, au izgonit pe ispravnicul eteriștilor și au pus în locul lui un român, Virnav. Acest început plin de făgăduinți n-avu nici o urmare, fiindcă boierii, întruniți la Botoșani, au lăsat în părăsire cetele țărănești care așteptau de la ei „hrană și povață“. Lipsiți și de una și de alta, țărani s-au împrăștiat pe la casele lor. Priveliștea celor trei mii de țărani înarmați și strînși în jurul steagurilor lor roșii a trezit în sufletul boierilor întruniți la Botoșani o frică mai mare decît aceea de eteriști și de turci : frica de propriii lor clăcași. De aceea, după ce i-au mobilizat, n-au avut dorință mai fierbinte decît să-i vadă împrăștiați.

După neizbînda acestei încercări, Moldova rămase pradă celei mai cumplite anarhii. Eteriștii greci, de

cum puseseră mîna pe administrația țării, încasară veniturile statului prin oamenii lor, sechestrarea clădirile boierilor de la Iași și de la țară și expulzarea pe agenții consulatului austriac. Cetele lor cutreierau țara, prădau satele, dădeau foc conacelor și spărgeau mănăstirile, unde oamenii cu stare își ascunseseră avutul. O ceată de eteriști atacară casa viceconsulului prusian, Wilhelm Harte, dar fură respinși cu focuri de arme. Vitele și lucrurile furate le vindeau la granița Bucovinei pe prețuri de nimic : „zece lei boul, cinci lei vaca, un leu oaia“, și toate celelalte lucruri în aceeași proporție. Un număr de boieri refugiați în Bucovina se plîng prefectului de Suceava și cer să se interzică acest trafic scandalos.

Afînd de lucrurile acestea, Ipsilanti numi pe cneazul Gheorghe Cantacuzino comandant militar ag Moldovei „cu deplină plenipotență ca să pună la cale cele de acolo pricini ale patriei și să aducă cea dintîi liniște“. El avea să fie ascultat „ca o altă persoană“ a lui Ipsilanti. Dar Cantacuzino avea mai ales să strîngă pe toți ostașii răsfirați în țară și să formeze un corp organizat după modelul hierolohiților. După calculele lui Ipsilanti, Cantacuzino trebuia să găsească la Galați 2 600 de ostași și 28 tunuri, la Iași 1 400 soldați și să primească la Odessa 3 000.

La 9 mai, Cantacuzino pornește la drum, cu intenția de a lua cu sine la Ploiești pe Orphanos și pe Duca. Dar amîndoi aceștia refuză să-l însoțească.

La Focșani, e atacat de o ceată de turci și numai cu greu scapă prin munții Vrancei, unde plăeși și pușcași vrînceni caută să-i taie calea. La 19 mai ajunge la Bacău și a doua zi la Iași. Într-un manifest, cu data de 19 mai, el anunța măsurile de ordin „politicesc“ pe care le va lua pentru a curma abuzurile eteriștilor răzlețiți de trupul cel mare al armatei.

Curînd, la apropierea turcilor de Iași, Cantacuzino s-a retras mai întîi la Stîncea, iar de acolo a trecut în Basarabia, părăsindu-și tovarășii de luptă și lăsînd Moldova fără apărare, pradă turcilor.

5. POZIȚIA MARILOR PUTERI

Vestea răzvrătirii din Oltenia a sosit al Constantinopol în timpul negocierilor încordate dintre Poartă și ambasadorul rus cu privire la executarea tratatului de la București (1812). Primele știri n-au tulburat peste măsură guvernul otoman, convins că va putea ușor să înăbușe revolta prin mijloacele sale obișnuite : 50 de sate trecute prin foc și sabie și câteva sute de capete expuse în fața Seraiului aveau, ca și în alte împrejurări, să pună capăt răscoalei.

Dar capturarea corespondenței lui Al. Ipsilanti către Miloș Obrenovici din 7/19 ianuarie 1821, intrarea lui Al. Ipsilanti în Moldova și uciderea turcilor de la Galați și Iași au revelat turcilor întinderea mișcării îndreptate împotriva stăpînirii lor, au schimbat relațiile Rusiei cu Poarta și au provocat intervenția Angliei și Austriei, secundate și de Prusia și de Franța.

Puterile aliate, reunite în congres la Leibach, aflară de tulburările din Oltenia prin depeșele lui Pini și prin petițiile adresate de Tudor împăraților Austriei și Rusiei. Cei doi suverani au fost de acord să vadă în mișcarea din Oltenia „o asemănare funestă“ cu revoluția din Spania și din cele Două Sicilii. „În Țara Românească, ca și la Madrid, la Lisabona ca și la Neapole, o mînă de soldați a deschis scena dezordinilor și caută să prăbușească Imperiul în anarhie. Aci și acolo, revoluționarii caută să pună mîna pe putere și să-și execute planurile de subversiune, păstrînd toate aparențele unui respect profund pentru autoritatea sultanului și acordînd o încredere fără margini în justiția lui“. Ei s-au declarat hotărîți să nu trateze cu rebelii și să combată progresul revoluției prin toate mijloacele de care dispuneau. Țarul a aprobat conduita lui Pini și l-a autorizat să declare că locotenentul Vladimirescu era decăzut din calitatea sa de cavalier al unuia din ordinele ruse și că nu mai poseda nici un titlu la protecția imperială. Țarul s-a declarat gata să-și

unească forțele cu ale aliaților săi pentru a combate revoluția. La rîndul său, împăratul Austriei se temea să nu vadă provinciile vecine cu statele sale pradă anarhiei. Internunțiuul a fost deci însărcinat să declare Porții că, dacă ar cere un ajutor în arme și muniții, Austria n-ar refuza să i le furnizeze.

Depeșele diplomatice erau concepute astfel încît, chiar dacă ar cădea în mîini străine, să nu descopere adevărata politică a guvernului, și agenții diplomatici și consulari erau informați de aceasta. Astfel declarațiile cabinetului imperial rus și instrucțiunile trimise baronului Stroganov au fost concepute, spune Capodistria, încît să dea Austriei și Porții „măsura justă a dezaprobării solemne“, cu care împăratul lovea mișcarea revoluționară română. În scrisoarea sa privată către baronul de Stroganov, Capodistria mărturisește că declarația curții imperiale ruse era menită mai ales „să liniștească Austria“ care, angajată la Neapole, era foarte îngrijorată cu privire la Transilvania, unde mișcarea revoluționară din Oltenia a produs un puternic răsunet. Ceea ce curtea imperială dorea mai mult era să vadă tulburările din Principate potolite de Scarlat Callimachi și nu de armata turcă. „Spre acest scop mare — de a împiedica intrarea trupelor turcești în Principate — trebuie să tindă, domnule baron, toate eforturile D-voastră“.

Temîndu-se de intrarea în Principate a trupelor turcești, Stroganov a invocat arzurile adresate Porții de boierii munteni și moldoveni la 11/23 aprilie pentru a-și exprima supunerea și credința lor și a reamintit lui Reis-effendi declarația sa din 3/15 aprilie, după care, „dacă îndemnul curții imperiale ar aduce pe boierii și autoritățile locale la datoriile lor și la o grabnică supunere către Poartă, ea ar considera evenimentul ca nul și neavenit“.

Stroganov a declarat că, de vreme ce Mihai Suțu a plecat din Moldova și că prințul Ipsilanti s-a retras la Tîrgoviște, Poarta n-ar mai avea nici un motiv pentru a ocupa Principatele. El a propus Porții să trimită cît mai curînd domni în Principate și să

dea porunci aspre comandanților trupelor de însoțire, să respecte locuitorii, averea și privilegiile Principatelor.

Pentru a permite ambasadorului Rusiei să stabilească condițiile de pacificare a Țării Românești, Ipsilanti a propus comandanților cetăților de la Dunăre să stea pe loc atîta timp cît turcii nu vor înainta.

Poanta a respins cu indignare ideea unei negocieri cu Alexandru Ipsilanti, „raia din tată în fiu“. „La fel stau lucrurile cu Vladimirescu. El ridică de capul lui steagul revoltei în Țara Românească și comite tot felul de excese. Cum ar putea Înalta Poartă să se încreadă azi în afirmațiile cuprinse în cererile lor“. Poarta rămase ferm hotărîtă să restabilească ea însăși ordinea și liniștea în cele două Principate, să prevină repetarea unor astfel de dezordini, să ceară extrădarea transfugilor și să trimită guvernatori militari (muhafizi) pînă la numirea și instalarea domnilor.

În același timp, Stroganov a propus guvernului otoman să se adreseze internunțului pentru a permite retragerea lui Ipsilanti prin statele austriece, „căci nimic n-ar fi mai primejdios decît să fie lăsat să treacă prin Serbia în Moreea sau în alte regiuni otomane“. Or, admiterea șefului insurecției în statele austriece ar conjura primejdiile și ar înlătura ultima piedică din calea pacificării Principatelor.

În rezumat, Stroganov propune : 1. Trimiterea imediată a unui domn sau a doi domni pentru a însoți trupele otomane, fără ca Poarta să-i poată înlocui cu muhafizi, pași sau orice altă formă de administrație militară. 2. Ordine pozitive și severe către comandanții turci de a respecta persoanele, privilegiile și proprietățile moldo-valahilor, de a nu urmări decît rebelii în masă și de a limita acțiunea trupelor la restabilirea păcii și la instalarea autorităților constituite. 3. Abținere de la orice fel de execuție militară, în afară de cazul de rebeliune fățișă sau de refuz formal din partea domnilor pentru a-și întări puterea legitimă. 4. De îndată ce ziua plecării domnilor va fi fost hotărîtă, consulii Rusiei se vor

întoarce în cele două Principate pentru a veghea ca voința Înaltei Porți față de locuitori să fie urmată întocmai. Șefii forței armate vor ține seamă de reprezentările lor atât pentru repartitia echitabilă a sarcinilor cât și pentru reprimarea exceselor de tot felul. În timpul acestor negocieri sosi știrea că Peloponezul s-a răsculat. Atunci furia turcilor nu mai cunosc margini.

În ziua de Paști, 10/22 aprilie, toți preoții ortodocși din Fanar au fost arestați. Patriarhul și trei mitropoliți au fost smulși de lângă altar. Sub învinuirea de înaltă trădare, patriarhul a fost spânzurat, în odăjdii, de poarta palatului său, iar cei trei mitropoliți au fost supuși aceluiași supliciu în trei cartiere deosebite. Cadavrul patriarhului, după ce a fost expus trei zile, a fost aruncat plebei care l-a tîrît cu fața în jos pe străzi și apoi l-a aruncat în mare. Aceste atrocități au șters în ochii lumii civilizate greșelile grecilor, au închis drumul oricărei încercări de împăcare și au dat războiului un caracter de luptă de exterminare. Guvernul austriac a recunoscut și el că nici o putere nu poate rămîne indiferentă la măsurile de exterminare dictate Porții de furia fanatismului ei. //

În instrucțiunile adresate internunțului și într-o scrisoare către contele Nesselrode, prințul Metternich declară că ofensa adusă bisericii ortodoxe în persoana capului ei e o ofensă adusă religiei creștine și că guvernul de la Viena o resimte ca și cînd ar fi fost adusă papei.

Guvernul rus se prevală de aceste declarații pentru a se înfățișa ca apărător atitrat al religiei și al civilizației. El acuză Poarta de intenția de a extermina nu numai pe rebeli, ci pe toți creștinii ortodocși din Imperiul otoman și invită puterile europene la o acțiune comună împotriva Turciei. El le asigură că nu urmărește nici o cucerire teritorială, ci numai restabilirea păcii, păstrarea Sfintei Alianțe, consolidarea echilibrului european și „o poziție separată pentru poporul grec“. Apelul acesta, care se termină cu o semnificativă aluzie la puterea armatei ru-

sești, gata de luptă, suna ca un manifest de război. Statele europene, în primul rând Austria, avură impresia că Rusia sondează terenul pentru a se asigura de dispozițiile marilor Puteri față de eventualitatea unui război al Rusiei cu Turcia.

La rîndul său, Stroganov încercă și el, exploatînd sentimentul de indignare pe care excesele turcești l-au produs asupra misiunilor străine la Constantinopol, să smulgă ambasadurilor Franței, Austriei, Angliei și Prusiei o declarație comună care să amenințe Poarta cu o demonstrație navală. Hotărîrea avea să fie luată la o masă dată de contele Lützwow, la ambasada Austriei. Strangford răstoarnă combinația obținînd de la Poartă o declarație liniștitoare, al cărei efect a fost imediat. Lützwow a cerut să fie rechemat, poziția lui Stroganov a devenit și mai critică, iar creditul lui Strangford a crescut considerabil.

Strangford s-a folosit de trecerea sa pentru a aplana diferendele între Poartă și Rusia și pentru a lua acesteia orice pretext de război. În primul rînd, el a căutat să prevină ocuparea Principatelor. Dar Reis-effendi aducea în favoarea acestei cereri două motive : primul era dorința de a zădărnici planurile eteriștilor refugiați în Basarabia, care ar fi putut oricînd năvăli din nou în Moldova ; al doilea era necesitatea de a forma din corpul de ocupație o miliție de pază pînă cînd domnul va putea constitui o miliție națională.

La aceste argumente rușii răspundeau că eteriștii refugiați în Basarabia erau supravegheați de autoritățile locale. Astfel, un grup de 200 de eteriști care voiau să treacă în Moldova au fost toți arestați. Poarta nu poate deci invoca acest pretext pentru a prelungi ocupația. Iar întrucît privește necesitatea de a constitui o miliție națională, ea s-ar fi putut crea de mult cu sumele absorbite de trupele de ocupație.

Cele două teze erau inconciliabile. Și cum nici Rusia, nici Turcia nu voiau să cedeze, evenimentele păreau conduse de o inexorabilă fatalitate spre răz-

boi, cu atît mai mult cu cît în mai, la vechile neînțelegeri s-adăugară două noi cauze de conflict; hotărîrea Porții de a opri exportul de grîu prin Strîmtori și cererea lui Stroganov de a avea la dispoziția sa un vas de război în Bosfor.

Corsarii greci din Arhipelag împiedicau vasele de comerț să ducă grîu la Constantinopol. Poarta se văzu silită să rețină, pentru aprovizionarea capitalei și la prețul fixat de ea, toate transporturile de grîu din Marea Neagră în Marea Mediterană. Vasele care-i refuzau încărcătura erau oprite de a trece prin Strîmtori. Măsura Porții era unilaterală și stînjenea comerțul de grîne, violînd tratatele de comerț încheiate între Poartă și celelalte puteri. Stroganov și Lützow protestară în numele guvernelor lor.

La cererea lui Stroganov, care afecta că viața lui și a personalului ambasadei ruse ar putea fi amenințate de furia mulțimii, guvernul rus trimisese un vas de război care, la 21 mai, ancoră la Buiukdéré, sub pavilionul unui vas de comerț. Autoritățile turcești, luîndu-l drept ceea ce se dădea, au făcut o percheziție, și căpitanul a fost arestat. La refuzul lui Stroganov de a retrage vasul, Poarta amenință că la nevoie, îl va îndepărta cu forța.

Aceste două incidente exasperară din nou pasiunile politice. Stroganov, iritat peste măsură de atacurile personale al căror obiect era, și dornic să părăsească Constantinopolul, împingea din răsputeri la o rup-tură. La 22 mai/3 iunie 1821, el prezintă Porții două note redactate într-o limbă neobișnuit de violentă. În prima, el protestează împotriva exceselor trupelor turcești în Principate și arată Porții atitudinea pe care, în virtutea tratatelor, ar fi trebuit s-o observe față de țările române. El aduce apoi la cunoștința Porții că rebelii se vor putea refugia fie în Transilvania, fie în Basarabia, ceea ce era în dezacord cu angajamentele luate de el prin protocolul din 12/ 24 martie și cu asigurările formale date la Leibach de cei doi împărați că domeniile lor nu vor putea servi ca azil pentru rebeli. Prin nota a doua, Stroganov răspundea cu un refuz categoric

la cererea Porții ca Mihai Suțu și boierii refugiați în Rusia să fie extrădați.

Un proiect de notă din 1/13 iunie, aprobat de țar după întoarcerea sa la St. Petersburg, indică limpede consecințele pe care cabinetul imperial rus înțelegea să le tragă din evenimentele de la Constantinopol. El a acuzat Poarta de a fi declarat război religiei creștine și de a fi înarmat împotriva populației ortodoxe a Imperiului totalitatea supușilor săi musulmani, ceea ce nu s-a mai văzut de patru veacuri.

Rusia face proces Turciei în numele întregii Europe : „Cauza pledată de Rusia e o cauză europeană“. Dacă tulburările continuă, Rusia nu va mai putea vedea o cheazășie a păcii în durata Imperiului otoman, ci se va vedea silită să săvârșească ceea ce îi comandă „religia sa insultată, tratatele sale încălcate, coreligionarii săi proscriși“.

În caz că măsurile care au provocat indignarea lumii civilizate au fost executate împotriva voinței Porții, cabinetul imperial rus cere ca bisericile distruse sau prădate să fie restabilite în starea de a servi, și o distincție echitabilă să fie făcută între autorii tulburărilor și nevinovați.

Sforțările lui Strangford tindeau a convinge Poarta să-și modifice ea însăși politica încât să ia Rusiei orice pretext de război. El susține că oricare ar fi fost vinovăția promotorilor revoluției popoarele tîrîte în vârtej trebuiau ferite de represalii și Poarta silită să ia măsuri de îndreptare a administrației din țările locuite de creștini.

Pentru atingerea acestui scop, două condiții trebuiau împlinite. Întii, ca șefii răscoalei să se abțină de la orice act de ostilitate față de turci și să încredințeze marilor puteri sarcina de a obține de la Poartă concesiile indispensabile pentru asigurarea viitorului lor național. La rîndul ei, Poarta trebuia convinsă să coopereze cu marile puteri la reforma administrației în provinciile creștine ale Imperiului.

Aceste condiții n-au putut fi realizate, fiindcă sub impresia evenimentelor care culminaseră cu executarea patriarhului de la Constantinopol, marile puteri

se uniră printr-o declarație de principii comună care reafirma dreptul puterilor aliate de a interveni pentru a apăra autoritatea legitimă împotriva revoltei, „schimbările folositoare sau necesare în legislația și administrația statelor neputînd emana decît din voînța liberă, din impulsivitatea cumpănită și luminată a acelorora pe care Dumnezeu i-a făcut responsabili de putere“. Declarația, publicată în numele Rusiei, Prusiei și Austriei, a fost aprobată și de cele două Puteri liberale din Apus, de Anglia și de Franța. Revoluția greacă era deci condamnată de congresul european, în numele respectului tratatelor și în interesul echilibrului european. Motive de ordin comercial și economic pledau în același sens. Anarhia, devastările și masacrele, urmări inevitabile ale revoluției, aveau să compromită pentru multă vreme relațiile comerciale cu Turcia. Pentru același motiv, Anglia avea să facă din integritatea Imperiului otoman baza politicii sale orientale.

Dar, de îndată ce suveranii și plenipotențiarii lor s-au întors de la Leibach, acordul între marile puteri cu privire la evenimentele din Turcia a încetat. Țarul Alexandru I a căzut din nou sub influența cercurilor liberale și filoelene care susțineau cauza răsculaților și-l îndemneau să intervină. În drum spre capitala sa, țarul a putut vedea, la Varșovia și la Petersburg mai ales, cît de populară era cauza grecilor. Masacrele creștinilor din Imperiul otoman și atentatele săvîrșite asupra capilor bisericii ortodoxe impresionaseră adînc poporul rus. Partidul războinic, condus de Capodistria, Strognov și Pozzo di Borgo, cerea ca țarul să răz-
bune ofensa adusă crucii și să profite de împrejurări
pentru a realiza programul istoric al politicii ruse în
Balcani. Sacrificiile pe care Rusia le adusese Sfintei
Alianțe în general și Austriei în special, susținînd pla-
nurile acesteia în Italia și oferîndu-i chiar o sută de
mii de soldați ruși pentru pacificarea celor Două Si-
cilii, îndrituiau guvernul rus să creadă că politica sa
nu va întîmpina nici o rezistență din partea marilor
puteri. Sub influența acestor elemente, Alexandru I

aprobă, la 28 iunie, ultimatumul pe care Stroganov avea să-l prezinte, în numele său, Porții la 6/18 iulie 1821.

Guvernul rus declară că Turcia va ajunge în conflict cu toată lumea creștină dacă, în termen de opt zile nu va accepta condițiile următoare : 1. Restaurarea bisericilor distruse sau stricate de fanatismul musulman ; 2. asigurarea unei garanții și protecții serioase pentru cultul creștin ; 3. discriminarea, în provinciile răsculate, între vinovați, cruțarea acelor care au rămas supuși sau se vor supune într-un timp determinat ; 4. restabilirea regimului prescris de tratate în Principatele române și evacuarea trupelor turcești.

La 4 iulie, guvernul rus adresează aliatelor sale o notă colectivă prin care justifică politica sa față de Turcia și le întreabă care ar fi atitudinea lor dacă războiul ar izbucni între Rusia și Turcia și ce sistem ar propune pentru a înlocui stăpînirea turcească dacă, în urma războiului, această stăpînire ar fi răsturnată.

La 14/26 iulie, termenul fixat de ultimatumul rusesc. Reis-effendi trimise după dragomanii ambasadei ruse pentru a li-l remite. Sub diferite pretexte, toți s-au eschivat... A doua zi, ei s-au prezentat la Reis-effendi pentru a-i declara, din partea lui Stroganov că, termenul de opt zile fiind trecut, nu mai poate primi nota Porții și va pleca cu tot personalul ambasadei la Odessa pentru a aștepta acolo ordinele țarului.

În nota sa de răspuns, Poarta declară că mobilizarea e o măsură de ordin intern, care nu amenință pe nimeni, că, dacă a trimis trupe în Principate, a făcut-o exclusiv pentru a curăța țara de rebeli și că n-are de gînd să calce privilegiile și constituția Principatelor. Poarta respinge acuzația că ar persecuta pe greci din cauza religiei lor și le-ar face un război de exterminare numai fiindcă sînt greci. Patriarhul a fost executat ca trădător, nu ca șef al bisericii ortodoxe. După stabilirea ordinii, bisericile dărîmate sau avariate vor fi restaurate și, de îndată ce Principatele vor fi fost

curățate de rebeli și transfugii extrădați de ruși, trupele otomane vor fi retrase.

Cu toate că Poarta nu făcea nici o concesie esențială exigențelor rusești, ambasadorii Angliei și Austriei au insistat pe lângă Stroganov să primească nota Turciei și să-și amâne plecarea. Dar Stroganov a rămas inflexibil și, după ce a lăsat pe supușii ruși în grija internunțiului, la 10 august, s-a îmbarcat pentru Odessa. Războiul între Rusia și Turcia păru inevitabil.

ÎN CETATEA DE SCAUN A ȚĂRII ROMÂNEȘTI

1. PANICA BOIERILOR

Apropiindu-se de București, mișcarea lui Tudor se apropia de momentul critic care avea să-i fixeze caracterul, scopul și destinul. Prin proclamațiile și acțiunile sale, Tudor trezise nădejdi imense în sufletul țăranilor : fi-va în stare să le satisfacă ? Agitația țărănească, la rîndul ei, stîrnise îngrijorarea clasei boierești, cu toate că nu o dată Tudor, în proclamațiile sale, a declarat că el și adepții lui s-au ridicat pentru „folosul obștesc“ și „al celor mari și al celor mici“.

La apropierea lui Tudor de București, boierii au fost cuprinși de panică. Unii se temeau să se compromită față de Turcia, alții față de Rusia. Încurcătura lor era cu atît mai mare cu cît consulul Pini, care pînă atunci se amestecase direct în toate afacerile țării, luă față de Tudor o atitudine plină de mister care-i deconcerta.

Atitudinea lui Pini n-a deconcertat numai pe boieri ; consulii Austriei și Prusiei, cu care era în contact permanent, îl găseau de asemenea „incomprehensibil“. Pregătirile lui de plecare au contribuit mai mult decît zvonurile la crearea stării de alarmă.

La 3/15 martie, după plecarea soției sale la Brașov, Pini a fost găsit de Fleischhackl grozav de îngrijorat de intrarea trupelor turcești pe care știa că n-o mai poate împiedica. La 16/28 martie dimineața a plecat

atît de precipitat încît abia a avut vreme să-l anunțe pe Fleischhackl, care trebuia să meargă o dată cu el.

În ziua de 2/14 mantie s-a răspîndit în oraș zvonul că vin turcii. Zvonul a stîrnit o panică atît de mare încît locuitorii au fugit să caute adăpost în păduri sau în mănăstirile apropiate. „Era o jale să vezi cum la un simplu zvon — «turcii au intrat în oraș și ucid pe cine întîlnesc în cale» — mici și mari s-au împrăștiat în toate părțile ca să scape cu fuga“. Din fericire, zvonul era fals și oamenii s-au întors. În aceeași zi, caimacamii au primit un firman adresat pașei de Vidin, prin care i se poruncește să trimită o mie de ostași ca să împrăștie Adunarea lui Tudor, dacă, la primirea firmanului, nu izbutiseră ei să reprime răscoala. „Caimacamii n-au voit să facă uz de el înainte de sosirea lui Constantin Samurcaș de la Craiova“. Pentru a potoli neliniștea stîrnită de această veste, pașa de Silistra a făcut, la 4/16 martie, o declarație prin care dezmente că ar fi primit vreun ordin de a ataca țările române. Declarația lui n-a avut efect decît cîteva zile. Zvonurile care sosesc din Moldova trezesc din nou îngrijorare. La 9 martie se află la București că grecii au omorît pe toți turcii din Galați. La 10 dimineața, se răspîndește vestea că rușii au trecut Prutul, au intrat în Iași și se pregătesc să pornească spre București.

Știri suplimentare, sosite în aceeași zi, lămuresc lucrurile : e vorba de intrarea lui Ipsilanti în Iași. Boierii și agenții consulari aleargă la Pini să afle amănunte : Pini confirmă măcelul de la Galați și intrarea lui Ipsilanti în Iași, dar declară pe cuvînt de onoare că împăratul Alexandru dezaprobă aceste întîmplări.

La vestea că trupele lui Alexandru Ipsilanti și Tudor Vladimirescu se apropie de București începe emigrarea. Tot orașul era în fierbere. Unii se temeau de Tudor, alții de turci, „cei mai mulți de plebea (*populace*) care n-are nimic de pierdut și e totdeauna gata să se folosească de asemenea ocazii“. Breslele s-au strîns la curte, tocmai cînd boierii țineau sfat cu caimacamii și, „ou mare strigare“, au întrebat

ce înseamnă, că unii suditi „se siguripsesc“ (se pun în siguranță), alții se pregătesc să plece din oraș, iar cei mai mulți dintre boieri „își pornesc haremurile pe afară“. Boierii răspund, „prin încredințări de jurămînturi“, că nu e nimic, să n-aibă nici o grijă, căci pentru paza orașului sînt forțe suficiente și-i asigură „că nimeni nu se strămută nicăieri“.

Astfel alarma breslașilor se potolește pentru cîtva timp. Dar exodul boierilor continuă în fiecare noapte, „pe taină“.

„Orașul e deșert, scrie Kreuchely la 11/23 martie ; tot ce a putut fugi a fugit, și în curînd se va simți mizeria, fiindcă oamenii de jos au rămas fără lucru“. Dintre aceștia, mulți se vor alătura lui Tudor Vladimirescu, care „prin cuvintele de *libertate și patrie* a știut să trezească entuziasm“.

Agitația în oraș crește pe măsură ce veștile despre apropierea lui Tudor și Ipsilanti de București se confirmă. La 13/25 martie cei doi caimacami anunță consulilor străini că se retrag la Giurgiu, din cauza progresului spiritului de revoltă și a anarhiei care paralizează activitatea guvernului legitim.

2. SOSIREA LUI TUDOR LA BUCUREȘTI

La 8/20 martie, Tudor adresase locuitorilor din București o proclamație, în care-i invita să-i trimită din toate isnafurile (breslele) cîte un delegat, cu adeverință înscris, și să pregătească conace pentru oștirea lui. Proclamația fusese încredințată, la Slatina, lui Iordache ca s-o ducă la București. Dar Iordache, fie că n-a mai găsit la București pe boierii cărora trebuia s-o remită, fie că n-a socotit-o oportună, n-a dat-o nimănui. Și așa, proclamația a rămas necunoscută.

La 16/28 martie, Tudor sosi la Bolintin lîngă București, „cu Adunarea cea mare“, adică cu corpul principal al armatei sale din care un detașament fusese trimis la Cotroceni, iar altul la Ciorogîrla Domnească, proprietatea lui Constantin Samurcaș, urmînd

ca joncțiunea tuturor trupelor sale să se facă la București.

În aceeași zi, 16 martie, Tudor adresează „căt-re toți dumnealor prea cinstiți boierii, către toți negustorii și către toți lăcuitarii din orașul București, *atît cei de loc cît și cei streini*, cîți lăcuiesc acolo“, o nouă proclamație, prin care le vestește că a sosit cu o armată de 16 000 de oameni la marginile orașului, unde are „să se adune toată țara, cu mic cu mare ; și acoloa au să aștepte pînă cînd vor sosi trimișii, oameni credincioși ai prea-puternicii împărății, ca să cerceteze jalnica lor stare și să le facă dreptate și orînduială bună“.

Proclamația încheie invitînd „părintește“ pe toată lumea, „mici și mari, parte bisericească și mirenească, veri de ce neam și lege va fi“, ca să trimită lui Tudor „răspuns înscris, iscălit de toate isnafurile, și de toți, mici și mari, precum și de toți ostașii cîți vă aflați în București și vă hrăniți dintr-această țară ca să știm de voiți binele de oște sau nu“.

La intrarea sa în București, Tudor a cerut ca toți boierii, negustorii și meseriașii care se aflau atunci în oraș să-i dea „un act de adeziune la mișcarea sa, semnat și întărit cu jurămîntul cel mai solemn“.

La 20 martie, Tudor dă o nouă proclamație, în care iarăși arată pricinile care l-au silit să ridice armele : pierderea privilegiilor țării și jafurile organelor administrative. În numele norodului, el promite amnistie generală și invită pe toată lumea să se alipească la mișcarea lui și să contribuie la „obșteasca fericire, făr' de care norocire în parte nu poate fi“. Proclamația adresează apoi acelor care n-au uitat că sînt „părți ale unui neam“ un vibrant apel la unirea pentru „cîștigarea și *nașterea a doua* a dreptăților noastre“.

În toate proclamațiile sale pînă la aceasta din 20 martie. Tudor văzuse în unirea pămîntenilor boieri cu cei după vremi trimiși domni „izvorul tuturor nenorocirilor de care suferise țara“. În proclamația din 20 martie nu mai e vorbă de boieri

sau de domn ; „balaurii însetați de sînge“ și victimele lor de ieri sînt invitați să uite „de istov cele mai nainte lucrate“ și să-și aducă aminte că sînt părți ale aceluiași neam și să lucreze cu toții împreună la întrunirea obșteștii fericiri.

3. NEGOCIERILE CU BOIERII

Ce a putut să determine această radicală schimbare de front, între 16 și 20 martie ? Dezavuarea mișcării de către țar și înțelegerea lui Tudor cu boierii. Asupra acestei înțelegeri, afară de elementele ce se pot deduce din rezultatele ei, nu avem decît mărturia lui Naum Rîmniceanu din *Frățeasca Imbrătoșare* și din *Istoricul Zaveriei în Valahia*.

În aceste lucrări, autorul spune, în esență, următoarele :

Mitropolitul și boierii rămași la București iau „cu toții hotărîre ca să aștepte venirea lui Tudor și atunci ori să-și primejduiască viața, sau să înduplece pe Teodor a se trage din urîtele lui lucrări și porniri asupra (sim) patrioților lui“. La 18 martie ei trimit pe Alexandru Filipescu ca „să-l înduplece a nu intra în oraș pînă va sosi și principul Ipsilant“ și „pînă seara s-a prigonit cu dînsul“, arătîndu-i că intrarea lui în București „se va face pricină de mari turburări și vărsare de sînge, căci orășenii și paznicii sînt sub arme... gata spre împotrivire“.

În adevăr, cînd a sosit Tudor la București, mitropolitul și boierii amintiți s-au dus într-o întîmpinare a lui „și din acea zi au început a-l trezi spre a-și aminti că-i român și că acel loc unde pradă este patria lui“. Ei i-au arătat că Ipsilanti urmărește detronarea sultanului și emanciparea Greciei, „iar noi acum n-avem nici o neînțelegere cu Poarta otomană, ci numai ne plîngem, că ni s-au desconsiderat prerogativele pămîntului și strigăm contra dinastiei grecești, care a afanisit țara și a înjosit-o după cum arată anaforalele sale trimise către devlet prin pașa-

lele de pe malul Dunării“. Nu e necinste pentru un român să se asocieze cu un străin ca să jefuiască fără îndurare avutul compatrioților săi și să ușureze „scopurile tâlhărești ale străinilor pentru sfărîmarea patriei sale“ ? Ipsilanti are prea puțini oameni pentru a putea trece Dunărea și a se opune Imperiului otoman, dar destui pentru a subjuga Țara Românească. În sfîrșit, „își poate închipui cineva că Rusia să fi îndemnat pe Ipsilanti să aducă sfărîmarea celor două Principate a căror protectoare este ?“

Cum vom vedea mai departe, boierii au făcut totul pentru a împiedica intrarea lui Tudor în București și, după împăcarea sa cu boierii, Tudor n-a renunțat numai la orice agitație împotriva boierilor, dar a cerut țaranilor supunere desăvîrșită față de regimul împotriva căruia îi răscolase și plata tuturor dăjdiilor pentru desființarea cărora îi înarmase.

4. DEZAVUAREA MIȘCĂRII LUI TUDOR

Împăcarea lui Tudor cu boierii ocîrmuitori din București a însemnat o radicală schimbare de atitudine, și este evident că aceasta nu putea fi efectul unui discurs. Condițiile în care s-a făcut împăcarea nu se pot explica decît prin modificarea elementelor pe care Tudor își bazase acțiunea : dezavuarea mișcării sale de către împărații Rusiei și Austriei și risipirea iluziilor legate de forța lui Alexandru Ipsilanti.

Tudor a luat, oficial, cunoștință de dezavuarea mișcării sale de către țarul Alexandru, la 18 sau 19 martie st. v., printr-un pitac al marelui vistier Alexandru Filipescu, însoțit de o notă a consulului Pini. Printr-o scrisoare din 20 martie, el confirmă primirea acestor acte. Notificarea lui Pini cuprindea și amenințarea cu publicarea dezavuării. Tudor răspunde : „Care vestire ce face și de se va publicarisi și de nu, pe mine nu mă supără“. Aceasta „însemna,

observă judicios I. C. Filitti, că n-o credea sinceră sau că și fără sprijinul rusesc nădăjduia să obțină dreptățile țării“. Depeșele agentului austriac, Fleischhackl von Hakenau, rezolvă problema în sensul primei ipoteze. Pini a părăsit Bucureștii la 17/29 martie și n-a dat publicității dezavuarea țarului.

Dezavuarea țarului i-a fost confirmată lui Tudor și de Udritzki la 22 martie/3 aprilie.

După comunicarea lui Udritzki, Tudor a însărcinat pe vistiernicul Alexandru Filipescu să convoace pe mitropolit și pe boierii divaniți la o consfătuire. La ora 10, vistiernicul Alecu Filipescu, însoțit de doi arnăuți, s-a dus la Mitropolie ca să vorbească cu mitropolitul. Garda l-a oprit la o bătaie de pușcă și nu l-a lăsat să se apropie decît singur de poartă, unde a putut să comunice mitropolitului invitația de a asista la ședința divanului. Mitropolitul a voit să plece, dar garda l-a oprit, declarînd că nu va preda nici Mitropolia, nici pe mitropolit decît lui Ipsilanti. Divanul a ținut ședință fără mitropolit și a delegat pe Alecu Villara și pe Constantin Herescu să comunice lui Tudor că boierii divaniți îl pot vizita individual, dar *in corpore* nu i se pot prezenta, fiindcă el nu e autoritate legal constituită, cu alte cuvinte, ei nu-l pot recunoaște ca domn (*Oberhaupt*). Boierii s-au arătat însă dispuși să-l primească în divan și să se sfătuiască cu el asupra afacerilor curente. În același timp i-au garantat colectiv securitatea vieții. Tudor ar fi acceptat propunerea și ar fi promis să asiste la ședința divanului din 4 aprilie.

Nu știm dacă divanul a ținut ședință la 4 aprilie și dacă Tudor a asistat la ea. S-a ținut, în schimb, o consfătuire în casa spătarului Grigore Băleanu, la care au participat și Tudor și mitropolitul. Rezultatul consfătuirii a fost rugăminta adresată lui Tudor de a se înțelege și a colabora cu Ipsilanti.

În aceeași zi, dimineața, a sosit de la Constantinopol poșta rusească și a adus din partea baronului Stroganov o notă, prin care consulatul rus era invi-

tat să facă o nouă declarație scrisă că împăratul Alexandru dezaprobă acțiunea lui Ipsilanti și-l declară rebel. În același timp, curierul rus aducea anatema patriarhului de la Constantinopol, pe care mitropoliții celor două Principate trebuiau să o citească poporului. Actul patriarhal promitea amnistie deplină acelor care ar depune armele și cele mai aspre pedepse acelor care ar stăruî în nesupunerea lor. Poarta otomană a primit împuternicirea pentru a trimite trupe în Principate și ordinele au fost deja date comandanților din cetățile de la Dunăre.

Consulatul rus a redactat imediat declarația și încă în dimineața aceleiași zile a trimis-o, împreună cu cartea de afurisenie a patriarhului, mitropolitului, care se afla la consfătuirea din casa lui Băleanu.

La 4/16 aprilie, în timp ce Tudor ținea sfat în hanul Șerban-Vodă, pe străzile Bucureștilor se desfășoară o manifestație care surprinse și pe Tudor, și pe membrii guvernului. Iordache Olimpiotul cu trupele sale compuse din arnăuți, greci, români și nemți, un mare număr de greci și mai mulți preoți greci în odăjdii s-au strâns în casele Belu, unde era cartierul lui Farmache, și au ridicat drapelul libertății. După ce s-a oficiat o sfeștanie, asistența s-a încolonat și a ieșit în stradă. În frunte mergea Costache Chiriac Aristia cu steagul în spinare, între doi preoți, dintre care unul ținea în mână o cruce, iar altul Evanghelia. În urma lor pășeau grecii cu săbiile scoase, apoi „mulțime mare de arnăuți și de greci“. Cântind cîntece patriotice „și de libertate de-ale lui Riga“, manifestații au ajuns la biserica numită Curtea Veche, unde s-a oficiat un *Te-Deum* „cu tămîieri și cu botezuri“. Cîntecul de la sfințirea apei : „Mîntuiește, Doamne, poporul tău“ a fost semnalul unor salve de pușcă care au ținut pînă ce cortegiul s-a întors din nou la casele Belu, unde steagul a fost arborat deasupra porții. Acolo s-a tras o ultimă salvă și asistenții au strigat într-un glas : *la Porțile Bizanțului !*

5. BAZELE ACORDULUI CU BOIERII

Din aceste fapte și documente se pot desprinde elementele esențiale pe baza cărora s-a făcut înțelegerea între Tudor și boieri și condițiile generale care le-au impus.

Ce urmăreau boierii? Să împiedice intrarea lui Tudor în București înainte de sosirea lui Alexandru Ipsilanti și să-l înduplece să se lase de „urțile lui porniri“, adică să renunțe la agitația împotriva boierilor.

Am văzut că Tudor a ridicat în proclamațiile sale chestiunea țărănească pentru a putea exercita o presiune asupra boierilor. De la Tismana pînă la Bolintinu el a repetat mereu că nu se vor lua decît averile boierilor „care nu vor urma nouă, precum sînt făgăduiți“; că el și adepții lui nu cer decît o dreptate „care poate fi și boierilor de mai mare folos“, și încheie cu asigurarea că „oricare va fi la un glas și într-o unire cu creștinescul norod... acela se va numit patriot“.

Dar țărani au înțeles altfel lucrurile. Din proclamațiile lui Tudor, ei au reținut mai ales ceea ce justifica milenara lor foame de pămînt, liber de orice servitute feudală și osîndirea „averilor rău agonisite ale tiranilor boieri“. Ei simțeau că soarta lor era legată de regimul feudal al proprietății, de drepturile boierilor asupra clăcașilor și de strînsa legătură dintre boierul proprietar — „ori de ce neam ar fi“ — și administrația ispravnicilor, căpităniilor, sameșilor, zapciilor și vătafilor. Ei au văzut în mișcarea lui Tudor un prilej de a răsturna această stare de lucruri și de aceea „alergau orbi“ la „Adunarea“ lui. Intenția manifestată în proclamația de la Tismana de a justifica averile boierilor care se vor alătura mișcării și de a jertfi, ca „rău agonisite“, averile boierilor care i se vor împotrivi, nu putea intra în capul țărănilor. Pentru ei, toate averile boierești erau „rău agonisite“ și, prin urmare, toate trebuiau „jertfite“. Vorbind de „balaurii care ne înghit de vii căpeteniile noastre zic, atît cele bisericesti cît și cele politicești“, de

„Domnii țării“ care „împreună cu boierii greci și români, unindu-se cu toții, ne-au prădat și ne-au despoiat de am rămas numai sufletele“, „mai goi decât morții cei din mormînturi“, ce alt sentiment putea trezi Tudor în sufletul țăranilor decât entuziasmul dezrobirii ?

În acțiunea de trezire și de mobilizare a satelor, pandurii au adus spiritul de inițiativă și unitatea de direcție. Ei cutreierau satele în cete și chemau poporul la răscoală. Încurajați de ei, țăranii primeau cu ciomege, cu furci și cu topoare pe ipistații boierilor și pe slujbașii stăpînirii.

Cît timp arnăuții, mercenari fără țară, jefuiesc fiindcă jaful e una din rațiunile profesiei lor, mișcările țărănești au un pronunțat caracter social. Cînd țăranii atacă, incendiază și distrug un conac boieresc, ei vizează centrul și simbolul material al puterii boierești care-i oprimă. Așa se explică faptul, la prima vedere paradoxal, că, în timpul mișcărilor țărănești, răsculații adeseori, în loc să-și împartă cerealele și vitele boierești, dau foc hambarelor și grajdurilor, și veghează ca nimeni să nu se atingă de ceva.

Istoria intervenției maselor țărănești în mișcarea lui Tudor Vladimirescu rămîne încă de făcut prin cercetări în arhivele județene. Știrile pe care le avem pînă acum nu ne permit să schițăm decît liniile generale ale unei mișcări care, generalizată și organizată, ar fi putut singură să transforme răscoala lui Tudor Vladimirescu într-o revoluție socială care să modifice repartitia proprietății și să modernizeze structura arhaică a societății.

Dar Tudor Vladimirescu nu avea nici pregătirea teoretică, nici baza materială, nici libertatea de acțiune necesară pentru o astfel de misiune.

Ecoul mișcării lui Tudor la sate și formele pe care le-a luat agitația țărănească au umplut de îngrijorare pe boieri, indiferent că erau afiliați la Eterie sau nu. Spectrul războiului țărănesc a făcut să amuțească pasiunile și rivalitățile dintre ei și i-a unit într-un singur bloc în fața „Adunării“ lui Tudor. Sen-

timentele lor transpiră clar în adresa trimisă Porții la 10 aprilie 1821. Boierii declară textual : „Nu sîntem vrednici după cuviință a mulțămii prea milostivului nostru împărat pentru această nemărginită milă ce au arătat către săraca țară de au izbăvit-o din miinile țaranilor hoți, ce năvălise cu mare vrăjmășie și răutate asupra ei, ca niște fiare sălbatice și înveninate“.

Într-un memoriu adresat lui Pini, boierii refugiați la Brașov recunosc că nedreptățile au împins poporul la desperare, „iar această desperare a încurajat pe români pînă a-și manifesta fără sfială tendințele lor spre libertate“. Dar, adaugă ei, „pe lîngă adevărata lui suferință, nu puțin a contribuit la răscoala lui și promisiunea capului mișcării de a prăda și a răpi averile celor mai bogați“. De aceea „răscularea poporului român nu se poate explica mai nimerit decît *ca un războiu al celor săraci împotriva celor crezuți bogați*, iară nu ca o ridicare cu armele pentru dobîndirea drepturilor naționale și pentru curmarea abuzurilor“.

Amintirea exceselor comise de eteriști și de trupele turcești de ocupație nu era nimic pe lîngă groaza pe care o lăsase ridicarea țaranilor români. Nu e nici o mirare că prima condiție pe care au pus-o lui Tudor a fost să înceteze „uritele sale porniri“ împotriva clasei boierești.

Tudor a acceptat și a scos din cauză pe boieri, a recunoscut „vremelnica stăpînire a țării“ și a invitat la liniștire „pe toți cei ce au încins arme de izbăvire“.

Pactul încheiat între boieri și Tudor a fost adus la cunoștința țării printr-o proclamație, datată după Aricescu, din 20 martie, dar care nu poate fi decît din 23 martie, ca și actul de jurămînt care o completează. Pornirea lui, cu glasul norodului cel năpăstuit, e pentru dobîndirea dreptăților. El a încins sabia „dînd cel dintîiu semn de bun patriot într-acest pravoslavnic pămînt rumânesc, întru care am strămoșasca naștere“, spre „zdrobirea și încetarea vericăruija jaf și nedreptate ce ați cercat pînă acum din pricina oblăduitorilor domni ce au stătut“. Hotă-

rîrea lui e ca nici într-un chip să nu înceteze din cererea dreptăților țării, pe care, de nu le va dobîndi prin cererile adresate unde se cuvine, le va dobîndi prin vărsare de sînge.

Ajungînd în politia Bucureștilor și „fășind mulți patrioți boieri întru asemenea bune cugetări cu ale norodului asemănare, am hotărît, ca un voitoriu de dreptate, să cunosc vremelnica stăpînire a țării, supuindu-se toți cei ce au încins arme de izbăvire la legile și pămînteștile obiceiuri ce li se vor arăta de cătră stăpînire prin mine, și le voi cunoaște că sînt întru adevăr folositoare patriei și de mare trebuință obștii norodului“.

Deci, „voi mazililor, brășlașilor și cumpăniștilor și străinilor, răfuiți-vă rămășițele ce aveți a următoarei tetraminii de ianuarie. Asemenea și voi, birnicilor, istoviți rămășițele dăjdiilor ce sînt scoase pînă acum prin poruncile stăpînirii, adică asemin vistierii de februarie și martie, po taleri 18 de lude, ai diminii lefilor tot pe aceste doao luni, po taleri 12 și jumătate de liude, și banii orînduelii mezilhanelii de primăvară, po taleri 17 și jumătate de lude“. Ostașii supuși armelor izbăvirii sînt scutiți. Pentru ceilalți, ușurarea de dăjdii și încetarea jafurilor rămîn o promisiune de viitor.

Constatînd acordul său, „întru bune cugetări, cu toți ceo ce au cunoscut întru adevăr că voiesc binele și folosul patriei, luînd desăvîrșire încredințări prin înscris și strașnic jurămînt pe numele atotputernicului Dumnezeu... Mă leg și eu din parte-mi cu glasul obștii norodului printr-acest înscris al meu și mă jur pe numele marelui Dumnezeu, întii, că nici odinioară nu voi cugeta, nici de față, nici prin chip de viclenie, asupra vieții și a cinstei cuivaș din patrioții mei, sau asupra hrăpirii averii sale ; și, al doilea că, de astăzi înainte, cunoscînd vremelnica stăpînire a țării, voi cere toate cele trebuincioase oștirilor a se împlini prin poruncile acestei stăpîniri“ ; al treilea că va pune în aplicare toate ordinele menite a curma pagubele și răutățile săvîrșite de ostașii săi ; al patrulea, că va îndupleca pe tot noro-

dul din cele șaptesprezece județe ale țării „a da toată supunerea și ascultarea la stăpînirea țării“ ...,cînd însă și această stăpînire va avea îngrijire pentru dînsul a-l feri de orice jaf și nedreptate“ ; în sfîrșit „în vremi de trebuință, voi fi gata a mă război, prin armele ostașilor ce otcîrmuiesc, împotrivor vrăjmașului ce se va arăta împotriva dreptăților țării, unindu-mă și la aceasta cu glasul și voința celor înfrățiți la această sfîntă legătură.“

6. URMĂRILE ACORDULUI

Căpeteniile, atît cele bisericești, cît și cele politicești, care în unire cu cei „după vremi domni“ sau robii țărănimea și i-au supt sîngele, sînt scoși din cauză. Răutățile împotriva cărora ostașii lui au încins armele izbăvirii nu mai sînt imputate decît „oblăduirii domnilor ce au stăpînit pînă acum“. Tudor, care ar fi voit „să scurteze d-o palmă pe cîți erau boieri divaniți, să-i umple cu pae și să-i trimită plocon din partea țării la curțile împărătești“, el care denunța în proclamația de la Tismana „averile rău agonisite ale tiranilor boieri“, jură acum că niciodată nu va cugeta „asupra vieții și cinstei cuivași din patrioții mei sau asupra hrăpirii averii sale“ și care recunoaște „vremelnica stăpînire a țării“, se obligă a-i subordona chiar și aprovizionarea oștirii sale și a îndupleca, prin toate mijloacele de care dispune norodul din tot cuprinsul țării a da acestei stăpîniri toată supunerea și ascultarea. Este însă de reținut faptul foarte semnificativ că și în aceste împrejurări deosebit de dificile, care-l obligau la concesiile de mai sus, Tudor consimte la acord cu condiția : „Cînd, însă, și această stăpînire va avea îngrijire pentru dînsul, a-l feri de orice jaf și nedreptate“. Vom vedea ce valoare putea avea această rezervă. În sfîrșit, Tudor se obligă să lupte „prin armele ostașilor ce otcîrmuia“, „împotriva vrăjmașului ce se va arăta împotrivor dreptăților țării“. Cine era vrăjmașul

vizat ? Evident, Turcia. Membrii vremelnicii stăpîniri erau eteriști și partizani ai Rusiei. Ei n-au putut cere lui Tudor să lupte împotriva altcuiva decît împotriva turcilor.

În schimbul acestor concesi, ce obținea Tudor de la boierii țării ? Legitimarea mișcării sale și o vagă promisiune de impunitate. Mitropolitul Dionisie, episcopii de Buzău și de Argeș și cincizeci și patru de boieri de toate stările, rămași la București, încredințează prin actul semnat de ei „cum că am cunoscut că pornirea dumnealui slugerul Theodor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare, nici în parte fieșcăruia, nici patriei, ci folositoare și izbăvitoare, și norodului spre ușurință. Pentru care și ca pe unul de binele țării voitor, și de trebuința obștiei norodului, l-au primit toată politia Bucureștilor cu drag și brațe deschise. Drept aceea și ne jurăm din parte-ne sub aceste iscălituri... că nicio-dată nu vom cugeta împotriva vieței și cinstei dumnealui și ne vom uni pentru toate bunele cugetări cîte se vor chibzui între dumnealui și toți cei uniți cu dumnealui printr-aceste iscălituri“.

Importanța acestui act al lui Tudor rezultă din publicitatea pe care boierii i-au făcut-o și din reacțiunea țărănilor. Manifestul lui Tudor din 23 martie, prin care povățuia populația „ca să cunoască stăpînirea și boierimea“ a fost tipărit din ordinul divanului, în trei mii de exemplare și răspîndit în toată țara, cu instrucțiuni pentru ispravnici să-l citească „în auzul tuturor de obște... ca să înceteze orice duh de răzvrătire prin corpul locuitorilor“.

La acest apel, unii locuitori au răspuns sărind „cu zurbălicuri“ asupra sameșilor, zapciilor și altor slujbași, orînduiți de vistierie pentru împlinirea rechizițiilor și rămășițelor dăjdiei. La aceste simptome de anarhie s-adaugă neorînduiele comise de unii panduri și arnăuți care umblau prin satele județului jefuind pe negustori și pe locuitori cu nume de „ostași ai Adunării“.

Boierimea a știut să speculeze unele puncte ale acordului spre a depărta pe țărani de Tudor. La 4/16

aprilie, agenția austriacă raportează că țărani care, la început, alergau „orbi“ în „Adunarea“ lui Tudor nu-și mai ascund acum nemulțumirea și dezamăgirea, fiindcă nimic din ceea ce li se făgăduise nu s-a împlinit. „Li s-a promis că la București drepturile lor naționale vor fi recunoscute și că li se va permite să prade pe boieri, și acum Tudor vrea să-i întrebuițeze pentru cauza grecilor, cu care nu au nimic comun. Mai mult de 400 au părăsit deja steagul lui Teodor“. Silit pentru a-și salva situația să se înțeleagă sau cu Ipsilanti sau cu turcii, Tudor a încercat și una și alta, dar n-avea să găsească la capătul disperatelor sale încercări decât înfrângerea și moartea.

TUDOR VLADIMIRESCU ȘI ALEXANDRU IPSILANTI

1. ÎNAINȚAREA LUI IPSILANTI SPRE BUCUREȘTI

Cu cele două mii de greci, sîrbi și albanezi strînși la Iași, Ipsilanti se îndreaptă, la 1/13 martie, spre București. Cetățile de la Dunăre, în frunte cu Brăila, erau slab apărate din cauza războiului cu Ali Pașa și, după părerea specialiștilor, s-ar fi putut ușor lua prin surprindere. Brăila ar fi putut deveni o puternică bază de acțiune și ar fi permis lui Ipsilanti să controleze tot cursul inferior al Dunării și să-și constituie o numeroasă armată de mercenari. Dar Ipsilanti ținea, mai ales, să se unească cu Tudor Vladimirescu, conducătorul celor 16 000 oameni bine echipați și bine înarmați.

La Roman, Ipsilanti află că locuitorii din județele Rîmnic și Buzău fug la apropierea trupelor lui. Într-o adresă către divanul țării, el își exprimă mirarea pentru acest fapt — subliniind că el vine ca eliberator și garantează securitatea averii, persoanelor și stăpînirii locale — și-i cere să liniștească populația care nu avea nici un motiv de îngrijorare. În sfîrșit, fiindcă armata grecească are să treacă prin Țara Românească, divanul este rugat să pregătească „cele de mîncare din belșug și multe, cum și trebuincioasele conace pentru oștiri“.

La 7/19 martie, Ipsilanti ajunge la Focșani, unde îl așteptau eroii de la Galați, Vasile Caravia și Anastasie Arghirocastro, cu 200 de eteriști și cîteva tunuri

luate de la turci. Pentru a lăsa armatei ruse și voluntarilor care se anunțau din Basarabia, de la Odessa și de la Viena, timp să sosească, Ipsilanti zăbovi aci o săptămână și se folosi de această zăbavă ca să organizeze, după model teban, un „Batalion sacru“ (*Ieros lohos*). Membrii acestui batalion au fost recrutați dintre elementele cele mai entuziaste și mai devotate ale Eteriei, aproape toți elevi ai școlilor grecești. Ei adoptară uniforma neagră, în semn de doliu, căpul de mort pe căciulă și pe drapelul tricolor, și deviza : *Libertate sau moarte !*

În clipa când părăsi Focșanii, la 13/25 martie, pentru a călca pe pământul Țării Românești, Ipsilanti adresă o nouă proclamație și, schimbându-și din nou atitudinea față de români, se prezentă ca „un vestitor al neatîrnării și fericirii lor politice“ și își exprimă nădejdea că muntenii îl vor primi tot așa de bine ca și moldovenii. „E timpul, amicii mei daci, să vă deșteptați... și să cereți fireștile și politiceștile voastre drepturi pe care natura le-a dat omului, și pe care societatea politică e datoare să le asigure“. O națiune mare, a grecilor, „aleargă în strălucita carieră a neatîrnării... Voi ce mai așteptați ? Când veți putea găsi timp mai favorabil pentru recăpătarea sfintelor voastre drepturi, călcați de atâtea veacuri ?“

Fapt demn de remarcat, în clipa când semna această proclamație, Ipsilanti se credea în drum spre Grecia („ducându-mă unde glasul patriei mă cheamă“) și numai în trecere prin Țara Românească („în trecerea mea prin scumpa d-stră patrie“...). De aceea, când află de sosirea lui Ipsilanti la București, Tudor era în drept să se întrebe : „Ce caută Ipsilanti în București ? Locul lui nu e acolo“.

De la Focșani, Ipsilanti a purces, cu toată „adunarea“ lui și cu arnăuțimea ce-i ieșise înainte, pe sub munți, pînă la Mizil, ferindu-se de drumul mare, din cauza garnizoanei turcești din Brăila. La Mizil, el află de ridicarea consulatelor și de pribegia boieri-

lor. Sub impresia acestei știri, el adresă, la 18 martie, un apel special către bucureșteni, în care osîndește pe boierii fugari : „Cînd stîlpii țării dau asemenea pilde, ce mai rămîne să facă poporul ?” — și invită pe fugari să se întorcă la vetrele lor. „Interesele patriei voastre, ale poporului, ale voastre, vă chiamă în capitala țării. Astăzi e vorba de viitoarea fericire a neamului vostru“. Ipsilanti nu s-a mărginit să adreseze fugarilor apelul de a se întoarce de bună voie ; el a încercat să-i aducă înapoi cu forța. O ceată de eteriști, trimisă în urma lor, i-a ajuns la Breaza, în județul Prahova, dar ei n-au îndrăznit să recurgă la forță, fiindcă în mijlocul fugarilor erau și consulii Rusiei și Austriei. Astfel, boierii au putut să-și continue drumul pînă la Brașov.

La Ploiești, unde mai pierdu zece zile, strînse toate armele pe care le găsi și înrolă un mare număr de greci și bulgari. Apoi, după ce, foarte neliniștit cu privire la atitudinea lui Tudor și Sava, se gîndi un moment să se retragă la Tîrgoviște ; plecă totuși în fruntea unei trupe de 1 000 oameni la București, unde îl chema divanul.

Sosirea lui Ipsilanti a fost anunțată la București printr-unul dintre ofițerii săi, care aducea divanului „ordinul“ de a pregăti provizii și furaje pentru zece mii de oameni și cinci mii de cai. Știrea aceasta a provocat o alarmă atît de mare încît toate autoritățile turcești care se aflau în Principate s-au retras pe malul drept al Dunării.

La 25 martie, Ipsilanti sosi la Colentina. Mitropolitul și boierii îl invitaseră să intre în București. Tudor îl împiedică să intre în „capitala sa“, dar îl trată cu cel mai mare respect, îi puse la dispoziție casa superbă a lui Grigore Ghica, viitorul domn, și-i oferî, contra plată în numerar, toate cele necesare pentru întreținerea armatei sale. Ipsilanti primi casa și se instală în ea împreună cu frații săi și cu cneazul Gh. Cantacuzino-Deleanu, iar oastea sa fu încartiruită în mănăstirile dimprejur.

În casa lui Grigore Ghica se duseră boierii, episcopii și mitropolitul să-l salute și să-i arate „toată

ticăloșia țării, cum și jafurile și prăpădenia ce s-au făcut de către oamenii slugerului Teodor și de către arnăuți“.

Ipsilanti le-a promis că va îndrepta lucrurile, i-a asigurat că mișcarea sa e sprijinită de Rusia și le-a propus să alcătuiască un guvern provizoriu, căci pe viitor nu vor mai fi cîrmuiți de domni străini trimiși de la Constantinopol, ci țara se va guverna după legile ei. El le-a cerut apoi două milioane de piaștri pentru întreținerea armatei sale.

Boierii, care știau de o săptămînă că țarul dezaprobase mișcarea lui Tudor Vladimirescu, erau nerăbdători să scape de o tovărășie „tiranică“ și compromițătoare și voiau să se încredințeze că Ipsilanti vine în adevăr însoțit de trupele rusești pe care le anunțaseră proclamațiile și agenții lui. Dezamăgirea lor a fost deplină. În loc de 60 000 trupe rusești, ei n-au văzut în jurul lui Ipsilanti decît cel mult 5 000 de oameni, din care abia cîteva sute în uniforme, iar restul îmbrăcați ca bulgari și arnăuți, sub comanda „unor vestiți tîlhari“, ca Scufa, Duca, Mano etc. Atunci boierii au recunoscut că „au hrănit zadarnice nădejdi“ și au pregătit țării cele mai mari nenorociri.

În afară de reprezentanții Țării Românești, trei bulgari de la Filipopol, Slivan și Osman-Bazargic au venit la Colentina să salute pe Ipsilanti.

2. ÎNTÎLNIREA LUI TUDOR CU IPSILANTI

Tudor și Sava, mai bine informați de situația militară a lui Ipsilanti, nu s-au grăbit să se prezinte în tabăra de la Colentina. Ipsilanti a trimis pe Lassanis la Sava ca să-l liniștească. Lassanis i-a arătat că, pentru a avea un motiv plauzibil de război, Rusia trebuie să aștepte intrarea trupelor turcești în Principate. Sava se lăsă convins și nu se prezintă numai el în fața lui Ipsilanti, ci „determină și pe Tudor să o facă, constituind-se ostatic în tabăra lui Tudor“.

Întrevederea dintre Tudor și Ipsilanti — ambii fiind însoțiți de escorte puternice — avu loc în casele de la cișmeaua Mavrogheni, lângă bariera Podului Moșoșoaiei.

Fondul și rezultatul discuției nu pot fi deduse decît pe baza mărturiilor pe care, din auzite, ni le-au lăsat contemporanii și a logicii faptelor.

Pe Ipsilanti îl interesa să știe care era forța armatei lui Tudor și întrucît poate conta pe fidelitatea lui. Tudor dorea să știe dacă acțiunea lui Ipsilanti se întemeia în adevăr pe ajutorul Rusiei, „fiindcă el, Tudor, n-ar fi voit să zădărnicească eventuale planuri secrete ale unei puteri mai înalte“, adică ale Rusiei.

După Izvoranu, Ipsilanti l-a primit pe Tudor în picioare și i-a propus să fie uniți. Tudor a răspuns că e dispus să accepte propunerea, dar mai întâi ar vrea să știe dacă mișcarea eteristă e susținută de Rusia și dacă, în urma lui, vin trupe rusești. Ipsilanti răspunde evaziv că n-a venit cu oștire, ci cu porunci din partea rușilor. Ca să încredințeze pe Tudor că „are porunci“, Ipsilanti a scos o pretinsă scrisoare a contelui Capodistria, pe care însă a refuzat s-o dea episcopului Ilarion ca s-o traducă lui Tudor. Acesta, supărat, ar fi răspuns : „Dacă eu, în țara mea, în fruntea a 24 000 de oștire. nu sînt vrednic să văz poruncile Măriei Tale, rămîi sănătos !“, după care s-ar fi întors la cartierul său general.

Dimpotrivă, Cioranu crede că întrevederea s-a terminat printr-un acord. Dîrzeanu, de asemenea, susține că chiar după ce a văzut „împușinarea adunării prințipului Ipsilanti și că nu este nici o întocmire, după cum s-ar fi nădăjduit, nu a cutezat a se uni întru toate acelei adunări, precum ar fi fost dintru început clădirea lucrurilor“, dar a continuat totuși a se arăta „soglăsuitor ridicării“. De aceeași părere e și Fotino. „Astfel se păru că s-ar fi făcut între dînșii un fel de împăcăciune, în urma căreia, rămînînd înțeleși în planurile lor, își jurară pentru a doua oară credință reciprocă“.

Sîntem deci în fața a două versiuni. Prima, reprezentată prin Izvoranu și Zilot, duce la concluzia că întîlnirea între cei doi șefi revoluționari s-a terminat cu o ruptură. După a doua versiune, înfățișată de Cioranu, Fotino și, cu oarecare rezerve, de Dîrzeanu, rezultatul întrevederii a fost un acord de colaborare. Aceste două versiuni, care par a se exclude, nu sînt de fapt inconciliabile. Ele caracterizează raporturile dintre Ipsilanti și Tudor la două momente diferite.

3. ȚARA ROMÂNEASCĂ SUB DUBLĂ CÎRMUIRE...

Tudor și Ipsilanti „s-au dezbinat” în adevăr, dar numai la sfîrșitul lui aprilie, și nici atunci complet. Un timp, chiar și după retragerea lui Ipsilanti la Tîrgoviște, ei au colaborat. Prin mijlocirea Comitetului de ocîrmuire, ei și-au împărțit administrația țării. Județele de la munte au trecut sub controlul lui Ipsilanti, cu excepția unor plaiuri pentru care Tudor a primit „cărți deschise”, iar județele de la cîmpie și cele din Oltenia au rămas sub autoritatea lui Tudor. S-a stabilit apoi ca, o dată cu plecarea boierilor ocîrmuitori la Tîrgoviște, Tudor să meargă cu ostașii săi la Pitești; dar Tudor nu s-a ținut de învoială și, cînd boierii ocîrmuitori au voit să se tragă la Tîrgoviște, i-a sechestrat și închis la Belvedere.

De altfel, oamenii inițiați în toate secretele Eteriei, ca postelnicul C. Vlahutzis, ginerele lui vodă Caragea, nu credeau în sinceritatea dezbinării între Tudor și Ipsilanti. „Se bănuiește că această dezbinare — scria Vlahutzis prințului Mavrocordat — e numai aparentă și că, în secret, ei au stabilit un plan și o înțelegere; alții spun că, cu voie sau fără voie, cele două partide trebuie neapărat să se împace, altfel s-ar produce cele mai rele urmări, mai ales dacă turcii ar intra în țară”.

O apreciere similară era formulată de consulul rus Pini într-o corespondență adresată ministrului

de externe, Nesselrode, la 3/15 aprilie : „Vladimirescu declară — după câte se spun — că nu va participa la nici unul din proiectele prințului Ipsilanti, căruia nu-i îngăduie decît trecerea — lui și armatei lui — pe teritoriul român“. El persistă să declare că nu urmărește alt scop decît să garanteze pe compatrioții săi împotriva năpăstuirilor săvîrșite pînă acum de domni și de boieri, fără să pretindă a susține patria sa de sub stăpînirea otomană. „Eu sînt cu atît mai mult înclinat să cred puțin probabilă o deosebire de opinie între șefii insurgenților cu cît între ei domnește o intimitate constantă. Pretinsa lor disensiune îmi pare prin urmare o șiretenie inventată pentru a face Poarta să creadă că vor sfîrși prin a se distruge unii pe alții și, întîrziînd prin aceasta un atac din partea turcilor, să cîștige timp și să-și organizeze, în acest interval, «armata»“.

Politica lui Tudor a fost mai bine caracterizată de Kotov — primul dragoman al consulatului rus, lăsat la București de Pini după plecarea sa la Brașov — în raportul său către Pini din 7/19 aprilie: „Proiectele lui revoluționare n-au nici o legătură cu planurile acestuia. Convins acum de reprobarea acțiunii sale de către Rusia, Tudor a respins categoric propunerile lui Ipsilanti. El a avut mai multe consfătuiri cu boierii rămași la București și a primit de la ei certificate semnate de ei și de alți locuitori, prin care ei aprobă politica lui, îi garantează viața și poziția, făgăduiesc să se unească cu el pentru a obține restabilirea privilegiilor țării, iar dacă Poarta încearcă să-l supună cu forța ca pe un răzvrătit el declară că se va apăra pînă la ultima extremitate“.

Este mai mult decît probabil că întîlnirea între cei doi s-a terminat cu stabilirea unui plan de colaborare. Acordul — încheiat mai mult sub presiunea partizanilor lor care își dădeau seama că neînțelegerile dintre cei doi șefi nu fac decît să agraveze anarhia, să-i împiedice a trage folos din toate avantajele ce le oferea țara și să mărească primejdia

invaziei turcești — n-a durat, din cauza neîncrederii care se încuibase între ei. Ipsilanti învinuia pe Tudor că nu se ține de învoială, amînînd mereu retragerea sa la Pitești. Tudor se plîngea că a fost înșelat cu privire la sprijinul Rusiei, că Ipsilanti a înlocuit pe ispravnicii și vătafii numiți de el, că a căutat prin vicleșug să pună mîna pe mănăstirile din Oltenia și că trupele lui pradă țara.

Tudor și-a exprimat nemulțumirea în scrisori adresate lui Ipsilanti prin mijlocirea boierilor ocîrmuitori. Astfel, în una din aceste scrisori, din 14/26 aprilie, boierii divanului contestau temeinicia neîncrederii lui Ipsilanti, subliniind că observaseră în modul cel mai scrupulos toate făgăduielile și că „ospitalitatea de care v-ați bucurat e cea mai bună dovadă a încrederii și corectitudinii noastre“. În schimb, proclamațiile și circularele lui Ipsilanti erau în contradicere cu tot ce au sperat boierii și cu tot ce li s-a făgăduit.

În scrisoare erau formulate acuzații deschise contra eteriștilor care „ne-au promis că vin numai în trecere pe la noi și acum se întăresc pe pămîntul țării noastre, disprețuiesc guvernul legitim, distrug orînduielile, calcă în picioare datoriile ospitalității, cer lucruri imposibile de la un popor lipsit și, într-un cuvînt, își bat joc de o țară care i-a primit cu brațele deschise“. Boierii somau pe Ipsilanti să spună drept cît timp are de gînd să mai stea în țară, să le lămurească declarația țarului Alexandru și să revoce ispravnicii numiți de el.

La scrisoarea aceasta, „redactată sub presiunea lui Tudor“ Ipsilanti a răspuns că „nu vrea să se mai amestece în administrația internă a țării, nici nu vrea să mai ceară ceva locuitorilor, dacă i se dă asigurarea că armata sa, atît în actuala poziție cît și la o depărtare mai mare, va fi prevăzută cu toate lucrurile necesare“.

Relațiile dintre Tudor și Ipsilanti devin însă treptat tot mai încordate, astfel încît la sfîrșitul lui

aprilie „Tudor ar fi fost dispus să atace pe Ipsilanti și să-l alunge, dacă Poarta ar fi ascultat plîngerile poporului român împotriva stoarcerilor și silnicilor fanarioșilor“.

La cererea boierilor și a mitropolitului, Tudor fusese nevoit, la 12 aprilie, să evacueze capitala și să se retragă el însuși la Cotroceni, ceea ce era un succes pentru Ipsilanti. Tudor a fost în mod deosebit afectat de încercarea lui Ipsilanti de a-i ademini trupele.

În sfîrșit, indisciplina trupelor eteriste a fost un alt motiv de recriminare din partea lui Tudor. Oamenii lui Ipsilanti despuiau ziua în amiaza mare pe oricine întîlneau pe străzile Bucureștilor, intrau în casele boierilor fugiți și prădau tot ce găseau. Capitala era cuprinsă de spaimă și de jale, și reacția populației amenința să atingă și prestigiul lui Tudor.

Ca urmare, Tudor a chemat la Cotroceni pe Sava, care nu a contestat faptele și a răspuns — la întrebarea lui Tudor — că nu se leapădă de obligațiile de pază a Capitalei cu care fusese însărcinat de divan. În urma acestei consfătuiri dintre Tudor și Sava a fost publicată o hotărîre prin care proprietarii sau vecinii erau autorizați să tragă în toți zavergii care ar fi intrat în vreo casă pentru pradă.

Dezavuarea țarului și anatema patriarhului de la Constantinopol asupra mișcării eteriste au discreditat mișcarea lui Ipsilanti și au desăvîrșit ruptura lui cu Tudor. Singura soluție care mai putea salva situația lui Tudor era o înțelegere cu turcii. Zilot Românul a rezumat în acest sens faptele cînd a scris : „Mulți zicea că el (Tudor), după ce au văzut că oștiri regulate rusești nu vin și pe Ipsilanti tîlhărește purtîndu-se... s-ar fi ajuns cu turcii, ca ei pe de o parte și el pe de alta să-l lovească și cu toată ceata tîlharilor lui să-l prăpădească, care înțelegînd Ipsilanti... prin chiar tainicii lui... l-au dat morții“.

4. RETRAGEREA LUI IPSILANTI LA TÎRGOVIȘTE

În palatul lui Grigore Ghica, unde își stabilise cartierul general, Ipsilanti dădea audiențe și făcea pe arbitrul situației în Țara Românească. Dar în timp ce, înșelându-se pe sine și înșelînd pe alții, Ipsilanti afecta cea mai deplină siguranță, mișcarea lui fu atinsă de o lovitură de moarte. Printr-o duplicată a scrisorii lui Capodistria din 14/26 martie, Ipsilanti fu informat de dezavuarea țarului. Originalul fusese adresat baronului Stroganov la Constantinopol, și acesta, după ce o arătase lui Reiss-effendi, conform ordinelor țarului, o trimise la București lui Ipsilanti și lui Pini. Ipsilanti fusese deci informat de hotărîrea țarului înainte de sosirea depeșei lui Stroganov. Așa se rezolvă o enigmă care a dat mult de gîndit diplomaților de atunci și care a confirmat Poarta în bănuielile sale relativ la amestecul Rusiei.

Dezaprobarrea țarului a produs asupra grecilor efectul unui trăsnet din cel mai curat senin. Cuprinși de panică, mulți au aruncat armele și au căutat să se facă nevăzuți.

Amenințat să fie părăsit de toți partizanii și atacat de turci, Ipsilanti luă hotărîrea de a se retrage la Tîrgoviște și informă despre această hotărîre și pe caimacami și pe Stroganov. Retragera începu efectiv la 1/13 aprilie. Acolo, la Tîrgoviște, Ipsilanti prinse din nou curaj. Informații complementare sau o analiză mai atentă a scrisorii lui Capodistria l-au convins că țarul nu condamna atît aspirațiile poporului grec, cît modalitatea la care au recurs grecii pentru a le realiza. În afară de aceasta, cerîndu-i-se să facă propuneri pe care Rusia, ca putere mediatoare și ocrotitoare, le-ar fi susținut la Constantinopol, i se dădea limpede să înțeleagă că din partea Rusiei nu are nimic de temut. Astfel scrisoarea de dezavuare a țarului n-a oprit mișcarea eteristă și n-a risipit nădejdea în posibilitatea unui conflict între Rusia și Turcia. Trebuia numai să se cîștige timp. Se spera

că la sfârșitul Congresului de la Leibach, când țarul se va întoarce în Rusia și va veni în contact cu cercurile filogrecești foarte influente la curte, interesul lui pentru cauza grecească va putea fi rededeșteptat și întărit. Astfel, după cum aprecia consulul general al Angliei la Odessa, „cauza pare a renaște și partizanii ei manifestă din nou curaj și entuziasm“.

În general, dezavuarea țarului a fost atribuită influenței lui Metternich, care a exploatat, la Congresul de la Leibach, impresia produsă de întinderea mișcării revoluționare în centrul și sud-estul Europei asupra țarului. Principalii promotori ai mișcării eteriste, Stroganov și Capodistria, s-au mărginit să condamne în scrisorile lor private modul în care ea s-a desfășurat. Astfel, în depeșa sa către Capodistria, din 6/18 martie 1821, scrisă sub efectul apariției lui Ipsilanti la Iași, Stroganov nu condamnă de fapt revoluția eteristă, nici momentul în care a izbucnit, ci *maniera în care s-a produs*.

După aprecierea generalului Schustekh, exprimată într-un raport din 9/21 aprilie, Ipsilanti părea „să trădeze intenția de a se angaja într-un război de rezistență în munți și de a aștepta o îmbunătățire a situației politice“.

În așteptarea acestor evenimente, Ipsilanti se strădui să-și consolideze situația la Tîrgoviște. Cu asentimentul lui Tudor și al divanului, el luă sub administrația sa județele de la munte: Dimbovița, Prahova, Muscel și Secuienii, în care avea dreptul să numească ispravnici, să strângă dări, să încaseze banii scutelnicilor și să facă rechiziții. Pentru un timp, pînă la intrarea turcilor, un *condominium* se stabili în Țara Românească, sub dubla autoritate a lui Tudor și a lui Ipsilanti.

Ipsilanti s-a așezat în casele lui Geartopol și și-a organizat o adevărată curte. Aci aveau să se adune voluntarii ce continuau să vină din Basarabia, din Moldova și de peste Dunăre. Aceste trupe aveau să fie întregite cu ostași români recrutați în județele de sub stăpînirea sa și de cetele pe care prințul

Gheorghe Cantacuzino a fost trimis să le aducă din Moldova.

Retrăgîndu-se la Tîrgoviște, Ipsilanti a invitat și pe boieri să-l însoțească și să așeze acolo divanul oblăduirii. Mitropolitul Dionisie, episcopul de Buzău și boierii, încredințați după asigurările lui Ipsilanti că revolta a cuprins toată Grecia și că dreptul de ocrotire al Rusiei asupra celor două Principate va opri năvălirea turcilor, s-au hotărît să se ducă la Tîrgoviște și acolo, împreună cu alți boieri refugiați la Brașov, să aștepte intervenția diplomatică a Rusiei în favoarea Principatelor, conform promisiunii din scrisoarea țarului către Ipsilanti.

La 1/13 aprilie, boierii au trimis baronului Stroganov, prin consulatul rus, o declarație care Poartă în care arată că tot ce au făcut în împrejurările de atunci din îndemnul șefilor insurecției, au făcut siliți. La 3/15 aprilie, dimineața, mitropolitul și boierii erau gata de plecare. Dar pe cînd la Mitropolie se încărcau bagajele, odoarele, vasele sfinte și moaștele sfîntului Dumitru Basarabov, poporul năvăli în curtea Mitropoliei și îi opri să plece. Sava sosi în grabă și căută să liniștească poporul. Dar acesta nu voi să audă de nimic, pînă ce nu descărcară lucrurile și mitropolitul nu promise să rămîna pe loc. Tudor a stăruit ca mitropolitul să se alătore, ca bun român, acțiunii lui pentru a duce afacerile țării la bun sfîrșit, ceea ce se poate face și fără ajutorul și amestecul lui Ipsilanti. Pe tema aceasta s-au dus discuții pînă a doua zi dimineața, dar fără nici un rezultat, și boierii ocîrmuitori s-au pregătit din nou să plece. Spătarul Grigore Băleanu cu ginerii săi, Herescu și Văcărescu, au și izbutit să plece. Dar mitropolitul, vistierul recent demisionat, Alecu Filipescu, și vreo sută de alți cetățeni au fost împiedicați să plece. Atunci mitropolitul Dionisie a declarat că rămîne dacă, prin mijlocirea căminarului Sava, se obține ca Tudor și oamenii săi să evacueze Bucureștii. În baza acordului intervenit Tudor și Adunarea

sa trebuiau să se ridice din București după sărbătorile Paștilor și, peste Pitești, să se tragă spre Râmnic.

Tudor a căutat să folosească din plin acest răgaz și, la 6/18 aprilie, a ocupat mănăstirea Mihai-Vodă și a instalat în ea 100 panduri. În ziua următoare a ocupat grădina logofătului Belu, înconjurată de ziduri și situată afară din oraș pe drumul București-Giurgiu. Între 13/25 și 15/28 aprilie, Tudor a ocupat Mitropolia și mănăstirea Antim și a așezat în ele câte 200 panduri. Comanda garnizoanei de la Mitropolie a fost încredințată lui Hagi Prodan. De asemenea vadul de peste Argeș, la Guștinar, și de peste Sabar au fost puse sub paza a 150 de panduri, care aveau ordinul să rețină și să percheziționeze orice curier. Tudor se pregătea să reziste la București, cum o dovedeau manevrele neîncetate ale trupelor sale la Cotroceni și fortificarea mănăstirii.

Toată concesia pe care a făcut-o mitropolitului și boierilor a fost că la 30 martie/11 aprilie s-a retras la Cotroceni, împreună cu episcopul Ilarion, Giani și Kinopsi. Ilarion avea să locuiască cu Tudor și să-l sfătuiască în toate.

În același timp, Ipsilanti s-a ocupat de întărirea Tîrgoviștei și de sporirea materialului de război. Mare mulțime de oameni au fost rechiziționați din județele Prahova, Muscel, Dîmbovița și Săcuieni ca să destupe vechile șanțuri ale orașului și să facă ziduri, metereze și apeducte. Orașul a fost apoi umplut de provizii ca să poată rezista unui asediu cât mai lung. Spre a-și procura plumbul necesar pentru gloanțe, Ipsilanti a poruncit să se dezvelească Mitropolia din Tîrgoviște, care era acoperită cu plumb. Alte șase biserici au fost transformate în depozite de cereale, mai ales de porumb. Pentru pregătirea prafului de pușcă, care se fabrica cu ciocane de mînă, a fost pusă în funcțiune și moara de tutun din Cîmpulung. El a căutat apoi să-și acopere retra-

gerea ocupînd Breaza, Cîmpina, mănăstirea Sinaia, Cîmpulung etc. „Socotind apoi ca să facă regulă între oamenii de adunătură“, el a întocmit un cod militar, imperios cerut de împrejurări, dar care nu putea da rezultate. Armata lui Ipsilanti avea un caracter eterogen, era formată de fapt din trupe neregulate, din elemente nedeprinse cu disciplina militară. După cum consemnează diferiți contemporani, jafurile și abuzurile acestor trupe, îndeosebi ale arnăuților, au atins proporții deosebit de mari. Trupele lui Ipsilanti, împărțite în județele de la munte, de la Pitești, „se întindeau pînă la hotarele țării și necurmat jefuiau și despoiau pînă la piele pe toți neșorocii fugari, de orice treaptă, care căutau scăpare în Transilvania“. În orașele de garnizoană „Oamenii de adunătură“ ai Eteriei spărgeau casele, devastau prăvăliile și magaziile, batjocoreau femei și fete nevîrstnice „dă era o jalnică tînguire să vază cinevași acest fel dă nelegiuiri“. La plîngerile ce i se adresau din partea locuitorilor, Ipsilanti răspundea că „nu poate să-i facă zapt, fiind oștire nouă și nepusă în regulă și totdeauna acest fel de ostași pot face multe lucrări rele împotriva bunei orînduieli, pînă cînd se așează la regulile ostășești“. Și așa jăluitoarii ieșeau plîngînd și blestemînd și pe „prințipu Ipsilant și pe adunarea sa“. Aceleași plîngeri s-au făcut din cauza rechizițiilor. Căminarul Gherardoglu, orînduit ispravnic la Tîrgoviște, aduna vitele locuitorilor din județ, nu numai pentru trebuința oștirii, ci și pentru neguțătorie, „făcîndu-se un nepovestit jaf de se va povesti în viitorul veac“.

Naum Rîmniceanu confirmă și, prin amănuntele precise pe care le dă, întunecă și mai mult tabloul mizeriilor pricinuite de eteriști. „După ce mai întii au călcat toate casele orașelor, cum și satele după împrejur și au luat toți caii și armele dupe la locuitori, apoi au călcat toate viile după împrejurul Tîrgoviștii, ce sînt cu depărtare ca la un fîrtai de ceas,

făcîndu-se sălășluirile lor la crămile viilor, unde erau buțile cu vin, și spărgînd toate crămile de rînd, alta nu făcea decît să taie boii, vacile și să strige beți: *Să trăiască Elefteria!* să prihănească cu siluire femei și fecioare, să omoare pe cei ce se împotriveaua la dobitoceștile lor poște și altele asemenea... Apoi adunînd toate cazanele de rachiu și cîte borfe au găsit pe la vii, au fărîmat toate buțile, tocitorile și celelalte vase trebuincioase ale viilor, au ars gardurile, au stricat pomii roditori și multe crămi, pe unele au dărîmat și altele au ars“.

Cînd Ipsilanti a plecat de la București s-a hotărît, după cum s-a văzut, ca Tudor să se ducă cu Adunarea sa la Pitești, iar mitropolitul și boierii la Tîrgoviște, pentru a constitui acolo un fel de guvern provizoriu care să se îngrijească de „trebile țării și cererile ostășești“. Faptul e confirmat pe deoparte de încercarea mitropolitului și a boierilor de a se transfera la Tîrgoviște (fapt care a silit pe Tudor să-i închidă la Belvedere) și de inspecția pe care a făcut-o Ipsilanti la Cîmpulung, unde a instituit pentru paza Comitetului de ocîrmuire o puternică garnizoană, în frunte cu frații săi Nicolae și Gheorghe. Tot atunci, Gheorghe Contalucu și Iancu Iliat au fost orînduiți să strîngă voluntari la Cîmpulung, taxiarul (colonelul) Duca, cu o ceată de arnăuți, la Ploiești, iar Iordache și Farmache la Pitești.

Dar Ipsilanti nu s-a mărginit la aceste măsuri care, la rigoare, se puteau justifica prin necesitățile armatei sale. El se ocupă de reorganizarea țării în sens constituțional. Principalii șapte boieri care aderaseră la Eterie au fost invitați să-i prezinte proiecte de reformă. Astfel, Grigore Băleanu, care, împreună cu ginerii săi Constantin Herescu și N. Văcărescu, izbutise să ajungă la Cîmpulung, trimite, la 20 aprilie 1821, lui Ipsilanti, un proiect de organizare, întocmit din ordinul acestuia, și se roagă să-l corecteze încît să fie acceptabil curții protectoare și,

corectat, să-l restituie „umilului vostru rob cu instrucțiunile în scris și porunca d-astră despre cele ce sînt de făcut“. Astfel de proiecte se vor fi cerut și altor boieri.

La 19 aprilie, apropiindu-se „momentul dorit de a se transfera pe tărîmul iubitei sale patrii“, Ipsilanti adresă „către nobilii fii ai Daciei“ o nouă proclamație, în care le mulțumește pentru „toate bunătățile acestei țări ospitaliere“ și le urează „prosperitatea... bunei legalități și a civilizării“. În sfîrșit, el indică „temeliile pe care trebuie a se răsima viitoarea legislație politică“ a țării :

„Cîrmuirea de frunte a eparhiei dacice trebuie să fie încredințată unui pămîntean și nicidecum unui străin.

Puterea legiuitoare trebuie să fie despărțită de cea săvîrșitoare și să se încredințeze unuia sau două mădulare legiuitoare, alcătuite din toate clasele societății dacice.

Puterea dacică să nu atîrne de celelalte două, de cea legiuitoare și de cea săvîrșitoare. Epitropii locuitorilor să fie aleși din toate clasele lor.

Să se facă o armată statornică fără știrea epitropilor aleși.

Dările să nu se orînduiască fără știrea epitropilor aleși.

Domnul să aibă o listă civilă hotărîită pe tot anul și să fie întîiul între locuitorii eparhiei. Se se întemeieze școli cu metodă alidodidactică și după această metodă să fie învățați copiii tuturor locuitorilor“.

„Acest proiect urmărea să facă, nici mai mult, nici mai puțin, din Țara Românească o țară liberală și constituțională, sub sceptrul unui domn pămîntean“.

Ce a urmărit Ipsilanti prin aceste proiecte de reformă constituțională ? Să obțină scaunul Țării Românești, cum au bănuț unii contemporani, sau numai să-și asigure simpatiile cercurilor noastre conducătoare ? Ar fi greu de răspuns. Un lucru e sigur, și anume că veleitățile de reformator și, poate, de

domnitor ale lui Ipsilanti nu făceau decît să accentueze și mai mult slăbiciunea poziției lui. El recunoștea prin aceasta implicit că de la Rusia nu se mai aștepta la nici un ajutor ca, de altfel, și de la celelalte popoare balcanice.

În ciuda proclamațiilor sale, nici Constantinopolul n-a ars, nici Bulgaria, nici Serbia, nici Macedonia nu s-au mișcat. Toate calculele pe care Ipsilanti își întemeiase acțiunea s-au dovedit greșite.

DOMNIA LUI TUDOR

1. DOMNUL TUDOR ÎN „CAPITALA SA“

Tudor „s-a înduplecat să rămâie afară din București și să locuiască în mănăstirea Cotroceni ce este lângă oraș“. Dar în același timp a luat o serie de măsuri menite să-i confere o autoritate suverană. Încă din Oltenia, el destituise ispravnicii numiți de Alecu Suțu și numise în locul lor oameni ai săi de încredere, pe care autoritățile austriece îi numeau *gospodari* și îi înzestraseră cu depline puteri administrative și militare. Oamenii numiți de Tudor erau sau rude sau vechi colaboratori, ca fratele său Papa, ca Dumitru Gîrbea, sau mici negustori, chemați să schimbe vechea administrație boierească. Acestea erau acte revoluționare, care arată limpede că Tudor aspira la autoritatea supremă. Karl Marx subliniază același lucru în legătură cu măsurile fiscale luate de Tudor. „Primul lui act de autoritate (politică) a fost reforma legilor fiscale ; el a redus capitația la nivelul vechilor legi, a suprimat impozitele pe vii (vinăriciul) și pe turme (oieritul). Țăranii, în masă în jurul lui, nu-l numeau decît Domnul Tudor (le prince Théodore)“.

Dar Tudor considera Bucureștii drept „Capitala sa“ și ținea s-o ia în stăpînire pentru a putea trata liber cu Ipsilanti și a-i impune condițiile sale. De aceea, a doua zi după sosirea sa la Cotroceni, Tudor trimise

pe Dimitrie Macedonski cu o ceată de soldați și cu o scrisoare către boierii divanului ca să ceară, în numele lui, Mitropolia și mănăstirile Radu Vodă și Mihai Vodă, în care voia să-și așeze trupele sale de panduri. Stăpîn pe aceste poziții dominante, Tudor ar fi fost stăpîn pe Capitală.

Cererea sa nu convenea nici divanului, nici lui bimbașa Sava, paznicul ordinii în Capitală. Prezența „Adunării izbăvirii“ în capitala țării ar fi pus pe boieri la discreția lui Tudor și ar fi primejduit situația personală a lui Sava, care-și avea socotelile lui de viitor, independente și de ale lui Tudor și de ale lui Ipsilanti. În afară de aceasta, mitropolitul și boierii, afiliați la Eterie, așteptau sosirea lui Ipsilanti, singurul pe care îl recunoșteau ca șef și ca depozitar al voinței țarului Alexandru. Boierii și Sava erau deci de acord să împiedice intrarea lui Tudor în București. Sava era chiar hotărît să-i opună rezistență dacă, trecînd peste refuzul divanului, Tudor ar fi încercat să intre cu forța în oraș. El a pus străji la barierele orașului, a întărit mănăstirile și a dat ordin oamenilor săi să strice „podurile“ de la intrarea străzilor principale.

La aceste măsuri, Tudor a răspuns cu un adevărat ultimatum. El a trimis vorbă boierilor că a doua zi va intra el însuși în București și, de va întâmpina rezistență, își va face drum cu sabia în mînă. Conflictul care era gata să izbucnească a fost evitat prin încheierea unui acord. Tudor a renunțat la cele trei mănăstiri și s-a mulțumit cu casa Zoiței Brîncoveanu de sub Mitropolie. El a consimțit de asemenea să-și lase tabăra la Cotroceni, dar n-a renunțat să-și facă intrarea în București.

Tudor a intrat în București la 21 martie, în fruntea unei armate de trei mii de panduri și a o mie cinci sute de arnăuți. La dreapta lui mergea un preot cu crucea în mînă, la stînga Dimitrie Macedonski, comandantul arnăuților. Un căpitan de panduri purta steagul de mătasă albastră și reprezentînd, la mij-

loc, sfânta treime ; la dreapta, pe sfântul Gheorghe ; iar la stînga pe sfântul Teodor Tiron, patronul lui Tudor. Sub valurile de nori care susțin sfînta treime, într-o cunună, o acvilă cu crucea în plisc și cu aripile întinse ; jos de tot, data : „1821 Ghen(arie)“. De o parte și de alta a acvilei, inscripția :

„Tot norodul românesc,
Pre tine te proslăvesc.
Troită de o ființă,
Trimite-mi ajutorință

Cu puterea ta cea mare,
Și în brațul tău cel tare
Nădejde de dreptate
Acum să am și eu parte“.

Ținînd în mîină o pîine mare, simbol de îmbelșugare, Tudor s-a îndreptat spre podul Beilicului ca să ajungă la mănăstirea Radu-Vodă, dar, găsind podul de peste Dîmbovița rupt, fu silit s-o ia pe la Curtea Veche spre Mitropolie, unde era sediul guvernului și unde se închisese Sava cu oamenii săi și cu mitropolitul. Tudor fu primit cu focuri de arme trase în vînt. Pentru a evita o eventuală vărsare de sînge, Tudor se retrase și dădu oamenilor săi ordinul să deschidă casa Zoiței Brîncoveanu, de sub Mitropolie, și se instalează în ea, iar oamenii săi se așezară în jurul Mitropoliei, cu intenția de a opri intrarea proviziilor în mănăstire și de a sili garnizoana lui Sava să capituleze prin foame. Schimbul de focuri între oamenii lui Sava și ai lui Tudor a continuat toată noaptea, „ca să arate în public — spuneau scepticii — că sînt contrari“. Adevărul e că această risipă de plumb n-a făcut nici o victimă. Numai lumea dimprejur, cuprinsă de spaimă, a fugit să se ascundă prin biserici.

Căpitanii lui Tudor străbăteau străzile capitalei citind proclamația din 20 martie. Tudor a trecut deci peste voința boierilor și a intrat în București, înainte de Alexandru Ipsilanti. Dar a doua zi după sosirea lui Ipsilanti, trupele lui Tudor s-au retras la Cotroceni. Tudor însuși, cu o mîină de oameni, a rămas la București pînă la 31 martie/12 aprilie, cînd s-a mutat și el la Cotroceni.

2. REZISTENȚA BOIERILOR ȘI CHIRIARHILOR

Care boieri au rămas la București, care era mobilul acțiunii lor și ce urmăreau? Interesant ar fi de știut situația materială și politică, rangul, motivele și intențiile boierilor emigrați și ale celor rămași în București, pentru a determina atitudinea lor față de Tudor. Constantin Izvoranu susține că „toți boierii de I-iul clas fugiseră la Brașov; rămăsese numai de ai noștri“, adică boieri de clasa a doua și a treia. Naum Rîmniceanu e ceva mai precis: „Au rămas la București mitropolitul, cu episcopul de Argeș, cu cel de Buzău și cu trei dintre boierii mari, mai tineri și mai ușor de fugit, fără familii, adică marele vornic Grigore Băleanu, vornicul Iordache Slătineanu și logofătul Alexandru Filipescu“. „Cartea de adevărire ce s-au dat slugerului Tudor“ a fost semnată de cei trei ierarhi și de 54 boieri. Printre ei întâlnim, afară de cei trei boieri citați de Naum, pe marii vornici Mihalache Manu, Istrate Crețulescu, Nicolae Văcărescu, Ioan Știrbei, Fotache Știrbei (Drăgănescu) și Constantin Goleșcu, pe marii logofeți Scarlat Grădișteanu și Nicolae Goleșcu; pe marii vornici de poliție Alexandru Nenciulescu și Mihail Cornescu; marile agale Nicolae Filipescu și Alexandru Villara. N-am putut stabili calitatea lui Dinu Filipescu și C. Crețulescu. Ceilalți semnatori sînt, probabil, toți boieri de rangul al doilea și al treilea. În tot cazul, afară de cele trei nume citate de Naum, au rămas la București, cînd a sosit Tudor la Cotroceni, doisprezece sau patrusprezece boieri mari, într-un total de 54 semnatori ai jurămîntului față de Tudor.

E deci fapt incontestabil că majoritatea boierilor de rangul întîi emigraseră cînd Tudor sosi la Cotroceni. Dezavuarea mișcării de către împărații Rusiei și Austriei și plecarea consulilor Pini și Fleischhackl determinase un exod general. Unii pleacă de teama rușilor, alții de teama turcilor, toți de teama de a se compromite într-o mișcare dezapro-

bată și de Rusia și de Austria. Ce a putut atunci determina pe cei 12 boieri mari să rămână la București? Naum crede că tăria de suflet și iubirea de patrie, sub imperiul căreia s-au unit și s-au hotărât să aștepte pe Tudor și să-l înduplece a se lăsa de „uritele lui porniri“. Explicația e puțin convingătoare, fiindcă, în realitate, boierii nu l-au așteptat pe Tudor, ci pe Ipsilanti. Dovadă că vornicul Constantin Golescu, aga Manolache Florescu, postelnicul Iacovachi Rizo „și mulți alți boieri“, emigrați la Brașov, se întorc la București, la 27 martie/8 aprilie, de îndată ce află de sosirea lui Ipsilanti. Actele lor de solidaritate cu Ipsilanti, pe care o împing pînă la încercarea de a se stabili la Țîrgoviște, unde se instalase și Ipsilanti, dovedesc că ei au rămas, fiindcă erau eteriști. Pentru marele vornic Grigore Băleanu și marele logofăt Alexandru Filipescu există probe irecuzabile în scrisorile lui Grigore Brîncoveanu și Grigore Băleanu, iar calitatea de eteriști a mitropolitului Dionisie și a episcopilor de Argeș, Buzău și Rîmnic n-a fost pusă la îndoială de nimeni. Chiar după dezavuarea mișcării lui Ipsilanti de către țarul Alexandru, ei au rămas credincioși Eteriei și nu s-au împrăștiat decît cînd turcii s-au apropiat de București. Cinci dintre ei, Mihălache Manu, Scarlat Grădișteanu, Nicolae și Constantin Golescu și Fotache Știrbei (Drăgănescu) au rămas la București și după intrarea turcilor. Oricare ar fi fost tendința și credința lor politică, boierii erau toți uniți în ura lor împotriva lui Tudor. Cum se face atunci că acesta i-a cruțat și apărat?

3. SECRETUL LUI TUDOR

Grija lui Tudor de a menaja pe boieri, cu toate sentimentele de ură pe care le nutrea împotriva lor, și severitatea implacabilă cu care a căutat să reprime agitația țărănească pe care a provocat-o și pe care în sufletul lui nu o putea condamna, n-au decît o singură explicație: El voia să ajungă domn cu

asentimentul, mai mult, cu concursul boierilor care, după vechile datini, aveau dreptul să aleagă pe domn. Acesta e secretul lui. Mărturiile contemporanilor nu lasă nici o îndoială asupra acestui fapt. Voința de a ajunge domn străbate ca un fir roșu fazele carierei lui revoluționare și constituie principiul diriguitor care-i inspiră actele. Conducătorii Eteriei din București, prin Iordache Olimpiotul, i-au făcut promisiunea de a-l ridica în scaunul domniei. Dar Tudor nu s-a mulțumit cu atât.

Grija de a nu pierde favoarea boierilor a fost uneori împinsă pînă la pierderea propriului său avantaj. Cioranu a exprimat regretul că, ajungînd la București, Tudor s-a așezat la Cotroceni, în loc „să fi tras de-a dreptul pe tronul domniei și să fi luat hățurile guvernului“. El ar fi trebuit să se unească cu grecii și să-i convingă că, dacă el n-ajunge domn, nu se alege nimic de planurile lor, „precum a și fost“. După ce s-ar fi întărit în scaun, Tudor ar fi putut să însemneze lui Ipsilanti drumul pe unde avea să treacă Dunărea la termenul ce i-ar fi prescris.

Tudor s-a prezentat ca un chivernisit al norodului „în treaba cererii dreptăților“ și a lăsat norodului latitudinea de a-l numi domn. Cioranu spune că după proclamația de la Tismana pandurii alergau sub steagurile lui Tudor strigînd : „Să trăiască libertatea ! Să trăiască domnul Tudor !“

Un alt martor contemporan scrie că de îndată ce ajunse Tudor la București „i s-a dat titlă din partea norodului ca *Domn*“. La București, spune Dîrzeanu, mulți cetățeni „alergau cu jalbe de plîngere la slugerul Teodor, dîndu-i titlul de *Domn*“.

Pînă la București, Tudor a primit numai să i se zică domn. La București, el ia inițiativa unor acte care arată că toate manifestațiile populare în favoarea alegerii lui ca domn nu erau cu totul spontane. Tudor adoptă căciula de hîrșie neagră cu fundul alb

„care numai domnilor este rînduială a purta“. Naum dă justificarea pe care Tudor a putut-o în adevăr pune în circulație, anume că „lui i se cade să stăpînească singur, cu deplină putere, toată Țara Românească, fiindcă este pămîntean și s-a străduit pentru dreptățile patriei“.

Chiar și după dezavuarea țarului, Tudor spera că, dacă se va păstra pacea între Turcia și Rusia, turcii vor respecta tratatele și nu vor călca teritoriul țării, vor trimite de la Constantinopol comisarul imperial, solicitat de dînsul în toate arzurile adresate Porții, pentru cercetarea abuzurilor săvîrșite de domni și căpetenii, și atunci el, care a fost primul autor al acestui succes, se va urca, prin voința poporului, pe scaunul domniei. Iar dacă turcii vor năvăli în țară, violînd tratatele cu Rusia și rupînd pacea, oștile rusești vor trece Prutul, iar Tudor va ridica poporul, se va pune în fruntea gloatelor și va cuceri tronul prin forța armelor.

Dar nădejtile puse în boieri și în intervenția Rusiei s-au năruit rînd pe rînd. Țarul autoriză pe turci să reprime revolta cu armele și trupele lor începură să intre în țară. Tudor făcu atunci ultimul pas : se proclamă el însuși domn.

Proclamarea s-a făcut în fața mănăstirii de la Cotroceni, probabil în cadrul slujbei solemne oficiate de episcopul Ilarion, cînd Tudor „el singur s-a declarat domn al țării și vivatul s-a făcut înaintea susmenționatei biserici“.

Boierii ocîrmuitori erau atunci parte închiși la Belvedere, parte la Cîmpulung, cu Ipsilanti. Turcii năzuiau spre București. În aceste împrejurări, proclamarea sa, de „el singur“, ca domn al Țării Românești, pare a fi un gest de disperare : în desăvîrșita năruire a tuturor speranțelor sale, Tudor s-a proclamat domn pentru a salva ce se mai putea din autoritatea publică care se năruia și pentru a putea trata în mai bune condiții cu turcii.

4. AUTORITATEA DOMNULUI

O dată cu adoptarea insinelor domniei, Tudor Vladimirescu începu „nu mai puțin a și porunci și înăuntru și în afară ca un stăpînitor“.

Acordul încheiat cu boierii își diminuea valoarea și Tudor se impunea. Din actele administrative ale lui Tudor din timpul „guvernării“ sale la București rezultă vremelnica de fapt subordonare a lui Tudor față de ocîrmuire. Nu numai pentru întreținerea armatei sale și pentru numirile în administrație, ci și pentru cele mai mici lucruri el se va adresa boierilor ocîrmuitori ca solicitator.

Tudor recomandă marelui vistiernic Alexandru Filipescu ca ispravnic, la Tîrgoviște, pe paharnicul Dumitrache Drugănescu, care se considera capabil să strîngă pînă la o mie de oameni vrednici și înarmați pentru oștirea izbăvirii. Dar Tudor adaugă : „De se va găsi cu cale de către d-ta și cu cuviință, să se orînduiască ; iar de nu, cum se va socoti de către d-ta“. Spiritul de conciliere al lui Tudor se manifesta în acest caz la o numire care interesa, în cel mai înalt grad, problema capitală a momentului, întărirea armatei sale. La o obiecție a lui Alexandru Filipescu cu privire la încorporarea plăieștilor din plaiul Teleajenului, Tudor răspunde : „Toată voia rămîne la dumneata și cum se va găsi de către dumneata cu cale se va urma la toate plaiurile. Decît numai la aceste de mai jos însemnate, *pentru care mi s-au dat cărți deschise*, voi îngriji eu, plecata sluga dumitale“. Plaiurile pentru care boierii au dat lui Tudor *cărți deschise* erau : Cîmpina, Plaiul despre Buzău, Cloșani, Vulcan și Novaci. Caracteristici sînt și termenii cu care Tudor se adresează marelui vistiernic. El se folosește de formule care să-i îngăduie folosirea boierilor în scopurile pe care și le propusese și pentru care a fost nevoit să facă concesii vremelnice.

În baza acordului încheiat cu boierii, Tudor avea să dispună, în afară de Oltenia, de județele „de cîmp

despre Dunăre“, și anume de județele Argeș, Olt, Teleorman, Vlașca și Ilfov, iar Ipsilanti controla județele de la munte. Boierii au dat însă lui Tudor „cărți deschise“ pentru plaiurile situate în zona de influență a lui Ipsilanti. Tudor era deci în dreptul lui când ordona vătafului plaiului Cîmpina să înlesnească trecerea unui număr de vite la Brașov, pentru trebuința logofătului Constantin Goleșcu. Dar când Tudor vrea să ridice plăieși din plaiul Teleajenului, se lovește de opoziția vistiernicului Alexandru Filipescu, care-i reamintește acordul, și Tudor se supune. Este deci inexact că „Tudor dădea ordine ascultate și executate și în regiunea peste care Ipsilanti ar fi putut (!) să-și exercite riguros controlul“. Ingerințe ale unuia din cei doi șefi revoluționari în zona de influență a celuilalt nu se produc decât după ce neînțelegerile dintre ei iau forma unui conflict deschis. Și atunci Ipsilanti nu numai că înlocuiește cu oamenii săi pe toți ispravnicii și vătafii numiți de Tudor, dar izbutește să ocupe prin vicleșug toate mănăstirile de la Cozia pînă la Motru și Tismana.

Poziția lui Tudor era îngreuiată și de raporturile sale cu vremelnica stăpînire. După zădărnicierea încercării lor de a se strămuta la Tîrgoviște, mitropolitul și boierii divanului au rămas la București, dar înțelegerea între ei și Tudor n-a putut fi restabilită. De teamă să nu încerce din nou a fugi, între 13/25 și 16/28 aprilie, Tudor a dat ordin să fie ridicați toți și puși sub pază în casele de la Belvedere ale logofătului Dinicu Goleșcu. Printre cei închiși erau mitropolitul, vistiernicul Alexandru Filipescu, vornicul Alexandru Nenciulescu și vornicul Iordache Slătineanu. Căpitanul Simion, cu 150 panduri, a primit sarcina să-i străjuiască. Tudor continuă să-i trateze ca membri ai guvernului și să le adreseze, prin Alecu Filipescu, cereri de bani pentru nevoile armatei și să le recomande măsuri de ordin administrativ, care erau executate.

La 27 aprilie / 9 mai, căminarul Sava, însoțit de unii căpitani de arnăuți și de 1 500 oameni de cavalerie, s-a dus la Belvedere ca să elibereze pe prizonieri. Dar cum un căpitan al lui Tudor îi prevenise că, dacă Sava ar încerca să pătrundă în castel cu mai mult de cinci oameni, toți prizonierii vor fi omorâți, ei s-au rugat de Sava și de oamenii săi să se îndepărteze, fiindcă orice încercare de eliberare le-ar primejdi viața. Sava s-a îndepărtat, dar nu i-a iertat lui Tudor această dovadă de „lipsă de încredere“.

5. ADMINISTRAȚIA LUI TUDOR

Pentru a câștiga bunăvoința boierilor, Tudor a căutat să mențină ordinea și disciplina nu numai în mijlocul armatei sale, ci și în București. Bimbașa Sava, care fusese, la începutul revoluției, însărcinat cu paza ordinii în Capitală, se achitase perfect de misiunea sa. Toți martorii contemporani îi recunosc vrednicia și succesul. După sosirea armatelor lui Tudor și Ipsilanti, problema s-a complicat. Cu toate acestea Tudor s-a străduit să păstreze aceeași strictă disciplină, și consulul Austriei recunoștea că „Tudor Vladimirescu ține bună rânduială în oraș“. Dar rivalitatea dintre Tudor și Sava și dintre Tudor și Ipsilanti avea să agraveze situația. Această rivalitate a permis elementelor de dezordine să ridice capul și să dea curs liber poftei de pradă, care i-a determinat pe mulți dintre ei să se înroleze.

După sosirea armatei lui Ipsilanti la Colentina, jafurile se înmulțiră și la București. Arnăuții arestau pe negustori pentru a le storce bani, „încît le era frică oamenilor să mai iasă și din casă afară, și ședeau unii pe la hanuri, alții pe la casele lor închiși, temîndu-se a nu-i vedea cineva“. Rechizițiile ordonate pentru „îndestularea Adunării și hrana tuturor celor împreună cu dînsul“ au fost

alt prilej de abuzuri și de jafuri, înfăptuite de unii din oamenii lui Tudor și ai lui Ipsilanti.

Pentru a examina plîngerile tot mai numeroase pricinuite de excesele soldaților și pentru a pedepsi pe vinovați, Tudor propune divanului să se instituie un „pretorian“ de trei boieri judecători ai „Cremenaluonului“, cu un condicar vrednic.

Dar măsura n-a fost realizată sau nu s-a dovedit eficace, fiindcă, în scurt timp, s-a simțit nevoia altor măsuri și mai radicale. După plecarea lui Ipsilanti, Tudor dădu o poruncă „prin care se da voie locuitorilor bucureșteni că ori unde se va ivi vreun pandur sau vreun arnăut că jefuiește casa vreunuia, de nu-i vor putea prinde vii, slobozi sînt să-i împuște și morți să-i aducă la dînsul“. Locuitorii s-au organizat pe cartiere și au constituit gărzi civice. Membrii gărzii se strîngeau seara la biserica din cartier : jumătate rămîneau acolo, iar ceilalți patrulau pe străzi. Dacă o patrulă descoperea o spargere, dădea alarma celor de la biserică și alergau cu toții să prindă pe răufăcători. Așa au fost prinși niște arnăuți care intraseră în curtea căminarului Ștefănică și spărseseră pivnița.

În cele două luni de zile cît „a domnit“ la București, de la 16 martie la 15 mai, Tudor Vladimirescu a căutat să facă ceva și pentru țărănimea căreia îi promisese „slobozenie de sub stăpînirea domnilor și a boierilor“. În proclamația din 20 martie către toți locuitorii satelor și orașelor țării, Tudor se felicită că „ne-au ajutat milostivul Dumnezeu pînă acum, și nu numai cele cinci județe ot prez Olt se vād mîntuite de mîncătoriile și jafurile prădătorilor ocîrmuitori și felurimi de slujbași, ci pre unde am ajuns și am propovăduit, au încetat relile jăfuiturilor“.

Tot ce mai putea promite Tudor era încetarea abuzurilor administrative și judecătorești. Cîteva cazuri cunoscute atestă sincera dorință de îndreptare a lui Tudor. La 5 aprilie, ispravnicul de Vîlcea înștiință pe locuitorii plășii Cerna de Jos că „mituirile și gloabele cu totul de acum înainte hotărît vor fi desrădăcinate și șterse chiar și din pomenire“.

La 11 aprilie, în urma unor jalbe primite de la locuitori, Tudor intervine pe lângă Alexandru Filipescu ca vătafii să nu supere satele din plaiul Dîmbovița pentru clacă mai mult de o zi pe an (clacă administrativă) sau „mai mult decît cîte zece parale de casă“, ca „țigani domnești să dobîndească oareșcare ușurare și mîngiere, a cunoaște și ei silința între care ne aflăm spre îndreptarea supărărilor celor peste putere ; iar masalagiii (purtători de facle) asemenea să-și cîștige oareșcare mîngiere și îndestulare dreptății lor“.

La 14 aprilie, Tudor cere, în favoarea satului Crețești din plasa Sabarul de Sus (jud. Ilfov) care se afla în proastă stare din cauza multelor cheltuieli „ce au cercat cu oștirile“, să se reducă măcar cu jumătate „aruncarea ce este asupra-le“. Simple paliative care nu puteau modifica situația.

6. „CERERILE NORODULUI ROMÂN“

Tudor a încercat și printr-un fel de „Constituție“ să îndrepte abuzurile de care suferea țara și să-și asigure în stat rolul proeminent. Din această perioadă (mijlocul lui aprilie) datează *Cererile norodului român* pe care, într-o variantă mai dezvoltată, ni le-a păstrat, în traducere germană, Agenția austriacă din București. Documentul cuprindea următoarele revendicări :

Domnul să nu poată aduce cu sine mai mult de patru boieri greci și anume un consilier, un vistiernic, un comandant de gardă și un secretar. Familia și servitorii fostului domn Alexandru Suțu să fie siliți a părăsi țara, din cauza tilhăriilor și omorurilor pe care le-au comis.

Grecii să fie scoși din toate demnitățile eclesiastice și din veniturile clerului să se înființeze școli. Actualul mitropolit, adică Dionisie Lupu, să fie caterisit, fiindcă n-a fost numit cu voia poporului.

Slujbele și demnitățile să nu se mai dea pe bani, ci după merit. Havaeturile să se desființeze. Simonia la numirea preoților să înceteze; candidații la preoție să aibe o instrucție potrivită și să nu fie hirotoniți decît dacă o merită.

Marele număr de privilegii introduse de Caragea să fie desființate; numai reformele lui Al. Ipsilanti (1774—1782) să rămînă în vigoare.

Toate legile lui Alexandru Suțu să fie desființate; numai ale lui Caragea să fie menținute, ca folosi-toare țării. Din cele șase impozite introduse de Caragea, două să fie șterse, iar celelalte patru să fie plătite în patru sferturi. Zeciuielile și taxele să rămînă cele stabile prin Regulamentul lui Caragea, fără a se putea spori. Subsidiile să fie abolite, iar taxele pe cereri, privilegii și documente, să fie reduse, ca pe timpul lui Alexandru Ipsilanti. Taxele introduse în orașe de căpităni să fie reduse ca pe timpul lui Alexandru Ipsilanti.

Vămile instituite la intrarea mărfurilor în orașe să fie desființate. Taxe vamale să nu se plătească decît la graniță și să fie mai reduse decît sub Alexandru Ipsilanti. Intrarea mărfurilor în Imperiul otoman, adică trecerea mărfurilor din Țara Românească în sudul Dunării să fie liberă. Articolele alimentare să nu se vîndă în orașe cu un cîștig mai mare de 10%.

Pentru construirea podurilor din capitală, provincia să nu fie pusă la contribuție.

Funcționarii să fie plătiți după statutul lui Moruzi. Sameșii vistieriei să fie înlăturați, fiindcă ei sînt vinovați de mizeria poporului. Căpităniile să fie desființate.

Privilegiile străinilor să fie abrogate. Străinii să fie scutiți de dări un an, iar după expirarea acestui termen numai dacă nu sînt căsătoriți.

Pentru paza granițelor, pentru apărarea țării și pentru podoaba orașelor să se creeze o armată de 4 000 panduri și 200 arnăuți, scutiți de dări. Toți lefegiii străini să fie licențiați.

Toate proviziile luate de Adunarea obștii poporului, adică de oastea lui Tudor, de la mănăstiri, boieri și negustori să fie plătite de vistierie.

Carete împodobite cu aur și argint și pălării mari (*pilei magni* — nota Agenției) să nu întrebuițeze decît membrii familiei domnitoare.

La aceste revendicări se adaugă o listă de proscripții : domnii Cananau, Bibica, stolnicul Vișoreanu să fie ostracizați pe zece ani, fiindcă au omorît cu armele oameni nevinovați, fără să se întrebe de ce s-a răsculat poporul. Hagi Enuș, care nu s-a purtat ca un adevărat „neguțător“, ci s-a unit cu tilharii și a prădat țara, să fie trimis de unde a venit. Doi hoți, Iovan Rogobete și Ghiță Hoțul cu cetele lor să fie puși la ocnă pe viață „sau să să omoare în fața norodului, pentru pildă“, pentru că nu s-au abținut, contrar dispozițiilor date, de la „fapte tîlhărești“. Bivello care a trădat țara și a răpit moșiile oamenilor să fie cercetat și pedepsit. Averea cîștigată pe nedrept să fie confiscată în folosul țării. Alecachi Villara și stolnicul Kiriac să fie scoși pe viață din slujbă ; la fel să se procedeze cu toți aceia care au prădat țara.

„Slugerul Teodor Vladimirescu, care este ales și orînduit de întregul popor al românilor, ca un părinte binefăcător, să ne fie căptenie și ocîrmuitor, să poarte, împreună cu ceilalți fruntași, grija de binele intern și extern ; toți aceia care l-au urmat, trebuie să servească țara și poporul, și să fie scutiți de dări. Ei trebuie să fie respectați de autoritatea superioară și cererile lor să fie satisfăcute“.

Toate aceste puncte trebuiau să fie întărite printr-o diplomă și confirmate de sublima Poartă, cu știria Rusiei și Austriei. Orice domn nou nu va putea intra în țară decît după ce va fi jurat să respecte diploma pe care o delegație de arhieriei și boieri aveau să i-o prezinte la Dunăre.

Revendicările acestea sînt o înjghebare confuză de lucruri mari și de altele mărunte. În afară de libertatea comerțului și constituirea unei armate naționale, nu găsim nici o reformă importantă. Do-

rința de mai bine se exprimă prin înlocuirea măsurilor rele ale lui Alexandru Suțu cu acelea care, în perspectiva timpului, păreau mai puțin rele, ale lui Ioan Caragea, Alexandru Ipsilanti sau Alexandru Moruzi. Reglementarea întrebuițării caretelor aurite și a pălăriilor cu borul mare, înlocuirea și ostracizarea câtorva mari demnitari și obligația pentru domnul numit de Poartă de a jura, înainte de a fi trecut Dunărea, să respecte diploma în care s-au consemnat aceste revendicări, dau măsura limitelor în conceperea acelei „Constituții.“

7. MĂSURI ÎMPOTRIVA PRIMEJDIEI TURCEȘTI

Dar problema care a dominat situația lui Tudor la București a fost aceea a raporturilor cu turcii. La sfârșitul lui martie, se află la București că soldați turci au trecut Dunărea de la Vidin la Calafat și se îndreaptă spre Craiova, însoțiți de Iancu Samurcaș, caimacam al banului Craiovei, că alți turci înarmați au apărut la Daia, în județul Vlașca, și cutureieră împrejurimile ; că, în sfârșit, 150 de turci, în frunte cu un *muselim*, așteaptă la Călărași întăriri de la Silistra pentru a pătrunde în Țara Românească. „Toți acești turci — scriu boierii generalului Wittgenstein — pradă și omoară parte din nenorociții locuitori pe care-i întâlnesc și, prin creșterea numărului lor, amenință Țara Românească cu o cotropire totală“.

Aceste vești, pe care Tudor le credea simple zvonuri, au fost motivul sau pretextul unei serii de intervenții pe lângă țarul Rusiei, baronul Stroganov, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, generalul Wittgenstein, comandantul forțelor rusești din Basarabia, și cancelarul Metternich.

Boierii se adresează baronului Stroganov cu rugămintea de a îngriji ca cererea lor să ajungă la Poartă și de a folosi toată autoritatea sa pentru a împiedica intrarea trupelor turcești în țară și pentru

a se permite boierilor să aducă la cunoștința Porții dreptele plîngerii ale poporului și să ceară restabilirea drepturilor și privilegiilor țării.

Tudor nu vede în zvonurile despre intrarea turcilor în țară decît „o stratăghimă fanarioțescă“, menită să asigure mai departe fanarioților domnia țărilor române. „Tot interesul fanariotesc într-aceasta razimă ca să le dăm prilej să se așeze o dată în București și apoi, cu chipuri înșelătoare, să tragă tot norodul lîngă dînșii“. Decît să ajungă aci, Tudor preferă moartea : „Ci mai bine este, scrie boierilor divanului, ca să-i lăsați să mă bată, precum sînt hotărîți... căci eu sînt bucuros ca mai bine să pier cu cinste în casa mea decît să umblu prin păduri după pohtele și planurile fanarioților“. El face cunoscut mitropolitului Dionisie Lupu că nu se ridică de la Cotroceni „pînă ce vor veni cei de dincolo (lucru nenădăjduit) ca să vorbesc însumi cu dînșii, pentru ce au venit, ce caută și din a căruia povață și cuvînt au venit, căci, dintr-o auzire neînființată (și aceasta stratăghimă fanarioțescă), cu rușine ne va fi să ne spăimîtăm, încît să ne și tragem, în vreme ce sîntem datori să ne jertfim pentru patria noastră, pentru care și sînt eu venit dimpreună cu norodul“. Tudor invită pe Alexandru Filipescu și pe mitropolitul Dionisie să rămîină și ei pe loc și le oferă pază bună de panduri.

Cei „de dincolo“ nu pot fi decît turcii de peste Dunăre, în venirea cărora Tudor nu crede și de prezența cărora, de altfel, nu s-ar teme. Numai grecii fanarioți, pentru a-și păstra privilegiul de a ocupa scaunul țărilor române, au interes ca turcii să intre în țară. Zvonurile cu privire la mișcările de trupe turcești nu pot fi decît o intrigă a lor.

Primejdia turcească inspiră totuși lui Tudor o serie de măsuri, care trebuie amintite în legătură cu această amenințare pentru a înțelege adevărata lor semnificație. În primul rînd se cuvine să pomenim măsura izvorîită dintr-o foarte clară conștiință a solidarității dintre Moldova și Țara Românească. Tudor

propune mitropolitului și boierilor să intre în relații cu boierii moldoveni, pentru a stabili o acțiune comună cu ei, ca „unii ce sîntem de un neam, de o lege și sub aceeași stăpînire, și ocrotiți de aceeași putere. Așadar, urmează să știm cele ce se fac acolo și să le vestim ce este de aici ca, fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții“.

În al doilea rînd vin măsurile destinate să întărească oștirea. Tudor propune divanului să aplice în toate județele măsura ispravnicilor de Olt, Vasile Moangă și Papa vistierul (fratele lui Tudor), care izbutiseră, luînd de fiecare lude cîte doi oameni, să strîngă un mare număr de ostași pentru Adunarea lui. Ludele care nu vor putea înarma doi oameni să fie obligate a plăti o taxă militară de 40 piaștri. Mult mai mare efect a avut declarația că toți cei ce se vor înrola vor fi scutiți de dăjzii ; jumătate din locuitorii Olteniei s-au înrolat. În același timp, Tudor cere lui Alecu Filipescu să poruncească „tuturor vătașilor de plaiuri ca jumătate din plăieșii ce-i vor fi avînd, care vor fi mai vrednici și deprinși la arme să-i trimită făr'zăbavă negreșit aici (la Cotroceni) înarmați cu pistoale și puști“. Udritzki pretinde că Tudor ar fi încorporat în armata sa pe seimeni, pe copiii de casă și pe călărașii români.

„Să vie aici toți polcovnicii și căpitanii cu toți oamenii lor într-armați bine și cu merinde pentru 20 de zile, ca să putem cu dînșii întîmpina trebuințele, atît cele politicești cît și cele ostășești ; că, precum se vede lucru, făr'de arme nu o să putem izbăvi țara din mîinile celor ce au mîncat-o atîția ani, pînă cînd au adus-o într-această stare ticăloasă și în deznădăjduirea cea mai după urmă“. Mănăstirile din Oltenia, și anume Tismana, Țințăreni, Motru și Cula, au fost aprovizionate din nou, ceea ce trăda intenția lui Tudor de a se retrage în munți, în caz că nu se va putea înțelege cu turcii.

La 7/19 mai au sosit din Oltenia la Cotroceni 400 panduri și alți 600 erau în drum spre București. A doua zi, Ilarion a făcut în cinstea noilor trupe o sfeștanie solemnă, și artileria lui Tudor a tras trei salve de tun. E posibil ca în cursul acestei ceremonii Tudor să fi fost aclamat ca domn.

8. NEGOCIERILE CU TURCII

La 27 martie, boierii adresează Porții o cerere în care justifică mișcarea lui Tudor. Ei arată că Tudor a sosit la București „însoțit de mulțime de norod, cu lacrimi de umilință, îmbrăcați în veșmîntul jalii, și acei desăvîrșit prăpădiți și sărăcii acum cînd era vremea muncii pămîntului, pentru jafurile ce în multe chipuri au cercat, și pentru pierderea dreptăților și a privilegiurilor ce din vechime au avut țara aceasta... iar acum s-au călcat și au ajuns mai cu totul a să pierde, nu din pricina noastră a boierilor pămînteni, precum bănuia norodu, ci din pricina stăpînitorilor cărora dă nevoie trebuia să ne plecăm și noi, supușii și credincioșii prea puternicii împărății.“

În același timp, boierii scriu și prințului Metternich și împăratului Rusiei pentru a legitima mișcarea lui Tudor Vladimirescu și a-i ruga să le susțină cererea pe lângă Poartă. Ei aruncă toată vina răscoalei asupra domnilor greci și nu uită, în scrisoarea către Metternich, să adauge că aceștia, prin taxe abuzive, au lezat și comerțul de vite cu Austria.

La 9/21 aprilie a sosit din partea caimacamilor la Guștinar, unde erau avanposturile lui Tudor, un a-nume căminar Alecu Aslanoglu, care a fost condus apoi, din ordinul lui Tudor, la reședința mitropolitului Dionisie. Acolo, căminarul a confirmat vestea relativ la cartea de afurisenie a patriarhului și a dat boierilor sfatul să se adreseze pașei de Giurgiu pentru trimiterea unui comisar turc care să asculte plîngerile poporului român. Propunerea a fost pri-

mită, dar Tudor a insistat ca adresa să fie semnată și de mitropolitul și de boierii rămași la București. Dar cum printre privilegiile revendicate de Tudor era și aceea ca fanarioții să fie excluși de la domnie, sau dacă lucrul acesta nu se putea, domnii fanarioți să-și aibă reședința la Constantinopol sau la Rusciuc, boierii n-au îndrăznit s-o semneze fără rezervă. Ei au declarat chiar la o consfătuire care s-a ținut la căminarul Alecu Aslanoglu și la care a asistat și Udritzki, că „toate măsurile pe care Tudor le-ar lua împotriva Porții, în aparență de comun acord cu ei, trebuie considerate ca fiind luate fără libera lor voință și impuse prin constrângere“. După ce, prin această protestare, s-au lepădat de orice răspundere, boierii au semnat adresa și căminarul Alecu Aslanoglu a fost însărcinat s-o trimită, prin pașa de Giurgiu, la Constantinopol.

Ioniță Dirzeanu confirmă faptul, raportînd și motivele prin care Tudor și-a justificat propunerea. Tudor, spune el, a aruncat toată răspunderea nenorocirilor de care se plînge Porții asupra grecilor, „tălmăcindu-i de haini și voitori de rău ai împărăției... și mai adăugînd că tot neamul grecilor, fiind adăpați întru legătura arădicării prin mari jurămînturi, nu poate împărăția a se mai încredința ca să orînduiască domn dintre neamul grecilor mai vîrtos într-acest fel de vreme, ci bine ar fi la Țara Românească să să orînduiască domn dintre pămîntenii Țării Românești, cum și la Moldova să să orînduiască dintre pămîntenii Moldovei“.

După raportul ministrului celor Două Sicilii la Constantinopol, din 10 martie st. n., Tudor ar fi formulat chiar de la începutul mișcării sale cererea ca domnii fanarioți să fie înlocuiți cu domni pămînteni. Documentul acesta, ca și cel încredințat căminarului Alecu Aslanoglu, nu s-a păstrat. Rămîne totuși stabilit cu certitudine că cel dintîi care, în ciuda opoziției boierești, a cerut instituirea unui domn pămîntean a fost Tudor.

Potrivit cu recomandarea căminarului Alecu, la 12 aprilie, boierii divanului cer și pașei de Giurgiu personal să se milostivească „a trimite fără zăbavă un effendi din cei mai de aproape credincioși și iscușiți ai înălțimii tale, carele să știe ori greșește sau rumânește, de va fi prin putință, iar de nu, să știe și numai turcește, spre a da ascultare plîngerilor și dreptăților ce cere acest ticălos și năpăstuit norod“.

În același timp boierii s-au adresat și celorlalți pași din serhaturi. Dintre toți pașii serhaturilor, cel de Giurgiu s-a bucurat de o atenție deosebită din partea lui Tudor, unele întâmplări fiind caracteristice pentru grija cu care Tudor a căutat să cultive pe oricine avea vreo influență asupra autorităților turcești. Activitatea lui de propagandă e surprinzătoare în toate împrejurările.

Tudor a intrat în tratative oficiale cu turcii de îndată ce s-a încredințat că mișcarea eteristă nu era susținută de Rusia. Acesta era de altfel singurul mijloc de a scăpa țara de primejdia unei ocupații turcești. Atît Porții, cît și pașilor de Giurgiu, Vidin și Silistra Tudor caută, prin mijlocirea boierilor, să le arate că mișcarea lui n-a fost îndreptată împotriva stăpînirii otomane, ci împotriva fanarioților care au desființat privilegiile țării și au stors pînă la sînge poporul. Acțiunea de restaurare a dreptăților țării pornită de Tudor se confunda deci cu politica de reprimare a insurecției eteriste întreprinsă de Poartă la sugestia lui Stroganov, care apoi avea s-o invoce în fața guvernului otoman pentru a preveni ocuparea țărilor române. Teza era foarte abilă și putea ralia pe toți patrioții, mai ales că, aruncînd asupra fanarioților toată răspunderea nenorocirilor țării, lăsa intacte privilegiile de clasă ale boierilor și-i scăpa de concurența boierilor greci. De aceea, după dezavuarea lui Ipsilanti, chiar și boierii rusofili s-au putut asocia la demersurile lui Tudor. Mai mult, teza a devenit principiul unei politici naționale,

care prezenta avantajul de a disculpa clasa stăpîni-toare de starea deplorabilă a țărănimii și de a arunca toată vina asupra fanarioților. Așa a devenit Tudor Vladimirescu, mai târziu, protagonistul unei politici naționale de reacțiune împotriva stăpînirii fanariote, iar mișcarea lui prima revoluție națională, pe care pașoptiștii au apreciat-o ca un precedent și un exemplu.

Tudor făcuse boierilor toate concesiile la care țineau pentru a obține de la ei semnarea arzului către Poartă care-i legitima mișcarea. Arzul, semnat la 27 martie, a fost trimis a doua zi printr-un currier expres. Uverturi pe lângă pașii serhaturilor trebuie să se fi făcut de mai înainte, fiindcă la 29 martie, divanul era în posesia răspunsurilor pașilor de Silistra și de Giurgiu, pentru examinarea cărora Tudor propunea ca mitropolitul și boierii să se întrunească la sfat cu el, și răspunsurile de mai sus nu puteau fi relative la arzul din 27 martie, expediat abia la 28.

Correspondența cu turcii devine intensă. La 18 aprilie, stolnicul Constantin Borănescu și pitarul Ioniță Jianu, aduși din ordinul lui Tudor de la Cernica și de la Radu-Vodă, sînt trimiși „din partea țării” cu cărți la pașa de Silistra.

La 23 aprilie, Tudor cere lui Alexandru Filipescu să desemneze cîte doi boieri care să ducă la Vidin și la Brăila arzurile, ce „eu încă silesc a să isprăvi pînă mîine seară... de mare grab și trebuință fiind”. Un alt arz era trimis cîteva zile mai târziu pașii de Vidin.

La rîndul său, J. Sallamon, starostele austriac din Tg. Jiu, raportează comandantului militar de la frontieră la 16/28 mai, referindu-se însă la începutul lunii mai : „Se vorbește aici că Tudor nu vrea să aibe nimic comun cu acesta (Ipsilanti) și că a trimis pe un boier cu propuneri de pace la Constantinopol. El cere de la Poartă renunțarea la conducerea țării

printr-un domn. Un comitet format din primii boieri ai țării va forma un consiliu de guvern și el să fie spătar (mareșal al țării) și să comande trupelor pentru a putea ține comitetul în friu așa încât privilegiile poporului să nu mai fie încălcate pe viitor". Tudor preconiza în ultima fază a șederii sale la București o republică aristocratică.

Din răspunsurile care s-au primit la aceste demersuri nu cunoaștem, în formă autentică, decît pe al pașii de Giurgiu, care recunoaște îndreptățirea cererii ce-i fusese adresată, dar adăuga că pînă ce apostafii nu depuneau armele el nu putea interveni la Poartă în favoarea satisfacerii cererii. Naum rezuma răspunsul pașii într-o frază scurtă și expresivă : „Cu mîini într-armate nu se face cerere de privilegiuri și de dreptăți“.

Negocierile oficiale duse de Tudor cu turcii, prin mijlocirea boierilor ocîrmuitori, pot fi considerate ca rupte la sfîrșitul lui aprilie, prin refuzul autorităților otomane de a trata înainte ca rebelii să fi depus armele și prin internarea boierilor la Belvedere.

Tudor nu numai n-a depus armele, dar s-a întărit și mai mult la Cotroceni. Lucrările de fortificare a mănăstirii începute la 26 martie continuau încă la 28 aprilie.

În cursul acestor pregătiri, Tudor primește de la pașa din Giurgiu „o scrisoare particulară, cu asigurarea că sultanul e dispus a deșrădăcina abuzurile din Țara Românească și a lua în seamă toate dreptele sale cereri“. În același timp sosi la București un trimis al pașii „cu însărcinarea de a comunica în secret lui Tudor că turcii nădăjduiesc în credința și cooperarea lui pentru alungarea lui Ipsilanti din Țara Românească și de a-l înștiința că turcii vor veni în București, și, dacă el va coopera cu ei și nu-i va trăda, sultanul îl va face chiar domn peste acest principat. Tudor, deși a dat un răspuns satis-

făcător, totuși a început a face demersuri pentru a-și garanta securitatea personală“.

Pe această bază, Tudor a început noi negocieri cu turcii. Dar aceste negocieri, duse pe cont propriu, nu aveau numai să-l opună foștilor săi aliați, ci chiar să-l aducă în conflict cu propriii săi căpitani și să-l expună, fără nici o apărare, răzbunării eteriste.

SFÎRȘITUL LUI TUDOR

1. TUDOR ȘI SAVA

Tudor încercase să ajungă pe cale legală, adică prin negocieri oficiale conduse de divan, la o înțelegere cu turcii care să evite țării o ocupație militară. Dar turcii au cerut, înainte de orice negociere ca Tudor să depună armele. Fără să riște să ajungă la discreția turcilor, de buna credința cărora avea toate motivele să se îndoiască, Tudor nu putea lepăda armele. La propunerile turcilor el va fi răspuns ceea ce l-a sfătuit și pe Ioan Solomon să răspundă într-o situație asemănătoare. Pe la mijlocul lui martie, Derviș-pașa de Vidin somase pe Solomon, care era însărcinat cu paza Olteniei, să se predea. Solomon ceru avizul lui Tudor. „Dînsul (Tudor) îmi răspunse ca să le făgăduiesc că ne vom preda mai tîrziu puțințel, dar aceasta să nu o fac niciodată și, văzînd că oștirile otomane vin asupra mea, să mă retrag asupra mănăstirilor de la munte“. Planul acesta de a nu depune cu nici un preț armele, de a evita pe cît posibil un conflict armat cu turcii și de a se retrage în caz de nevoie la mănăstirile de care dispunea în Oltenia era principiul tactic fundamental al lui Tudor. În împrejurările create, acest plan era tot ce putea fi mai rațional și mai oportun.

În sensul acesta trebuie să fi răspuns Tudor și propunerii de colaborare pe care i-a făcut-o pașa de Giurgiu printr-un emisar trimis la București.

Prima măsură de prevedere pe care a luat-o Tudor față de un eventual atac turcesc a fost intensificarea lucrărilor de fortificare a Cotrocenilor, de care am vorbit în capitolul precedent. A doua a fost încercarea de a stabili un plan de cooperare cu Sava, care de asemenea încercase să se înțeleagă cu turcii.

Prin versalitatea și intrigile sale, bimbașa Sava a exercitat o netăgăduită influență asupra destinului lui Tudor. Informat de venirea turcilor de către Scarlat Callimachi, protectorul său, Sava a încercat să se înțeleagă cu pașii serhaturilor de pe Dunăre și cu bătrînul vizir Silistra-Valesi. Era firesc ca Tudor și Sava, angajați în aceeași politică, să caute să se apropie. Dar cum încrederea între ei lipsea, ei căutau pe întrecute „a se înșela unul pe altul“. Sava, cu toate că trata cu turcii, continua să întrețină raporturi strînse cu Ipsilanti. El voia să-și rezerve toate șansele și să se asigure și pentru cazul că ar birui turcii și ar aduce domn pe Scarlat Callimachi, și pentru eventualitatea că rușii tot ar interveni în favoarea grecilor. Prin aceste manevre, el pierdu încrederea tuturor și se pierdu pe sine însuși.

Înțelegerea între Sava și Tudor fusese stabilită în fața lui Hagi Prodan și Dimitrie Macedonski, înainte de 8/20 mai. Cei doi șefi conveneau să n-aștepte atacul turcilor în București, pentru a nu expune orașul pericolului de a fi ars și prădat, ci să scoată toate trupele din Capitală, din Cotroceni și din mănăstiri, și, unindu-le într-un singur corp, să atace pe turci în timpul marșului lor. Udritzki sprijinea și el acest plan.

Punerea în aplicare a acestui plan a fost zădărnicită de neîncrederea între Tudor și Sava. Sava a refuzat să se prezinte la Cotroceni, unde se afla Tudor și n-a luat parte la consfătuirea care avusese loc la consulatul rus. Apoi, profitînd de confuzia pe care o provocase în Capitală vestea apropierei turcilor, Sava ieși pe furiș din oraș, cu un corp

de o mie de oameni, se întări provizoriu în mănăstirile Plumbuita și Mărcuța, dar lăsă în București destui oameni ca să păzească de panduri mănăstirile Șerban Vodă și Sf. Gheorghe, unde se refugiaseră mai multe familii. Sava s-a tras apoi la Tîrgoviște, unde, după un zvon consemnat de Dîrzeanu, ar fi vărsat în casa Eteriei 30 000 piaștri și ar fi propus lui Ipsilanti să atace împreună pe turci. Dar Ipsilanti a respins propunerea, din respect pentru angajamentul luat față de Stroganov de a evita un conflict cu turcii sau din neîncredere în Sava ale cărui negocieri cu turcii le cunoștea. Atunci Sava s-a retras la mănăstirea Mărgineni, de unde a scos pe oamenii lui Farmache, și s-a închis el în ea cu oamenii săi.

2. RETRAGEREA SPRE PITEȘTI

Tudor rămase la Cotroceni pînă la 15/27 mai. La 13/25 mai se auziră din depărtare bubuituri de tun. Iscoadele trimise de Tudor pe drumul București-Si-listra văzură corturile turcești albind cîmpia de la Obilești. Alte trupe veneau pe drumul de la Giurgiu și, la 14/26 mai, ajunseră la Copăcenii, la patru ore depărtare de București, unde panica și confuzia erau la culme. Locuitorii care se întorseseră de la mănăstiri și de prin sate se pregăteau din nou să fugă. Supușii străini se îngrămădeau la consulate.

Consulul Prusiei și cancelarul Agenției austriece stăruie pe lîngă Tudor să plece pentru a nu pricinui ruina orașului. Tudor ezită și aruncă vina pe Sava, căruia nu voia să-i cedeze terenul. Sava refuză să plece pentru a nu lăsa, zice el, Bucureștii pradă pandurilor lui Tudor. Toate acestea sînt pre-texte menite să ascundă adevăratele motive privind stăpînirea Capitalei. De aceea chiar și după plecarea lui Sava, Tudor nu se poate hotărî să plece. Udritzki anunță, la 16/28 mai, că Tudor a plecat „ieri“ de două ori din Cotroceni și tot de atîtea ori

s-a întors. Apoi, aflînd că turcii nu mai erau decît la o depărtare de patru ore de Capitală, dădu ordin de plecare. Hagi Prodan și Dimitrie Mcedonski evacuară mănăstirile din București și se uniră cu trupele lui Tudor de la Cotroceni. Caii și căruțele din curțile boierești fură rechiziționate. Prizonierii de la Belvedere fură puși în libertate și lăsați să plece la Brașov. Tudor expediă apoi muniția, calabalicul și familiile bulgarilor din oastea sa. În sfîrșit, la 15 mai, plecă și oastea, formată din 4 000 panduri cu cinci tunuri și 500 călărași, toți bine înarmați. Cuvîntarea pe care, după Chiriac Popescu, Tudor ar fi adresat-o ostașilor săi îi definește bine situația și intențiile :

„Pînă în ceasul acesta am economisit, fraților, treaba cu turcii a nu călca pămîntul nostru, cînd cu una, cînd cu alta, fără a ne arăta revoluționiști către Poartă, cerînd numai a apăra drepturile patriei noastre. Dar nefiind primite rugăciunile noastre care am făcut de mai multe ori către Poartă prin jălbile noastre, și vedem foarte bine că vrăjmașii noștri au ajuns afară din Capitala noastră, cu gînd a face cu noi război, sîntem siliți dar a lăsa acest oraș București, ca să nu fim pricina noi singuri a arderii lui, și să ne tragem spre întrupare cu ceilalți frați ai noștri creștini... și că de acum încolo, frații mei panduri... trebuie să deșertăm pușca noastră în carne de turc, de vor năvăli pe noi și să facem numele nostru lăudat a ne vesti toate noroadele că am stătut voinici împotriva vrăjmașilor noștri“.

Diversiunea lui Sava, de care am pomenit, a zădărnicit și ultimul plan de a feri țara de ocupația turcească. În această situație, Tudor luă hotărîrea de a se retrage în Oltenia, unde mănăstirile întărite îi ofereau o bază de rezistență îndelungată și sigură.

La 14 mai, mitropolitul și boierii au fost eliberați

de la Belvedere și trimiși, sub o escortă de zece panduri, comandată de căpitanul Simeon, la Tîrgoviște, unde se afla Alexandru Ipsilanti.

Drumul cel mai scurt spre Oltenia era „drumul poștei“, care trecea prin Șerbănești și Slătina, pe care Tudor venise la București. În loc de a lua acest drum amenințat de turci, Tudor s-a îndreptat prin Găești spre Pitești, unde era corpul lui Iordache și Farmache.

Tudor se ridică de la Cotroceni, cu toată oștirea sa, în amurgul zilei de 15/27 mai, după ce se săvîrșise la Mitropolie o slujbă religioasă și se sfințiseră steagurile.

Noaptea o petrecu dincolo de apa Ciorogîrlei, într-o poziție favorabilă. În tot timpul marșului, Tudor lua cele mai potrivite măsuri pentru a preveni un atac prin surprindere. Noaptea, oștirea era așezată în careu cu tunurile și cu carele de muniții și de provizii la mijloc: de o parte și de alta, erau cavaleria și rezerva; tabăra era înconjurată, pînă la o distanță de un sfert de oră, de sentinele călări. Tudor dădea personal, în fiecare noapte, cuvîntul de ordine și toată noaptea inspecta tabăra pentru a se încredința că ordinele sale au fost executate. Pe lîngă carele cu muniții, el avea totdeauna „și trei care mari cu sape și tîrnăcoape, tesle și lopeți de fier și alte dichisuri trebuincioase, cum și potcoave și cuie de potcovit caii“, încît, la nevoie, „îndată ce făcea șanț pe cîmp la o poziție cuviincioasă“.

3. O ULTIMĂ ÎNCERCARE DE COLABORARE CU IPSILANTI

La Găești, Tudor află că Nicolae Ipsilanti, împreună cu căpitanii Iordache, Ghencea, deli-bașa Mihali, Farmache și cu mulțime de arnăuți i-au tăiat drumul la Golești și-i opresc trecerea spre Pitești. Zvonul acesta fu confirmat printr-o scrisoare a lui Iordache

care-l avertiza că, dacă va înainta spre Pitești, se va izbi de rezistența arnăuților săi.

Tudor a citit scrisoarea lui Iordache în auzul căpitanilor săi și a adăugat: „De multe ori gîndesc că v-am spus că Iordache îmi este vrăjmaș și că de față mă gonește și că dînsul trebuie să-mi fi prins scrisorile ale pașei Diiului care-mi lipsesc de o poștă, și că dînsul îmi vrea moartea... Ce trebuie să facem cu astfel de om? Eu nu știu. Noi avem de patru ori putere mai multă decît dînsul și mai vîrtos și tunuri, și cum au cutezat să ne scrie cu astfel de chip?”

Care poate fi semnificația gestului lui Iordache? Simplă măsură de precauțiune față de Tudor, de fidelitatea căruia avea atîtea motive să se îndoiască sau Iordache era deja în posesiunea corespondenței dintre Tudor și pașa Vidinului, cum crede Chiriac Popescu?

Thomas Gordon spune că, după prinderea corespondenței lui Tudor cu pașa de Silistra, eteriștii urziră din porunca lui Al. Ipsilanti un complot în tabăra lui Tudor. „Principalii lui ofițeri. Dimitrie Macedonski, Hagi Prodan și mai mulți căpitani de panduri făceau parte din complot, dar pînă atunci n-au putut să dea lovitura, deoarece Vladimirescu era deosebit de vigilent și pedepsise cu moartea, în mod sumar pe unii dintre partizanii a căror credință o suspecta”.

Pare limpede că, după evacuarea Bucureștilor, o schimbare s-a produs în raporturile lui Tudor cu turcii. Tudor intră în relații cu chehaia-bei al pașei de Silistra, comandantul trupelor de invazie în Țara Românească, și ajunge cu el la un acord de cooperare militară împotriva lui Ipsilanti.

Pentru a răspunde la injoncțiunea lui Iordache, Tudor s-a sfătuit cu Hagi Prodan, Macedonski și Alexandru Nicolaevici, comandantul bulgarilor din oastea lui. Rezultatul consfătuirii lor a fost hotărîrea ca Macedonski și Alexandru Nicolaevici să plece

la Pitești cu o căruță de poștă și pînă la întoarcerea lor, oastea să rămînă pe loc. Cei doi trimiși s-au întors în aceeași zi, către seară, cu răspunsul ca Tudor să se apropie cu armata sa pînă la Golești, unde aveau să-l aștepte Iordache și Farmache pentru a avea cu el o explicație.

Cînd ajunse la Golești, Tudor își așază armata în poziție de luptă. Dealurile din apropiere erau ocupate de trupele eteriste comandate de Iordache și întărite cu 400 oameni veniți sub comanda lui Nicolae Ipsilanti din Cîmpulung. Iordache veni cu un detașament de cavalerie și, apropiindu-se ca la o bătaie de pușcă de oastea lui Tudor, invită pe acesta la o consfătuire care avu loc la 18/30 mai, în prezența căpitanilor lui Tudor, convocați la cererea lui Iordache. Tudor primi, și ambii șefi înaintară unul către altul, însoțiți de cîte 24 soldați de încredere. În fața escortelor lor, rămase la treizeci pași depărtare de locul consfătuirii, cu puștile la ochi, gata de a trage la cea mai mică atingere ce s-ar fi adus comandantului lor, Tudor și Iordache se explicară. Tudor ceru socoteală lui Iordache de scrisoarea sa și de motivele care l-au făcut să interzică trecerea oștirii sale spre Pitești. Iordache răspunse că Ipsilanti îl bănuiește de necredință și-i arată o scrisoare a sa către turci. Tudor a declarat că „venirea lui la Pitești nu privește alta decît numai a se uni cu toți frații lui și să se bată cu turcii împreună cu toții, care s-au apropiat de București“. Al doilea motiv e că „Sava s-a arătat necredincios către dînsul și trădător“, nerespectînd învoiala de a ieși în același timp din București și de „a izbi pe turci, călcîndu-i fără veste în ordia lor la Dudești“. Discuția s-a terminat cu îmbrățișări și jurăminte de credință.

După împăcarea șefilor lor, cele două armate s-au unit și s-au tras focuri de bucurie și de înfrățire și au mers împreună pînă la casele lui Dinicu Golescu. Aci Tudor și-a așezat oastea în coloane, după obiceiul lui, iar el s-a urcat în chioșcul de deasupra porții, însoțit de Iordache și Farmache. Gheorghe

(Iorgu) Ipsilanti a venit și el să întărească frăția, prin grai și înscris. Ei au convenit să alunge din inimă orice urmă de bănuială, iar Tudor a promis să rămână credincios Eteriei și să atace pe turci cu corpul său peste Olt.

4. ÎNTELEGERA CU TURCII

Dar prinderea unui al doilea curier, trimis de Tudor, chiar de la Golești lui chehaia-bei, dovedi lui Iordache că scena înfrățirii avea în spate intenția lui Tudor de a face cauză comună cu turcii pentru a alunga pe Ipsilanti și pe aderenții lui din țară. Conduita lui chehaia-bei față de Sava ne îndreptățește să credem că el va fi promis lui Tudor tot ce a cerut, numai să-l poată rupe de eteriști, urmînd ca la sfîrșit să-l trateze exact ca pe Sava.

Planul concertat între turci și Tudor era ca acesta, înaintînd spre Cîmpulung, să cadă fără de veste peste corpul puțin numeros al lui Nicolae Ipsilanti și apoi să taie retragerea eteriștilor spre munți. În modul acesta, Tudor își va fi putut justifica acțiunea, ca fiind fost determinată exclusiv de motive de interes obștesc. În același timp, corpul principal al lui Alexandru Ipsilanti avea să fie atacat din față de turci și din flancul stîng de Sava care se unise cu aceștia. Contemporanii evenimentelor înclină spre supoziția că Tudor s-a înțeles cu turcii pentru a lovi pe Ipsilanti.

Cert este că Tudor a căutat să-și concentreze toate trupele sale de elită. El a scris lui Solomon „ca îndată ce va primi scrisoarea lui să se scoale cu toți pandurii lui și să vină la dînsul la Golești, fiindcă toți pandurii cei mai vechi și mai buni erau cu el“ (cu Solomon). Tudor adaugă în scrisoarea sa ca la mănăstirea Cozia să lase o sută de panduri care să îngrijească de zaherelele ce erau acolo „și orice sîrbi

și greci vor fi prin mănăstiri să-i dea afară și să rămîie numai panduri“.

Solomon a primit scrisoarea lui Tudor la Rîmnic, prea tîrziu pentru a putea da curs ordinului cuprins într-însa. În adevăr, peste două ceasuri, el se pomeni cu un curier arnăut care-i aducea o scrisoare de la prințul Ipsilanti și de la căpitanul Iordache, care-i aduceau complimente pentru luptele sale cu turcii și-i făceau cunoscut că Tudor Vladimirescu era sub judecata lor și „că i-au prins toată corespondența ce a avut cu turcii spre a ne vinde lor“. Peste trei zile, Solomon a aflat că „pe Tudor, ducîndu-l la Tîrgoviște, l-au tăiat“.

Din relatarea lui Solomon se vede cît de repede s-au precipitat lucrurile : acordul lui Tudor cu turcii, interceptarea corespondenței sale de către eteriști (sau poate trădarea ei de către turci) arestarea, judecarea și executarea lui Tudor toate acestea în răs-timp de cîteva zile și la îndemîna eteriștilor spre a sfîrși cu Tudor.

Rămîie acum de lămurit faptul cel mai tulburător din istoria lui Tudor Vladimirescu : cum de s-a putut ca el, pe care pandurii și țărani, în „entuziasmul răzbnării“ și în elanul nădejdilor lor l-au numit „Domnul Tudor“, să fie ridicat din mijlocul oștirii sale și predat dicasteriului lui Ipsilanti fără ca un căpitan sau pandur să-i ia apărarea ?

Faptul a fost posibil și poate fi apreciat pe mai multe planuri pe care istoriografia le-a consemnat în mod diferit ; cum ar fi scăderea sprijinului din partea maselor țărănești ; Tudor era în ochii căpitanilor săi — și vorbind de aceștia ne gîndim îndeosebi la Hagi Prodan, Dumitrie Macedonski sau Alexandru Nicolaevici, care erau străini și puteau fi considerați ca simpli mercenari, — un mandatar al Eteriei, ridicat pentru dezrobirea țării de sub jugul turcesc, într-o luptă comună cu grecii și cu ceilalți creștini din Imperiul otoman ; în sfîrșit, în al treilea rînd, fiindcă prin severitatea sa excesivă, Tudor și-a înstrăinat simpatia căpitanilor săi.

Adversarii lui Tudor s-au folosit de această din urmă cauză pentru a-l pierde. Și Tudor, prin severitatea lui care mergea uneori pînă la cruzime, i-a servit parcă anume.

M. Cioranu povestește că, înainte de Golești, la Cîrcinof, Tudor a cerut căpitanilor oștirii sale să-i dea făgăduiala înscrisă că vor răspunde cu viața lor de neorînduiele ce se vor produce în companiile lor. Toți căpitanii au dat făgăduiala cerută, afară de patru și anume: Ioan Oarcă, Ghiță Cuțuiu, Iene Ienescu și Ioan Urdăreanu. Aceștia au răspuns că Tudor n-are nevoie de înscrisul lor, devreme ce îi omoară în toate clipele fără de nici un înscris. La aceasta, „Tudor a tăcut și, pornind de acolo, s-a apropiat de satul Golești“, unde s-a răzbunat crunt.

Purtarea lui Tudor în această împrejurare e stranie, și explicația lui Cioranu apare insuficientă.

Cheia problemei ne-o dă Chiriac Popescu. Tudor aflase că Hagi Prodan, D. Macedonski și Alexandru Nicolaevici formaseră planul de a-l preda în mîinile lui Iordache. El a chemat atunci cîțiva căpitani de panduri pe care îi credea mai credincioși și, revelîndu-le planul sus-numiților căpitani, le-a poruncit „a împrăștia tuturor pandurilor, prin taină, de vor cei mai sus împotrivnici lui a trimite pe dînsul la Ipsilanti singur, să stea împotriva acestei hotărîri și să nu-l dea, ci să se arate nemulțumiți și... să se pue și cu armele împotrivă“. Dar căpitanii în loc de a primi propunerea lui Tudor „l-au ocărit de față, zicînd că el este nevrednic a fi mai mult a lor căpetenie“. Tudor se răzbună spînzurînd pe Ion Urdăreanu. //

Ce voia în fond Tudor Vladimirescu? Să-și asigure fidelitatea căpitanilor de panduri împotriva complotului căpitanilor de arnăuți care voiau să-l predea lui Ipsilanti din cauza înțelegerii sale cu turcii. Prin refuzul lor, căpitanii condamnau cu atît mai aspru politica de înțelegere a lui Tudor cu turcii, cu cît Poarta declarase printr-un firman hotărîrea sa de a „curăța țara de făcătorii de rele și de a

extermina din aceste provincii pe toți oamenii infernali“ care s-au strîns în jurul lui Tudor și Ipsilanti. Refuzul căpitanilor de panduri de a-și urma șeful în politica în care acesta se angajase desăvîrși ruptura între oștire și comandantul ei și pecetlui soarta lui Tudor.

5. UCIDEREA LUI TUDOR

C. Izvoranu notează că, după moartea lui Urdăreanu, „se strînseseră polcovnicii și căpitanii la Hagi Prodan și-i spusese că nu mai primesc pe Tudor de comandor al lor. Hagi Prodan le zise : «Dați înscris !» Șezură și făcură înscris și îl iscăli ră toți polcovnicii și căpitanii și îl deteră în mîna lui Hagi Prodan“. Hagi Prodan trimise cu acest înscris un om la Iordache care se afla la Pitești. După altă versiune, Macedonski însuși ar fi plecat la Iordache să-l informeze de dispozițiile căpitanilor.

Hagi Prodan și Dimitrie Macedonski, care urmăreau mai de mult acțiunea tot mai independentă a lui Tudor, se aflaseră în noaptea aceea în casele cele mari din lăuntru curții. În timp ce căpitanii se jeluiau de Tudor către comandirul artileriei, Cacaleteanu, și către aghiotantul Cioranu, „privind cu înverșunare cadavrul Urdăreanului spînzurat de sălcii“, se auzi bătînd la poarta dinlăuntru : era Macedonski. La porunca lui Cacaleteanu, sentinela deschise și Macedonski ieși trăgînd un cal alb după sine. El întrebă pe căpitanii, dacă e adevărat că Tudor a spînzurat pe Urdăreanu, căpitanii îi arătară cadavrul ce se vedea între focuri. Atunci Macedonski i-a făcut proști că suferă asemenea procedee și le-a declarat că pandurii sînt împotriva lui Tudor și că aceia care vor rămîne cu dînsul vor pieri cu dînsul. Revoltați de uciderea lui Urdăreanu, căpitanii răs-punseră că sînt gata să primească poruncile lui.

Cu acest răspuns „hotărîtor“, Macedonski se aruncă pe cal și dispăru în întunericul nopții. Căpitanii se

făcură și ei nevăzuți și, într-un ceas, răsturnară situația. Pandurii care aveau misiunea să păzească lagărul dinspre turci și dinspre greci se transformară în paznici ai lui Tudor, care dormea sus în foișor, fără să bănuiască nimic din ceea ce se pregătea în jurul lui. Cioranu pretinde că, împreună cu Căcalețeanu, a încercat toată noaptea să comunice cu Tudor și să-l prevină, dar n-au izbutit, fiindcă chiar și sentinelele așezate la ușa lui erau hotărâte să tragă dacă Tudor ar fi încercat să iasă din chioșc înainte de ziuă.

A doua zi dimineța, 21 mai, ieșind în fața lagărului, Tudor a fost imediat înconjurat de căpitanii săi. Descoperit-a ceva neobișnuit în atitudinea lor sau reflecția din timpul nopții i-a schimbat sentimentele, destul că, văzînd cadavrul lui Urdăreanu, a dat ordin să fie dat jos din ștreang și îngropat în biserică cu onoruri ostășești. Încă înainte de săvîrșirea ceremoniei au sosit căpitanii Iordache, Farmache, deli-bașa Mihali și Ghencea, cu vreo douăzeci și cinci de arnăuți, și au urcat în chioșc la Tudor. Aci, după ce i-au amintit ajutorul pe care i l-a dat Eteria și jurămîntul de credință pe care l-a călcat, Iordache a întrebat pe Tudor cu ce drept a spînzurat pe Urdăreanu și douăzeci și cinci de panduri de la București pînă la Golești? „Tudor i-a răspuns că se află cu sabia sa în patria sa“. Iordache l-a întrebat apoi de ce a trimis cărți la turci și, la cererea lui Tudor, a arătat scrisorile adresate pașei de Silistra prin Borănescu și Jianu și alte scrisori trimise chiar de la Golești lui chehaia-bei, Tudor nu tăgădui că a trimis acele scrisori, dar spuse că va da socoteală de faptele sale cînd va trebui și cui va fi în drept să i-o ceară.

Căpitanul Iordache ieși atunci în fața taberei și arătă căpitanilor și pandurilor scrisorile lui Tudor, spunîndu-le că Tudor voia să-i dea pe mîinile turcilor ca să-i omoare pe toți. La sfîrșit îi întrebă pe cine vor comandir, tot pe slugerul Tudor Vladimirescu sau pe gospodarii Macedonski și Hagi Prodan.

„Căpitanii și pandurii, proști și supărați pe nechibzuita asprime a lui Tudor, au început să strige toți într-o glăsuire : «Ba pe gospodar Macedonski și pe gospodar Hagi Prodan ! Iar pe slugerul Tudor nu-l mai voim».

Atunci căpitan Iordache, intrînd la Tudor, i-a cerut armele. Tudor, văzîndu-se părăsit chiar de ai săi, a dat armele. Apoi urcat pe un cal străin, ai cărui dîrlogi îi ținea Ghencea, și, înconjurat de arnăuți, a pornit spre Pitești“ . //

În urmă, armata lui Tudor s-a unit cu eteriștii lui Iordache, Macedonski și Prodan și a pornit spre Pitești. Mihai Cioranu a fost trimis înainte să ceară lui Iordache dispoziții de încartiruire. În casele lui Iancu Mavrodol din Pitești, unde stătea Iordache, Cioranu spune că a zărit într-o cameră pe Tudor șezînd pe un pat, sub paza lui Ghencea, în timp ce Iordache se plimba prin odaie. Cioranu pretinde a fi auzit pe Tudor spunînd : „Și ce vreți de la un om pe care, după vicleniile ce ați urmat, ați întors chiar oștirea lui de l-au dat în mîinile voastre, voi, oameni fără căpătii și străini cu totul de această țară. Gîndiți-vă singuri voi printr-aceasta la ce căpătii o să ieșiți ? Vreți să mă omoriți ? Eu nu mă tem de moarte. Eu am înfruntat moartea în mai multe rînduri. Mai înainte de a ridica steagul spre a cere drepturile patriei mele, m-am îmbrăcat cu cămașa morții. Turcii sînt în țară, dar nu sînteți în stare și nu veți fi niciodată a vă bate cu dînșii cu ispravă“ .

A doua zi dimineața, Tudor fu pornit, prin Cîmpulung, la Tîrgoviște, într-o căruță de poștă, cu un arnăut înarmat la spate, și alte trei sau cinci căruțe cu arnăuți în urmă. La Tîrgoviște, unde a intrat pe un cal prost, cu picioarele legate sub burta calului, fu închis în vechea Mitropolie și dat în paza lui Vasile Caravia. În loc de a-l preda pe Tudor divanului țării spre a fi judecat, cum s-au angajat Iordache, H. Prodan și D. Macedonski înscris, Ipsilanti a format un tribunal, de niște boieri ce se ziceau pămînteni, ca Geartol și alții. „Dar de teamă ca

pămîntenii să nu se răscoale și să-l libereze, Ipsilanti, a poruncit lui Caravia de l-au omorît noaptea în taină, pe malul iazului ce curge pe lîngă oraș și i-au aruncat cadavrul într-un puț de lîngă grădina Geartol“.

După mărturia unui contemporan „care a văzut cu ochii lui cînd l-au scos (pe Tudor) din lanțuri și l-au dat în mîna lui Vasile Caravia“, Tudor ar fi fost împușcat în ziua în care a fost adus la Tîrgoviște, la trei sau patru ore, după înserare. „Am auzit cei ce ne aflam în curte două detunături de pușcă, spre odaia lui Caravia, ce era în fundul curții Mitropoliei, unde ședea și egumenul Chiril. A doua zi de dimineață s-au zvonit în toată curtea Mitropoliei c-au împușcat pe domnu Tudor Vladimirescu și că l-ar fi asvîrlit în taină într-una din umblăturile de sus (din fund) ale Mitropoliei“.

ÎNCHEIERE ȘI CONCLUZII

În urma discuțiilor cu Rusia, turcii au făcut o chestiune de prestigiu din ocuparea militară a țărilor române. Curățind țara de rebeli, ei au voit să-și afirme autoritatea asupra Principatelor și independența față de Rusia. Ocupația Principatelor a devenit astfel o problemă internațională, care nu s-a rezolvat decât odată cu restabilirea domniilor pămîntene și cu evacuarea trupelor turcești.

Turcii au intrat în țară la 1/13 mai și au ocupat în același timp Moldova, Muntenia și Oltenia. După ocuparea Bucureștilor, Cara Ahmed Efendi, chehaia-beiul pașei de Silistra, a pornit în urmărirea armatei eteriste, care se retrăsese spre Rîmnicu Vîlcea. La Tîrgoviște i se alăturaseră Sava, deli-bașa, Mihali și bulucbașa Ghencea cu 1 000 de arnăuți, pe care Cara Ahmed i-a încorporat în armata sa. Pentru a nu da răgaz acestuia să se unească cu Derviș Pașa, care, după ce ocupase Oltenia, luase poziție lângă Drăgășani, Ipsilanti dădu ordin armatei grecești să-l atace. Dar la Drăgășani grecii au fost în parte măcelăriți, în parte împrăștiați.

Armata lui Tudor, ce pornise din Pitești spre Craiova sub comanda celor trei „gospodari“, Hagi Prodan, Dimitrie Macedonski și Alexandru Nicolaevici, cu trei tunuri mici — materialul de război, adică

trei tunuri mari, muniția, proviziile și celelalte efecte rămăseseră la Pitești în grija căpitanului Iordache —, ajungînd la Olt și auzind că la Drăgășani se află un corp de 3 000 de turci s-a îndreptat într-acolo și astfel, fură angajați în bătălia de la Drăgășani, unde ceata lui Oarcă avea să poarte, împreună cu mavroforii, tot greul luptei.

Bătălia de la Drăgășani (7/19 iunie 1821) pecetlui soarta Eteriei în Țara Românească și a lui Ipsilanti. Cuprins de groază și amenințat de turci și de propriii săi soldați care-i cereau solda, Ipsilanti a fugit pe ascuns în Transilvania, unde a fost prins și închis în cetatea de la Munkács. //

După bătălia de la Drăgășani, armata eteristă s-a împrăștiat. Vreo 800 de oameni au depus armele și au intrat în carantina de la Turnu-Roșu. Hagi Prodan, Mihaloglu și Macedonski, pe care austriecii au refuzat să-i primească, s-au retras cu restul pandurilor în Oltenia, unde s-au unit cu forțele de rezistență orînduite de Tudor Vladimirescu — sub comanda fratelui său Papa și a căpitanilor Dumitru Gîrbea și Ghiță Haiducul — în mănăstirile Tismana, Cozia, Hurez, Bistrița, Polovraci și Lainici. //

Din pozițiile lor întărite, pandurii făcea dese incursiuni în regiunile de cîmpie ocupate de turci. La Tîmna, ei atacă cu succes forțele turcești. În luna iulie, ei opriră înaintarea turcilor pe Jiu. Dar în lupta de la Slobozia (lîngă Tîrgu-Jiu), la 17 iulie, au fost înfrinți de forțele superioare ale turcilor. Papa Vladimirescu și Ghiță Haiducul fură făcuți prizonieri și duși dincolo de Dunăre, unde li se pierde urma.

Macedonski, Hagi Prodan și Mihaloglu s-au retras în Valea Cloșanilor, unde au rezistat pînă la începutul lui august, cînd, pentru a nu cădea în mîinile turcilor, s-au refugiat în Transilvania. Cu aceasta, ultimele forțe de rezistență din Oltenia au fost lichidate. Ultimele cete de greci din Muntenia au fost urmărite și nimicite de Sava și adjutantul pașei de Silistra.

Serdarul Diamandi, care se închisese cu 70 de arnăuți în mănăstirea Cozia, s-a predat lui Sava cu toată garnizoana, în urma promisiunii acestuia că le va respecta viața. Dar îndată ce au depus armele au fost aruncați în lanțuri și trimiși la Constantinopol, unde au pierit cu toții de sabie sau de ștreang.

Sava, care spera să obțină răsplata turcilor pentru zelul cu care și-a urmărit foștii săi tovarăși de credință și de arme, avu aceeași soartă. După ce țara a fost curățată de eteriști, Sava, delibașa Mihali și baș-bulucbașa Ghencea fură chemați la București de chehaia-bei „ca să le facă cunoscut fiecăruia mulțumirea Înaltei Porți“. Ei au fost împușcați și cea mai mare parte din cei 800 de arnăuți ai lor au fost măcelăriți (6/18 august). //

În Moldova, rezistența a fost mai dîră. La apropierea turcilor, eteriștii din Iași s-au retras spre Prut și s-au întărit la Sculeni. Atacați de forțe superioare, cu toată rezistența lor eroică, au fost înfrinți și aproape toți trecuți prin sabie.

Iordache și Farmache, cu vreo 500 de combatanți, s-au retras, după bătălia de la Drăgășani, pe sub munți, spre Moldova, cu intenția de a trece în Basarabia. La mijlocul lui iulie, ei au ajuns în ținutul Dornei. Urmăriți de turci, s-au adăpostit mai întii în mănăstirea Slatina, apoi în mănăstirea Secu, puternic apărată de zidurile sale. Aici au rezistat 13 zile atacului turcesc și nu s-au predat decît după ce turcii incendiaseră toate construcțiile de lemn și biserica, unde pieri Iordache. Turcii n-au respectat condițiile capitulării, trupele au fost măcelărite, iar Farmache a fost trimis la Constantinopol, unde a murit de sabia călăului. Cu acest episod s-a sfîrșit mișcarea revoluționară din Principatele Române. Cu toate acestea, turcii mai ținură sub ocupație cele două țări încă un an.

După insurecția din 1821, manifestările de ostilitate împotriva grecilor se întetesc. În diferitele *memorii*,

proiecte de constituție și pamflete care au apărut la sfârșitul anului 1821 și în anul următor, grecii sînt făcuți responsabili de toate nenorocirile țării. Memoriul boierilor refugiați la Brașov către împăratul Rusiei merge și mai departe și denunță în greci intruchiparea geniului răului. Erau acuzați că prin intrigile lor au dezbinat biserica creștină într-o biserică apuseană și una răsăriteană, au ruinat Imperiul bizantin și au provocat tulburări în toate țările în care s-au așezat. Ei au stricat vechea legătură care dădea țării dreptul de a-și alege domni dintre pămînteni și au determinat Poarta să numească domni aleși din neamul grecesc. Ajunși stăpîni pe țările române, ei au desființat miliția pămînteană, au oprit comerțul liber și au numit capuchehai greci în loc de pămînteni. Domnii fanarioți au favorizat tendința grecilor de a cuprinde moșii boierești și mănăstirești și de a dobîndi, prin căsătorii cu pămîntene, avere și influență. Grecii au socotit că anul 1821 le oferă prilejul de mult așteptat de a pune stăpînire desăvirșită pe țările române și de a le preface într-o Nouă Grecie. Toate aceste manifestări erau inspirate de dorința de a înlătura concurența grecilor în administrația țării și în exploatarea resurselor ei materiale.

Pe aceste premise s-au întemeiat și revendicările boierilor : domni pămînteni, izgonirea grecilor, sîrbilor și a celorlalți străini oploșiți în țară, secularizarea averilor mănăstirilor închinat, slujbele, privilegiile și scutelnicii rezervate exclusiv pămîntenilor, desființarea raialelor dunărene și întinderea hotarului țării țării pînă la talvegul Dunării, libertatea comerțului, dreptul de a înființa fabrici și de a deschide mine, vase de comerț românești, revizuirea tarifului vamal și arendarea vămilor mari la pămînteni, încorporarea negustorilor și meseriașilor străini în breslele țării și supunerea lor la dajdii, retribuție fixă pentru mitropolit, episcopi, egumenii mănăstirilor și pentru toți

membrii clerului, restul veniturilor bisericești urmînd a fi vărsat la vistierie, și desființarea havaeturilor.

Un plan de reforme constituționale atribuie boierilor mari toată puterea politică, exercitată printr-un divan întii, compus din mitropolit, episcopii de Argeș și de Buzău, din patru boieri mari și un legist.

Un al doilea divan, compus din opt boieri mari, era investit cu puterea judecătorească. Apoi, în locul unui singur vistier se instituia „o comisie a vistieriei“, formată dintr-un boier mare, doi boieri mici și un deputat de fiecare județ care să ia parte la examinarea cheltuielilor județelor. Ludele se desființează și se înlocuiesc cu o dare personală. Numărul zilelor de clacă se ridică de la 12 la 24 pe an. Ispravnicii județelor sînt orînduiți de către divanul întii, care controlează și gestiunea finanțelor. Se înființează „o miliție de ostași pămînteni“. Oltenia va fi guvernată de un divan compus dintr-un boier mare trimis de la București, episcopul de Rîmnic și cinci boieri localnici.

Toate aceste memorii se disting prin caracterul lor aristocratic și național. Ele tind să concentreze toată puterea în mîinile boierilor mari și „să curețe tot pămîntul și văzduhul Țării Românești de turburarea și răutatea străinilor“, pentru a asigura boierilor pămînteni toate slujbele și beneficiile statului, întărirea stăpînirii boierilor asupra clăcașilor și consolidarea privilegiilor boierești. În același timp, ele prevăd o serie de reforme menite să adapteze organizarea statului la noile condiții economice ale țării și la intensificarea relațiilor de schimb : libertatea comerțului și obligația capanlîilor de a se aproviziona în tîrgul liber, dreptul ca „vasele de comerț ale Țării Românești să plutească liber pe apele Imperiului otoman, cu orice marfă vor fi încărcate“, tarif protecționist pentru mărfurile fabricate în țară, recuperarea cetăților dunărene și transformarea lor în porturi pentru promovarea comerțului, înființarea de școli, cu tot felul de învățături, ca să lumineze pe fiii patriei ; carieră liberă tuturor capacităților, în-

ființarea unei gărzi naționale) alungarea străinilor și desființarea domniilor fanariote, fiindcă pricinuiau scoaterea banilor din țară și „toată străinătatea câtă se află încuibată în pământul țării, adică grecii — de orice treaptă vor fi — sîrbii și alte neamuri, să fie în veci depărtați cu totul de orice treabă politică pînă la cea mai mică și mai proastă și de toate chinurile boerilor“. //

Împotriva acestor tendințe ale boierilor mari se ridică, și în Moldova și în Țara Românească, boierii mici. Agentul Austriei la Iași, refugiat la Cernăuți, vorbește de spiritul de dușmănie care domnește între cele două stări boierești. Fleischhackl constată același lucru printre boierii refugiați la Brașov și la Sibiu. Boierii mici completează împotriva boierilor mari și caută să cîștige și pe cei rămași în țară pentru a transforma regimul politic în sensul vederilor lor. Boierii de starea a doua și a treia au format un adevărat partid care, la Iași, ținea noaptea întruniri, unde se discutau proiecte de reformă și se făceau legăminte pentru realizarea lor. În timpul ocupației turcești, boiernași neînsemnați, ca Iancu Stavăr și Gheorghe Brăescu, se ridicaseră la cele mai înalte slujbe și profitaseră de împrejurări pentru a se îmbogăți. Ei nu se dovediseră mai puțin capabili decît boierii mari și acum nu înțelegeau să renunțe la avantajele dobîndite. Scopul acțiunilor lor era să deschidă boierilor mici accesul la slujbele și onorurile care, pînă la 1821, formaseră privilegiul boierilor mari.

Acțiunea boierilor mici din Moldova se aseamănă așa de mult cu aceea a boierilor mici din Țara Românească încît ele par a fi fost concertate de mai înainte.

Aflînd că mitropolitul, episcopii și boierii mari, refugiați la Brașov au luat hotărîrea înscris „de a statornici pe temeuri bune o adevărată și veșnică unire pentru binele patriei și al obștii locuitorilor săi, boierii munteni de treapta a doua și a treia

împreună cu cei de stările de jos“, au protestat împotriva acestei osebiri, afirmînd că unirea numai între clerul înalt și boierii mari „nu poate fi nici desăvîrșită, nici temeinică pînă nu va fi înclinată și cu unirea noastră a tot trupul neamului“. Această „osebire de totdeauna trupului compatrioților și de sine-și alegere de cîteva obraze“ care-și dau numele de „nobilita a țării“, vădesc aceeași tendință „de a trage în partea domniei lor voința și de a lăsa în partea celorlalți frați sila spre supunere“. Or, întemeierea „fericirii neamului românesc“ nu poate sta decît în unirea tuturor „compatrioților“ și în „comunitatea eforturilor pentru cele folositoare obștii“.

Anul 1821 a dovedit tuturor că „cele mai multe răutăți și felurimi de ticăloșii ce s-au lucrat cu sălbăticie la toată obștea au fost săvîrșite de boierii mari care alcătuiău divanul și semnau anaforalele“. Dar, în nădejdea că, în urma crudei experiențe ce au făcut, s-au hotărît sincer, „să depărteze de acum înainte tot duhul silnic, hulitor și asupritor către cei mai mici, cuprinși fiind și ei „de asemenea rîvnă spre învierea și îndreptarea patriei“, se asociază la acțiunea marilor boieri, „ca să fie o unire între toți fiii patriei, precum și neamul nostru este unul“.

Dar, pentru a cimentă această unire, boierii mici cer ca și ei să fie consultați în afacerile obștești și anume ca, din toate județele țării să se trimită la scaunul stăpînirii cîte un deputat, „ales de obștea județului“, și investit „cu deplină putere a grăi și a săvîrși în locul lor“. Acești deputați, la care se adaugă cîte doi din București și din Craiova, să fie chemați „la sfaturile pentru pricini obștești“ și, fără aprobarea lor, nici o măsură a guvernului să nu fie valabilă. Ei mai cer „drum deschis tuturor patrioților“ la toate slujbele, libertatea de a întreprinde orice acțiune cu singura rezervă de a nu atinge interesele obștești sau particulare, și o pravilă întemeiată pe punctele de mai sus, la care să se supună „toți locuitorii fără deosebire de stare și de treaptă“. Pe

aceste bune temeieri are să se păzească, întărită în veci, unirea întregului trup al neamului nostru.

Sentimente și idei asemănătoare au inspirat „proiectul de organizare al ciocoilor și cărvunarii moldoveni“. Acest proiect, atribuit lui Ioniță Tăutul, reclamă egalitatea în drepturi a boierilor mici cu boierii mari. Boierii mici aveau să facă parte din sfatul obștesc care trebuia să aleagă pe domn și să legifereze, să compună divanul al doilea, departamentul pricinilor străine și departamentul criminalicesc. Boierii mari nu păstrau decît divanul întîi.

Proiectul prevedea autonomia țării, toleranța religioasă, libertatea individuală, exproprierea pentru utilitate publică, „cu despăgubire potrivită“, slujbă în serviciul obștesc „nu de clironomie sau de chiverniseală“, libertatea negoțului și a meseriilor, înființarea de școli și de spitale, „o tipografie obștească în limba patriei“ și pravila în limba țării. Inspirația acestor revendicări din „Declarația drepturilor omului și cetățeanului“ e evidentă.

Dar aceste revendicări nu sînt cele mai caracteristice din proiect. Spiritul proiectului nu e al „Declarației drepturilor“. El păstra toate privilegiile boierești cu scutelnicii, breslașii și slugile de la moșii, schimbarea funcționarilor în fiecare an și obiceiul havaeturilor, pentru ca toți boierii să se poată împărtași din beneficiul slujbelor, arunca vâlul tăcerii asupra raporturilor dintre boieri și săteni și confirma monopolul boieresc de fabricare și de vânzare „a holercei și a rachiului“. Ideile Revoluției franceze nu erau invocate decît pentru a justifica pretențiile „ciocoilor“ la egalitatea în drepturi cu boierii mari. /

Concluziile istoricilor converg spre aprecierea acțiunii lui Tudor Vladimirescu ca o mișcare îndreptată împotriva regimului turco-fanariot, chiar cînd

recunosc că la început a avut un caracter social. Această explicație ar restringe la un eveniment local o mișcare care s-a produs într-un cadru european și a avut rădăcini adânci în trecutul nostru, și, din punct de vedere științific, nu poate clarifica întru totul nici conținutul, nici caracterul mișcării. Întrebarea e ce a fost mișcarea lui Tudor ? Răscoală sau revoluție ?

Revoluția e trecerea, prin lupta claselor progresiste, de la o orînduire social-economică inferioară la alta superioară. /

Din punct de vedere politic, trăsătura fundamentală a revoluției e trecerea puterii din mîinile unei clase în mîinile alteia. Pentru ca o astfel de trecere să fie posibilă, e nevoie ca revoluția să fi fost precedată de o situație revoluționară. Pentru determinarea acestei situații, Lenin a distins trei simptome : 1) Neputința claselor stăpînitoare de a-și menține nealterată dominația ; 2) O înăsprire a mizeriei claselor asuprite ; 3) Creșterea spiritului combativ al maselor.

Care era în lumina acestei teorii situația Țării Românești în preajma anului 1821 ? Criza clasei dominante e incontestabilă. Imperiul otoman încercase, la începutul veacului XVIII, să rezolve criza internă asociind aristocrația greacă (fanariotă) la administrația Imperiului. Astfel domnii pămînteni, considerați ca nesiguri, au fost înlocuiți cu domni fanarioți. Și pînă la ultimul sfert al secolului, sistemul a funcționat spre satisfacția Porții. Domnii fanarioți s-au dovedit leali și utili. Defecțiunea lui Alexandru Mavrocordat-Firaris și a lui Constantin Ipsilanti care au fugit în Rusia, chiar și a lui Ion Caragea care a fugit în Austria, n-a discreditat sistemul în ochii turcilor, fiindcă aceste cazuri au fost considerate ca excepții, remediabile prin restrîngerea dreptului de succesiune în scaunul Principatelor române la patru familii care și-au dovedit credința față de Poartă.

Dar mișcarea eteristă a compromis pe toți grecii Fanarului. Turcii nu mai puteau avea încredere în nici un grec, fiindcă prin acțiunea lor, ei au creat incontestabil o stare revoluționară care a pus în primejdie însăși existența Imperiului otoman.

Criza eteristă s-a dublat în Principatele române cu un conflict între boierii români și domnii fanarioți, care veneau însoțiți de rude și de creditori greci, care trebuiau căpătuiți.

Pe de altă parte, reformele domnilor fanarioți îngrădiseră veniturile boierilor și frînaseră tendința lor de a mări sarcinile feudale ale țăranilor. Boierii erau nemulțumiți și pentru faptul că dominația otomană îi împiedica prin monopolul constituit asupra principalelor produse ale țării să-și vîndă recoltele la prețul pieței occidentale. Și din punct de vedere politic, și din punct de vedere economic, clasa stăpînitoare era ea însăși nemulțumită de starea de lucruri existentă.

Pe măsură ce prețul produselor agricole creștea, boierii deveneau și ei partizani ai libertății comerciale și ai independenței politice. Independența însemna pentru boieri libertatea „de a deschide fabrici” și mine, și de a-și valorifica nestingherit produsele moșiiilor lor.

Comerțul, considerabil lărgit după 1774, a favorizat ridicarea unei clase de mari negustori, nu numai dintre păturile orășenești, ci și dintre boieri, care, ca și negustorii, căutau să-și plaseze capitalul în întreprinderi industriale.

Criza clasei stăpînitoare, adică a boierimii, a atins un grad de intensitate încît boierii nu mai puteau „trăi ca mai înainte” dovadă că cei mai mari boieri ai țării au aderat la Eterie și la „ridicarea” lui Tudor Vladimirescu.

Negustorii și meșteșugarii sufereau din cauza concurenței negustorilor și meșteșugarilor străini, protejați de consulii lor în virtutea regimului capitu-

lațiilor și scutiți de diferite dăjdii și angarale la care erau supuși autohtonii.

Împotriva stăpînirii otomane erau mai ales masele populare, fiindcă ele suportau toate sarcinile fiscale, corvezile pentru repararea cetăților turcești, furniturile pentru aprovizionarea Constantinopolului, rechizițiile de produse, de vite și de oameni, prădăciunile garnizoanelor turcești etc. Masele populare aveau să se angajeze cu atît mai hotărît în lupta antiotomană cu cît ele constatau în fiecare zi cît de puternic era apărata stăpînirea boierilor de către regimul turco-fanariot.

Un rol deosebit de important în lupta antifeudală și antiotomană au avut, pe lîngă burghezia în formare, țărani liberi, moșnenii, care în regiunea de munte a Olteniei formau majoritatea populației rurale și pe care Marx îi considera ca făcînd parte din „clasa mijlocie“.

Țăranii dependenți se plîngeau de agravarea sarcinilor fiscale și feudale. Copleșitoare prin masa lor, impozitele au devenit intolerabile prin repartiția și perceperea lor. Boierii, boiernașii, mazilii și clerul nu plăteau nimic sau plăteau puțin. La aceste categorii privilegiate se adaugă scutelnicii și poslușnicii, care, în schimbul unor plăți sau servicii făcute patronilor, erau scutiți de bir. Jumătate din numărul contribuabililor fiind scutiți, toată povara dărilor cădea asupra unei părți, și cea mai săracă, a populației.

Pentru ca schimbările obiective să dea naștere unei revoluții mai e nevoie, după Lenin, să se îmbine cu schimbări subiective, și anume : „Capacitatea clasei revoluționare de a întreprinde acțiuni revoluționare îndeajuns de puternice pentru a înfrînge (sau a slăbi considerabil) vechiul regim care niciodată, nici chiar în epoca crizelor nu cade, dacă nu-l răstorni“. Și această condiție a fost împlinită. Pentru scuturarea jugului otoman și boierii au aderat la Eterie. Știm că cei mai mari boieri ai țării — Grigore Brîncoveanu, Barbu Văcărescu și Grigore Ghica — care

făceau parte din Comitetul de oblăduire constituit la moartea lui Alecu Suțu, erau eteriști și că ei l-au sprijinit pe Tudor să ridice poporul la arme. Avem și actul prin care boierii ocîrmuitori l-au împuternicit pe Tudor „făgăduindu-i că-l vor ajuta întru totul și că pentru toate vor lua asupra-le răspunderea, ca să înarmeze norodul“. Asigurarea dată de eteriști că insurecția va fi sprijinită de Rusia, i-a făcut să înțeleagă că „vremea dorită sau așteptată a sosit și este cu putință... a ne mîntui“.

Tudor Vladimirescu nu s-a mărginit însă la programul boierilor. Pe lângă eliberarea de sub dominația otomană, programul clasei mijlocii, pe care o reprezenta, tindea la înfăptuirea unei revoluții sociale. Cea mai limpede și mai eficace dintre promisiunile lui era că-i va scăpa de tirania boierilor. Lozinca lui era Dreptate și slobozenie, ceea ce însemna abolirea privilegiilor boierești și egalitatea tuturor în fața legilor. Așa au înțeles-o toți contemporanii.

Astfel, conflictul între Tudor și boieri s-a manifestat de la început. Marx a marcat limpede acest antagonism : „Vladimirescu era patriot român. El nu s-a adresat boierilor, ci țăranilor“.

Făgăduind pandurilor restabilirea privilegiilor de care se bucuraseră înainte de domnia lui vodă Caragea, moșnenilor abolirea vămilor interne, clăcașilor „averile cele rău agonisite ale tiranilor boieri“, tuturor slobozenie și dreptate, Tudor a izbutit să ridice în picioare toată Oltenia și să provoace o mișcare încît „tot Principatul s-a clătit“.

În același timp, Tudor s-a îngrijit să-și consolideze situația și să reformeze constituția țării.

Lipsit de sprijinul rusesc, amenințat să vadă țara cotropită de turci, Tudor n-a mai avut altă șansă de mîntuire pentru țară decît o înțelegere cu Poarta. Bazat pe arzurile și declarațiile sale că mișcarea sa nu e îndreptată împotriva sultanului, Tudor a intrat

în tratative cu turcii, și pentru a se putea prezenta ca exponent legitim al întregii țări, s-a împăcat cu boierii. Negocierile n-au izbutit, fiindcă turcii au cerut ca înainte de orice tratative să depună armele. Tudor a refuzat și, cînd turcii au pătruns în Țara Românească, el a evacuat Bucureștii și s-a retras pe drumul de la Pitești spre Oltenia, unde avea să organizeze rezistența. Dar în drum, la Golești, a căzut victimă complotului eterist.

Așadar, programul maximal al lui Tudor n-a fost realizat. Dar programul minimal al boierilor a fost realizat, parte imediat după înfrîngerea mișcării, parte între 1821 și 1831. Domniile fanariote au fost înlocuite cu domniile pămîntene și aceasta a fost nu o simplă schimbare de persoane, ci o adevărată revoluție națională. Resursele imense care serveau la întreținerea domnilor și a întregii protipendade a Fanarului au rămas în țară și au putut fi întrebuințate pentru modernizarea instituțiilor noastre. Libertatea comerțului și dreptul de a deschide fabrici și mine, redobîndirea cetăților de la Dunăre și stabilirea graniței dintre Principate și Turcia pe firul apei Dunării au fost realizate în 1829, prin tratatul de la Adrianopol, conform cererilor formulate de boieri în 1821 și 1822 și sub efectul mișcării lui Tudor Vladimirescu.

Revoluția din 1821 pe care Karl Marx a definit-o ca „o revoluție țărănească“, a produs o impresie puternică și durabilă asupra țăranilor și asupra boierilor. Amintirea lui Tudor Vladimirescu a însuflețit țărănimea în toate luptele ei contra exploatării boierești. „Spiritul de îndărătnicie și de nesupunere” pe care răscoala îl trezise în sufletul țăranilor a împiedicat clasa stăpînitoare să exercite represaliile obișnuite în asemenea împrejurări asupra participanților la răscoală. Această singulară moderație a clasei feudale după înfrîngerea unei insurecții țărănești se

explică prin faptul că cea mai mare parte a boierimii refugiată în Transilvania, nu s-a întors în țară decît în 1826. Vătafii și arendașii au fost nevoiți să se mărginească să reclame, pe calea justiției, repararea daunelor suferite în timpul revoluției, iar autoritățile s-au mulțumit să confiște armele și să ia garanții de la obștea satului cu privire la atitudinea liniștită a „apostaților“.

Astfel, după retragerea trupelor de ocupație turcești, țărănimea a cunoscut cîțiva ani de ușurare — Marx a relevat acest fapt : „Răscoala lui Vladimirescu (armata lui era compusă numai din țărani) și domniile pămînteni au exercitat o influență moderatoare asupra boierilor. Grigore Ghica a apărat energic pe țărani. Anii 1822—1828 au fost cei mai buni pentru țărani“.

Boierii au păstrat multă vreme amintirea răscoalei din 1821. În 1831—1832, împotrivirea țăranilor la legea clăcii, instituită de Regulamentul organic, a fost atît de puternică, încît boierii au văzut ridicîndu-se în fața lor spectrul lui Tudor și au trebuit să procedeze treptat la aplicarea legii.

Pe plan extern, consecințele furtunosului an 1821 au însemnat nu numai renunțarea de către Imperiul otoman, sub presiunea marilor puteri, la ideea transformării Principatelor Române în pašalîcuri, dar sub impulsul potrivniciei poporului român a fost nevoit să evacueze Principatele și să accepte numirea domnitorilor dintre români.

Concluzionînd, putem afirma că restabilirea domniilor pămîntene a fost urmarea directă a evenimentelor din 1821 ; înlocuirea domniilor fanariote prin domniile pămîntene a reprezentat o adevărată revoluție, a marcat începutul unei noi perioade în istoria românilor.

Între marile evenimente ale secolului al XIX-lea românesc — '48, '59, '64, '77 ș.a. — ridicarea lui

Tudor Vladimirescu a produs asupra poporului nostru o impresie puternică și trainică.

Contemporanii evenimentelor din 1821 mai toți au văzut în mișcarea lui Tudor — cu o remarcabilă perspicacitate — o luptă de clasă tinzând la desființarea proprietății boierești și la eliberarea poporului de sub asuprire.

Generația următoare, cea pașoptistă, a recunoscut în mișcarea din 1821 o revoluție, căreia i-a atribuit același caracter și aceleași scopuri pentru care lupta și ea. Astfel, pentru Nicolae Bălcescu mișcarea din 1821 a fost o revoluție democratică. Ea a strigat dreptate și a vrut ca „tot românul să fie liber și egal, ca statul să se facă românesc.”

În curgerea deceniilor, toate aspirațiile poporului la dreptate socială, la egalitate civilă și la independență politică au fost întruchipate în „Domnul” Tudor, iar numele lui a fost asociat la toate mișcările spre libertate și progres care s-au produs din vremea lui pînă în zilele noastre.

Mișcarea democratică, revoluționară și socialistă din România, dintotdeauna și-a simțit aproape idealurile Vladimirescului. „Țăranii români, mai ales cei care trăiesc în munții Valahiei — scrie socialistul Nicolae Codreanu unui amic al său, în august 1875 — așteaptă să apară din nou un român revoluționar, Vladimirescu, care să-i organizeze și să-i conducă împotriva boierilor și ciocoilor”. Gazeta „Dacia viitoare” își motiva numele în funcție de acțiunea lui Tudor : „*Sintem fiii vechii Dacii, voim Dacia viitoare...* ce făcu Tudor față de această nedreptate, știți ; ce ar fi dorit Tudor să mai facă, vom încerca să se împlinească. Vom lovi în stăpîni de *tot felul* și de *toate neamurile* spre a sfărîma jugul ce apasă pe români din orice ținut ar fi ei”.

În ultimul război mondial, prima divizie de voluntari români ce s-a constituit pentru a se alătura luptei împotriva fascismului n-a găsit nume mai

prestigios și mai potrivit de cât al eroului Vladimirescu.

După cum, în calmul plinar al certitudinilor vieții noastre socialiste, am avut și vom avea mereu răgazul să sfințim cu prețioasă cinstire amintirea celui care a fost întâiul „Domn purces din mijlocul norodului cel amărît și dăsădit“ — Tudor Vladimirescu.

CUPRINS

I. ȚARILE ROMĂNE ÎN PRAG DE FURTUNĂ	
1. Regimul fanariot	5
2. Clasele sociale	18
3. Dezvoltarea culturii	24
4. Programul revoluției	27
II. VIAȚA LUI TUDOR VLADIMIRESCU	
1. Începuturi...	32
2. Comandir de panduri	36
3. O călătorie la Viena	38
4. Personalitatea lui Tudor	43
III. PRINCIPATELE DUNĂRENE ȘI ETERIA	48
IV. PORNIREA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE	
1. Tudor ridică steagul revoluției	59
2. În drum spre Oltenia...	65
3. Proclamația de la Tismana	68
4. Arzul către Poartă	69
5. Răsunetul chemării lui Tudor	70
V. VLADIMIRESCU ȘI BOIERII	
1. Comitetul provizoriu de ocîrmuire	78
2. Primele măsuri de ordine ale guvernului	79
3. Misiunea vornicului Nicolae Văcărescu	73
4. Însărcinarea vornicului Constantin Samurcaș	87
5. Cazul de la Benești	91
6. Emigrarea boierilor	93

VII. MIȘCAREA ETERISTĂ ÎN MOLDOVA

1. Ipsilanti poposește în Iași	101
2. Atitudinea boierilor... și a baronului Stroganov	103
3. Dezaprobarea țarului	104
4. „Administrația“ Eteriei	106
5. Poziția marilor puteri	110

VIII. ÎN CETATEA DE SCAUN A ȚĂRII ROMĂNEȘTI

1. Panica boierilor	127
2. Sosirea lui Tudor la București	129
3. Negocierile cu boierii	131
4. Dezavuarea mișcării lui Tudor	132
5. Bazele acordului cu boierii	135
6. Urmările acordului	139

IX. TUDOR VLADIMIRESCU ȘI ALEXANDRU
IPSILANTI

1. Înaintarea lui Ipsilanti spre București	142
2. Întâlnirea lui Tudor cu Ipsilanti	145
3. Țara Românească sub dublă cîrmuire...	147
4. Retragera lui Ipsilanti la Tîrgoviște	151

X. DOMNIA LUI TUDOR

1. Domnul Tudor în „Capitala sa“	159
2. Rezistența boierilor și chiriarhilor	162
3. Secretul lui Tudor	163
4. Autoritatea Domnului	166
5. Administrația lui Tudor	168
6. „Cererile norodului român“	170
7. Măsuri împotriva primejdiei turcești	173
8. Negocierile cu turcii	176

XI. SFÎRȘITUL LUI TUDOR

1. Tudor și Sava	182
2. Retragera spre Pitești	183
3. O ultimă încercare de colaborare cu Ipsilanti	186
4. Înțelegerea cu turcii	189
5. Uciderea lui Tudor	192

XII. ÎNCHEIERE ȘI CONCLUZII 196

Tehnoredactor : LUCIAN ALEXANDRU

Tiparul executat sub comanda nr.
10 397 la Combinatul Poligrafic „Casa
Scînteii“, Piața Scînteii nr. 1,
București
Republica Socialistă România

În colecția

BIBLIOTECA DE ISTORIE

curînd vor apare:

George Călinescu — Texte social-politice

Pe făgașul tradițiilor de luptă frățești (MADOSZ)

Un veac de istorie a minerilor de pe Jiu

Lupta poporului român împotriva dictatului de la
Viena (1940)

August'44 — Culegere de studii

Lei 7,25